

ФИЛАТЕЛИСТА

FILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

ISSN 0430-4063

U OVOM BROJU

Dr Velizar M. Kardosch

Frankirane novine u Kneževini Srbiji 1866-1880

Dragoljub Poposki

Velike godišnjice pošta u Vojvodini

Dr Jovan Veličković

I treći put o žigu Šavnik

Milorad Jovanović

*Koreni hitnog prenosa poštanskih pošiljaka
u Srbiji XIX veka*

Branislav Kujundžić

*Poštanske uputnice, karte za pouzeće, paketske
spvodnice i drugi poštanski obrasci Kneževine i
Kraljevine Srbije 1880-1920*

Prof.dr. Milan Radovanović

Capte postale

Zoran R. Bošković

*Povlačenje redovnih poštanskih maraka
Jugoslavije i Srpske iz upotrebe
u Republici Srpskoj*

Branislav Igić

Prva podmornička pošta u Boki

Vojislav Begović

Pisma preživela raketni udes

Prim. Dr Aleksandar Brusin

*Različito odsjaja pretiska "FNR"
na marki od 3,00 dinara*

*Osnovne tarife u unutrašnjem poštanskom
saobraćaju (22. 1. 1993. - 1. 6. 2001.)*

Montenegrofila 2004.

Dobrica Kamperelić

Multikulturalizam na delu

Mesto pečata u umetnosti

Ruggero Maggi

Efektno i efikasno

Nove knjige

Srbija 1804-1918, istorija pošta i žigovi

255

БЕОГРАД, ЈУЛ, 2003.

ФИЛАТЕЛИСТА FILLATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Јован Величковић, Душан Јањетовић,
Богдан Петровић, проф. др Милан Радовановић,
Јован Рељин, Слободан Шотра
Прим. др Мирко Царан

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Војислав Беговић

СЕКРЕТАР УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Ференц Молнар

SADRŽAJ

DUGO TOPLO LETO	1
Dr Velizar M.Kardosch	
FRANKIRANE NOVINE U KNEŽEVINI SRBIJI 1866-1880	2
Dragoljub Poposki	
VELIKE GODIŠNJICE POŠTA U VOJVODINI.....	10
Dr Jovan Veličković	
I TREĆI PUT O ŽIGU ŠAVNIK	17
Milorad Jovanović	
KORENI HITNOG PRENOSA POŠTANSKIH POŠILJAKA U SRBIJI XIX VEKA	23
Branislav Kujundžić	
POŠTANSKE UPUTNICE, KARTE ZA POUZEĆE, PAKETSKE SPROVODNICE I DRUGI POŠTANSKI OBRASCI KNEŽEVINE I KRALJEVINE SRBIJE 1880-1920	29
Prof.dr Milan Radovanović	
CAPTE POSTALE.....	33
Zoran R. Bošković	
POVLAČENJE REDOVNIH POŠTANSKIH MARAKA JUGOSLAVIJE I SRPSKE IZ UPOTREBE U REPUBLICI SRPSKOJ	35
Branislav Igić	
PRVA PODMORNIČKA POŠTA U BOKI.....	46
Vojislav Begović	
PISMA PREŽIVELA RAKETNI UDES	49
Prim. dr Aleksandar Brusin	
RAZLIČITOST ODSJAJA PRETISKA "FNR" NA MARKI OD 3,00 DINARA.....	50
OSNOVNE TARIFE U UNUTRAŠNJEM POŠTANSKOM SAOBRAĆAJU (22. 1. 1993. - 1. 6. 2001.)	56
MONTENEGROFILA 2004.....	57
Dobrica Kamperelić	
MULTIKULTURALIZAM NA DELU	58
MESTO PEČATA U UMETNOSTI	60
Ruggero Maggi	
EFEKTNO I EFIKASNO.....	61
Nove knjige	
SRBIJA 1804-1918, ISTORIJA POŠTA I ŽIGOVI	63

DUGO TOPLO LETO

Ovih dana lekari savetuju aktivan odmor, kao jedan od načina da se obnovi energija. Filatelisti imaju razlog više da savet poslušaju. Naime, početkom jeseni, u Beogradu će se održati pravi festival filatelije (izložbe Srbijafile XIII, Philatelica Danubiana, Umetnost pečata), pa je to dobar razlog da ovoga leta deo odmora ispune radom na svojim izlošcima. Bavljenje filatelijom zaista pruža mogućnost za aktivan odmor (od svega).

Neki moji filatelistički prijatelji rekli su mi da rade na promeni koncepta i novoj postavci svojih izložaka - unoseći u njih materijal koji su u medjuvremenu nabavili. Drugi, su pripremili nove izložke koje će prvi put prikazati na *Srbijafile XIII*.

Organizacioni odbor je u pravilnik ovogodišnje izložbe uneo uslov da zbirke izlagane na prethodnim izložbama moraju imati osvojenu najmanje srebrnu medalju - na *Jufizu* ili *Srbijafile* i uslovio učešće takvih izložaka značajnijim promenama u njihovoj strukturi. Za nove izlagače je ulazak na *Srbijafile*, kako bi se reklo jezikom savremenih takmičenja, OPEN - iz sasvim razumljivih razloga.

U ovom pristupu prepoznatljive su dve osnovne ideje. Prva, podrazumeva kvalitet, a druga, podstiče masovnost. Iako na izgled nepomirljive, one se međusobno ne isključuju, već, naprotiv, stvaraju uslove za širenje izlagačke baze i podizanje kvaliteta izložaka. Organizator dobro poznaje prilike u domaćoj filateliji i ovim pokazuje da zna da vrednuje svaki izlagački napor.

Philatelica Danubiana, kao uvod u *Srbijafile XIII*, biće otvorena 17. septembra u Holu Skupštine Grada. Izložba filatelije zemalja dunavske regije predstavlja pokretanje međunarodnog filatelističkog projekta koji bi se u vidu izložbi održavao uvek u zemlji domaćina Medjunarodne dunavske konferencije za kulturu i umetnost. Na ovogodišnjoj beogradskoj izložbi se očekuje nekoliko domaćih i stranih izložaka najviše klase.

A kada je o ovom letnjem broju reč, pored niza stručnih članaka, objavljujemo polemičke tekstove na različite teme dvojice filatelističkih atestatora, pisaca i izlagača - dr Velizara Kardoša i dr Jovana Veličkovića. Po pitanju objavljivanja ova dva priloga prevladalo je mišljenje da ih treba objaviti, kako bi se čitaocima pružila prilika da prate stručnu polemiku dvojice filatelističkih autoriteta i ostavila mogućnost da sami procene koliko su dokumentovani i održivi argumenti koji su u ovim polemikama upotrebljeni. Verujem da ćete i u drugim priložima pronaći ponešto za sebe.

Želim vam prijatan letnji odmor.

Urednik

FRANKIRANE NOVINE U KNEŽEVINI SRBIJI 1866-1880

Dr Velizar M. Kardosch, FROSL

U časopisu "Fakes Forgeries Experts" objavljen je članak na ovu temu koji je reprodukovan u časopisu "Filatelista"² u prevodu na srpski jezik.

Profesionalna prezauzetost mi do sada nije dozvolila da napišem ovaj prilog iako je redakcija FFE to od mene očekivala.³ U momentu kada sam počeo sa radom na tekstu (poslednji dan februara), materijal za broj 6 časopisa FFE se već uveliko nalazio u štampariji, a iduće godine će umesto redovnog broja izaći vanredni, posvećen 50-godišnjici AIEP.⁴ Navedene okolnosti su razlog što će ovaj rad biti objavljen u časopisu "Filatelista". Svestan sam toga da tako ovaj tekst, u ovom trenutku, neće doći do svih čitalaca FFE, ali se radujem da će baš oni najzainteresovaniji za ovu temu, moji filatelistički prijatelji iz Beograda, imati priliku da ga pročitaju i donesu svoj sud.

Zalažem se za izbalansiranost publikovanja sadržaja u filateliji i hteo bih da izložim svoje vidjenje jer argumenti pokazuju, nasuprot izlaganju u FFE, da su najmanje dva u članku kao sumnjivi ili čak kao falsifikati obradjivana komada u svakom pogledu autentična.

Te dve novine koje su u FFE članku pojedinačno (a i inače izmedju redova kroz veći deo teksta) najoštrije kritikovane, bile su do pre dobrih godinu dana u mojoj kolekciji. Danas, kada to više nije slučaj, ne može mi se prebaciti da zastupam sopstvene interese i zato je jasno da ovaj rad pišem isključivo u interesu filatelije.

Ovde se radi o primerku novina "Bosanski Vjestnik" od 13. avgusta 1866, frankiranom grbušom od 2 pare drugog štampanja (br. 1, sl. 2)⁵ i primerku novina "Radnik" od 31. marta 1872, frankiranom nezupčanim parom maraka od 1 pare, izdanja 1872 (br. 5, sl. 7).

Poštansko-istorijsku pozadinu koja se tiče poštanske upotrebe ovih novinskih maraka ću sasvim izostaviti da bih izbegao nepotrebna ponavljanja. Ovaj aspekt je zainteresovanima dostupan u već godinama postojećoj literaturi i, na kraju krajeva, i u ovde komentarisanom članku iz FFE, uprkos nekoliko nepreciznih ili čak pogrešnih konstatacija koje će na kraju ovog rada biti samo kratko spomenute.

U ovom tekstu ću se pozabaviti bez izuzetaka svim argumentima koje je autor naveo u pokušaju da opravda svoje zaključke⁶ i komentarisati ih poštansko-istorijskim relevantnim činjenicama.

1. "Bosanski Vjestnik" od 13. avgusta 1866⁷:

1.1. "Potpuno očuvan primerak novina "Bosanski Vjesnik" od 16. (!) (znak uzvika V.K.) avgusta 1866 sa markom od 2 pare poništenom uokvirenim žigom NAPLAĆENO publikovan je poslednjih godina kao velika dragocenost klasične Srbije"⁸.

Nasuprot navodu na ovom mestu, ove novine nisu postale poznate kao velika retkost srpske filatelije samo tokom poslednjih godina. One su još 1928 bile na javnoj prodaji firme Luder-Edelmann u Zürich-u. Počev od tada one su se nalazile u poznatim kolekcijama kao one Rothschild-a i John Boker-a i tokom vremena bile ocenjene kao autentične od stručnjaka kao što su bili Eugen Derocco, Edwin Müller, Herbert Bloch i kao do sada poslednji, Ekspertski tim

The Royal Philatelic Society, London 1998. U svim dosadašnjim knjigama o srpskoj filateliji od 1940. naovamo opisane su kao autentične i u njima su predstavljene fotografijom

1.2. "Novine su navodno otkrivene na tavanu kuće koja je pripadala izvesnoj gospodji Mini Karadžić Medjutim, poznato je da ova dama 1866. uopšte nije živela u Beogradu"⁹.

Navedeni podatak da osoba na koju su po predanju novine bile adresovane, 1866 nije više živela u Beogradu ne isključuje realnu mogućnost da su novine stigle na njenu adresu nekoliko meseci ili duže vremena pošto se odselila i smeštene medju druge zaostale stvari koje su joj pripadle (vidi i 1.9).

1.3. "Posle pažljivog ispitivanja otiska (žiga, prim. V.K.) mogu da pretpostavim da bi on mogao da potiče od originalnog žiga iz Rače, ali otisnut mnogo godina docnije radi prevare sakupljača"¹⁰.

Nesigurnost "da bi on mogao da potiče od originalnog žiga" i sigurnost "otisnut mnogo godina docnije radi prevare sakupljača" !?! Mi na ovu temu tražimo argumente a ne pretpostavke u pogodbenom načinu. Autor bi ovde morao da se odluči za jednu od dve mogućnosti, umesto da ishitreno donosi zaključke dok sve svoje argumente još nije ni izneo. Uostalom, on je više pojedinačnih maraka koje su žigosane istim žigom (pošte Karantin Rača, ne Račanska¹¹ kako na više mesta u članku stoji) atestirano kao autentično upotrebljene (!), a da sebi nije postavio pitanje da li su te pojedinačne marke žigosane tokom vremena upotrebe maraka ili "puno godina kasnije". Objektivno nema mesta dilemi da li otisak žiga na novinama potiče od žiga Karantin Rača ili ne.

1.4. "Ovo gledište (da bi se "moglo raditi" o žigu pošte Karantin Rača, upotrebljenom mnogo godina kasnije, prim. V.K.) podupire okolnost, da je za Raču poručeni žig bio sveže izrezan i stigao samo nekoliko nedelja pre izlaska "Bosanskog Vjesnika" u Raču¹² i zato ne bi trebalo da pokazuje znake oštećenja"¹³.

Sl. 1: "Bosanski Vjestnik" od 13. avgusta 1866. Na levoj polovini gore su jasno vidljivi plavo-zeleni ostaci adrese

Otisci žiga na više pojedinačnih maraka koje je autor, kao što već rekosmo, kao autentične atestirao, su objektivno lošiji do znatno lošiji nego otisak na novinama o kojima govorimo. Jasno je da žig koji je otisnut na novinama ne pokazuje *apsolutno nikakve tragove oštećenja* i diskusija o stanju žiga je time suvišna jer nije potkrepljena argumentima. Žig je očevidno otisnut na tvrdoj i ne potpuno ravnoj podlozi i jedino njegova obojenost pečatnim mastilom nije sasvim ravnomerna na periferiji (levo i desno) i na centralnim delovima, pri čemu se ne sme zanemariti ni debljina papira na kome je marka štampana. Uz to, pada u oči da se članak u FFE jedino kada se radi o ovim novinama bavi diskusijom o stanju žiga u vreme njegovog otiskivanja! Kod drugih komada nedostaje konstatacija da li drugi žigovi pokazuju znake oštećenja ili

ne i da li opet drugi, preko 10 godina korišćeni žigovi daju toliko jasne otiske kao da su upravo stigli iz graverske radionice.

1.5. "Jedini uvoznik ovih sarajevskih novina je bio beogradski knjižar Velimir Valozić"¹⁴.

Ko su bili zvanični uvoznici ovih novina opšte je poznato i to je irelevantno. Do danas niko i nigde nije tvrdio da su oni bili involvirani u slanje ovih novina. Jedino postoji tvrdnja da se radilo o privatnoj pošiljci. Konačno, ako je podatak koji imamo iz pronadjenih dokumenata potpun, da pošta Karantin Rača nije ni dobila novinske marke sa grbom i ako se na kraju ovog izlaganja pokaže, a pokazće se, da su argumenti u FFE članku neodrživi, moralo se raditi o privatnoj pošiljci (vidi 1.6.).

1.6. "Žig je od pošte Racanska¹⁵ kojoj marke nisu dostavljene" (radi se o pošti Karantin Rača, a pripadnost žiga ovoj pošti ovde nije data u pogodbenom načinu, vidi i 1.3. prim. V.K.)

Oslanjajući se na do sada poznate dokumente, pošta Karantin Rača od 1866 do 1876 nije dobijala novinske marke. Medjutim, postoji jedno pismo sa početka 70-tih godina čiji deo frankature su 10 zupčanih novinskih maraka od 1 pare izdanja 1869, a koje je poslato iz pošte Karantin Rača i marke su žigosane njenim žigom. Sledeći logiku iz FFE članka moralo bi se postaviti pitanje autentičnosti ove velike retkosti koja do danas nije nikada i nigde osporavana a objektivno nije ni bilo razloga za to.

1.7. "Jedan drugi aspekt ovih novina je frankatura. Novine nemaju ni nalepljenu štampanu adresu (ili njen trag) ni rukom napisanu adresu, tako da su one morale biti poslate pod ukrštenim zavojem"¹⁶.

Tvrdnja da na ovde diskutovanim novinama ne postoji adresa (ili njen trag) i iz toga izvučen zaključak da su novine morale putovati pod ukrštenim zavojem i zato morale biti frankirane sa 10 para je pogrešna. Za fotografiju novina u FFE članku kao i u više ranijih publikacija one su iz estetskih razloga bile tako savijene da leva strana novina nije bila vidljiva, a sa njom i kompletan naslov novina i postojeći mali deo adrese, dok su u drugim slučajevima naslov i ostatak adrese bili vidljivi¹⁷. Samo je slučaj hteo da je taj mali deo adrese ostao sačuvan na novinama. Moram da postavim pitanje, da li bi bilo opravdanja za zaključak da frankatura nije odgovarajuća da je cela adresa otpala ili čak skinuta? Samo, molim vas, nemojte i za taj u osnovi beznačajan komadić papira reći kao kada se radilo o otiskivanju žiga da je "nalepljen puno godina kasnije radi prevare sakupljača"!

1.8. "Dalje je poznato, da su nažalost mnogi u Poštanskom Arhivu uskladišteni žigovi u vremenu 1890-1930 zloupotrebljeni i ove novine su jedan takav slučaj. O jednoj sudskoj presudi Beogradskog Suda protiv jednog našeg gradjanina zbog naknadne upotrebe ranijih žigova za potrebe jednog trgovca markama iz Nemačke, pisano je u Beogradskim Novinama 1896"¹⁸

Ovde navedeni argument protiv ovih novina je spominjanje sudjenja jednom **činovniku Beogradske pošte** koji je za jednog trgovca markama iz Nemačke naknadno poništavao marke **žigom Beogradske pošte**. Taj proces je okončan 1896 i kasniji takvi slučajevi nisu poznati i nisu nigde zabeleženi. Nezavisno od toga, komadi gde je sa osnovom utvrđeno da se radi o zloupotrebi **uvek istih** povučanih žigova, nastali su 50-ih i 60-ih godina uz korišćenje povratne autobuske karte na relaciji Novi Sad – Beograd i dobro su poznati. Koliko se sećam, ovim se bavio u to vreme i Sud časti našeg Saveza koji je bio ad hoc oformljen za tu priliku¹⁹. Radi se uglavnom o isečcima, sa neobičnim kombinacijama maraka "Milančića" i polovljenjima onih vred-

nosti koje bi kao polovljenja bile izuzetno retke, danas opremljenih novim atestima i vidjenih na jednoj aukciji pre pet-šest godina. U članku je prema tome događaj iz 1896 dramatisiran i proširen na vreme 1890-1930, tako očividno, da su ovde diskutovne novine mogle biti knap smeštene u pomenuti vremenski period, a da se uopšte ne obuhvati period koji je trebalo da bude obuhvaćen. Ta okolnost sama za sebe nije ni u kom slučaju argument protiv drugih komada i zato je smeštena medju veći broj isto tako neodrživih argumenata. Dakle, ova tvrdnja je neosnovana a takvo rezonovanje je opasno jer dovodi u pitanje opstanak filatelije.

1.9. "Iako su novine 1928 kada su otkrivene, dobile jedan (nekorektan) atest (....."žigosana sa NAPLAĆENO iz Beograda")" (misli se na marku, prim. VK.)²⁰.

U članku ne stoji (a trebalo bi) o čijem atestu je ovde reč. Pretpostavljam s obzirom na vreme o kome se radi da se misli na atest E. Derocco-a (1860-1941). Nije mi uopšte poznato da li je on novine atestirao ili ne, jer običaj atestiranja tada nije bio tako raširen kao danas, ali je sigurno da ih je opisao i ilustrovao u svojoj knjizi 1940 i ovaj opis po mome mišljenju ima snagu atesta²¹. Medjutim ovom detalju, iako povoljnom za novine ne poklanjam veliku važnost jer je u vreme pisanja svoje knjige već sasvim ostareli majstor srpske filatelije imao 79 godina. Ipak skrećem pažnju na to da Derocco nigde nije rekao da je pomenuta osoba tada stanovala u Beogradu, nego da su novine pronadjene medju papirima koji su joj nekada pripadali (vidi i 1.2.). Isto tako pada u oči da se o atestima velikih filatelista, Edwina Müller-a, Herberta Bloch-a i dr. u FFE članku ćuti!

1.10. "...ispravnost ovog objekta je osporena od Vukovića 1971, a kasnije takodje i od P. Zhivotich-a, jednog od velikih poznavaca maraka Srbije."²²

Pominjanje filatelista koji su svojevremeno osporili autentičnost ovde diskutovanih novina nije pogodno kao tema za diskusiju. Nadam se da obojici filatelista koje izuzetno cenim, ne činim nepravdu time što i kod ovog argumenta iz FFE članka ulazim u detalje jer ovaj navod nije pogodan ni kao dokaz.

Prvo i prvo, koliko se sećam, g. Vuković se na ove novine u nizu članaka "Ima službenih podataka" 1971 nije ni osvrtao. Sporedno je uostalom da li se osvrtao tada ili kasnije, ali osvrnuo se tek u okviru jedne malo neprijatne diskusije u kojoj su učestvovali pored njega i g. Rašić i g. Zhivotich, a na stranama časopisa "The London Philatelist" 1976 u okviru (neuspešnih) pokušaja klasifikacije novinskih maraka, tako što je svako od pomenutih pokušavao da odbrani svoje gledište. Drugi razlog zbog koga je g. Vuković osporavao valjanost novina "Bosanski Vjestnik" je taj što je on u ono vreme samo komade novinskih maraka žigosanih mesnim žigom smatrao ispravnim, a što se u međuvremenu pokazalo kao pogrešno i to je danas od svih, pa i od autora FFE članka, priznata činjenica.

Gospodin Zhivotich je van svake sumnje bio veliki poznavalac srpskih maraka. On je posle pronalaska dokumenata pokušao, bez uspeha, klasifikaciju tih maraka. U svom pokušaju klasifikacije, on je marke na debljem papiru, kao što je ona na novinama "Bosanski Vjestnik" od 13. Avgusta 1866 uvrstio u III štampanje, koje je izašlo tek 14. novembra 1866. **i novine se nisu uklapale u njegov pokušaj klasifikacije.** U svemu ovome je neobično da autor članka u FFE nije uzeo u obzir mišljenje ovog filateliste kada se radi o greški u boji Srbija br. 2a i Tête Bèche para Milanovih maraka, nego samo, istrgnuto iz konteksta, onaj fragment koji mu je odgovarao.

Na kraju odeljka o novinama "Bosanski Vjestnik", hteo bih da skrenem pažnju i na tekst-opis slike 2 u FFE članku.²³ Tekst glasi: "Bosanski Vjestnik" iz 1866, **verovatno** manipulacija. Da

li ova nesigurnost u opisu pokazuje nesigurnost autora teksta kada se radi o ovom komadu? Ako je to tako, a očividno je da jeste, to govori o tome da autor ni sam nije ubedjen u ono što je napisao i da ni sam nije siguran da li se radi verovatno ili sigurno o manipulaciji ili pak o autentičnom komadu.

2. "Radnik" od 31. marta 1872²⁴

Bar kada se radi o ovom komadu, čak se i Redakcija časopisa FFE, znajući mišljenje drugih stručnjaka o ovim novinama, jasno distancirala od ocena u članku o kome u ovom napisu govorimo²⁵.

2.1. ".....prednja strana novina "Radnik", štampanih u Beogradu 31. marta 1872 (nešto rano za nezupčanu marku od 1 pare). Propagiran poslednjih godina kao jedna od velikih dragocnosti Milanovog razdoblja"²⁶ (Pada u oči nepotrebna ironija tona i to samo kada se govori o oba komada novina koje su tema ovog članka, vidi i 1.1., prim. V.K.).

Sl. 2: Novine "Radnik" od 31. marta 1872, dovoljno uveličane da bi se žig i mesto njegovog (nepostojećeg i skoro nemogućeg) prelaza na novine jasno videli

biti autentičan²⁹. Osim toga, marke su i u ovom slučaju žigosane od odredišne pošte u Jagodini a ne kako se u FFE članku kaže u Beogradu (vidi i 3.3.).

2.2. "Problem sa ovim novinama je, da je ovalno NAPLAĆENO korišćeno u Ćupriji u jednom ranijem periodu ali 1872 i kasnije, Ćuprija je upotrebljavala okrugli mesni žig sa datumom: u mojoj uporednoj kolekciji imam više od deset takvih maraka sa okruglim Ćuprija a ni jednu sa ovalnim žigom"³⁰.

Uz pomoć više sačuvanih komada može se lako ustanoviti da je ovalni žig НАПЛАЋЕНО, iako već oštećen, u Ćupriji i dalje korišćen u vremenu o kome govorimo. U mojoj uporednoj kolekciji se nalazi više pojedinačnih komada i parova marke od 1 pare 1872 (i drugih maraka I. i II. štampanja "Milančića"), žigosanih kako ovalnim žigom НАПЛАЋЕНО tako i okruglim mesnim žigom. To što u uporednoj kolekciji autora članka u FFE nema maraka od 1 pare 1872 žigosanih ovalnim žigom НАПЛАЋЕНО ne može se uzeti *ni iz daleka* kao ozbiljan argument.

2.3. "Na jednom izložbenom listu dato je objašnjenje: Novine su omaškom poslate u Ćupriju, tamo su marke u tranzitu žigosane i tek onda su prosledjene u 20 km udaljenu Jagodinu i predate primaocu. Teško je poverovati u ovu priču (upotrebljeni izraz "story" u ovom konteks-

Kod opisa jednog drugog komada istih novina od 5. marta 1872 (br. 6, sl.8²⁷) nedostaje primedba "nešto rano za nezupčanu maraku od 1 pare" iako je ovaj primerak istih novina dobre tri nedelje stariji od onoga o kome ovde u stvari govorimo²⁸. Ovaj primerak novina bi po mišljenju autora teksta u FFE "..... mogao (!)

tu ne bih komentarisao, prim. V.K.). Zalutali komadi su uvek dobijali dodatni žig i on nedostaje

.....¹⁸¹

Novinske marke izdanja o kome govorimo su samo u izuzetnim slučajevima žigosane kod polazne pošte. Ako su žigosane, najčešće su žigosane kod dolazne (ako nisu već žigosane pri polasku) ili često nisu žigosane uopšte. U slučaju o kome govorimo, marke su ostale nežigosane u Beogradu, žigosane su pošto su novine stigle u Čupriju i pre nego što su upućene u mesto na koje su bile adresovane. Time je poništavanje maraka pošto su novine stigle na konačno odredište, u Jagodinu *postalo izlišno*.

2.4. *"Poslednji problem je da žig ne vezuje par. U toku godina video sam ove novine u pratnji jednog atesta "iako marke nisu povezane žigom, pripadaju na novine", onda sam ih posle video sa "povezane žigom, marke pripadaju novinama", na kraju, jednom na jednoj izložbi moglo se videti da je žig sasvim levo na novinama olovkom doctan da bi se dočaralo vezivanje. Kasnije je ova korektura odstranjena."*¹⁸²

Pri radu na svojoj knjizi bio sam mišljenja da će svaki čitalac na sasvim jasnoj fotografiji u boji ovog komada koja se nalazi neposredno iznad opisa, moći bez napora da vidi mali deo žiga koji nedostaje na markama *nije otisnut* na novine. Izraz "povezan" (tied by cancel, engleski tekst) sam svesno upotrebio jer sam time hteo da kažem da je žig tako otisnut (*utisnut*), da, posmatrano sa poledjine novina jasno vezuje marke sa novinama. Mali, na novinama neotisnuti deo žiga, onaj koji na markama nedostaje je dug 1.2 mm. Pri debljini papira kakva je bila ona II štampanja "Milančića" bilo je iznenadjujuće da je taj neznatni deo prešao na novine. Onako kako sam opisao ovaj komad u knjizi, opisao bih ga i danas. Sumnjičenja sa doctavanjem žiga i njegovim odctavanjem neću ni komentarisati *jer to nije nivo* na kome se vodi dokumentovana polemika.

2.5. *"Video sam više drugih brojeva novina "Radnik", svi za Jagodinu bez frankature ili sa nežigosanim markama od 1 pare, i uveren sam da je pronadjen veći broj ovih novina i da su neke od njih upotrebljene za pravljenje krivotvorina"*¹⁸³.

Ovaj navod je potpuno irelevantan. Od članka na jednu tako osetljivu temu kao ovaj u FFE očekujemo činjenice a ne pretpostavke. Ipak, stavio bih još jednu primedbu: Novinama koje bi bile poslate u svežnjevima nije bila potrebna frankatura svakog pojedinog komada jer takvi svežnjevi bi morali biti frankirani kao paket i poslati na odredišnu Poštu ili na osobu koja će odnosne brojeve novina podeliti krajnjim pretplatnicima. Znači, svežnjevi bi morali biti frankirani kao paket i nije logično da bi redakcija novina tako razbacivala novac frankirajući i paket i svaki pojedinačni primerak novina. Pojedinačni primerci su *često* stizali pretplatnicima sa *nežigosanim markama* (o tome smo već govorili).

Pada takodje u oči da autor članka tvrdi da je video *baš veći broj novina "Radnik"* u od njega opisanom stanju i to adresovanih za Jagodinu a ne nekih drugih, kao da je bitno da li je video te ili neke druge novine, što ostavlja utisak da je ceo deo koji govori o novinama iz Milanovog doba tako konstruisan da diskredituje novine "Radnik" od 31. marta 1872 o kojima ovde govorimo.

Još nekoliko opaski koje se odnose na novine "Radnik"

Na kraju bih hteo da pomenem još nešto što u FFE članku nije pomenuto a što na neki način zaokružuje temu koju ovaj napis obradjuje. To je, da su na novinama "Radnik" o kojima ovde govorimo upotrebljene marke od 1 pare 1872 koje su prvo štampane. To su one marke

Sl. 3. НА ПЛАЋЕНО iz Beograda

čija žuta boja pod UV svetlom daje braon-crvenkastu nijansu. Opšti izgled tog para maraka nedvosmisleno svedoči o tome da one nikada nisu bile u vodi. Isto tako, donja ivica ovog para maraka nije čvrsto prilepljena na novine i taj deo para, koji je dostupan pregledu, je sasvim pokriven neoštećenom originalnom gumom. Kako ovo objasniti ako poverujemo argumentima iz FFE članka da marke ne pripadaju na novine? Kako da poverujemo u, u tom slučaju jedinu mogućnost, da je neko naknadno upotrebio žig da bi tako dobio žigosane marke, a da pri tom postupku nije otklonio originalnu gumu?

3. Dalje primedbe na sadržaj članka iz FFE

Nije mi bila namera da uzgredno tražim materijalne greške u FFE članku, ali tamo i inače ima na više mesta informacija koje

bi mogle da zbune filateliste koji se bave ovom oblašću:

3.1. Strana 66, opis slike 4, gore desno: "..... *poslednja marka* (u nizu, prim. V.K.) *sa uokvirenim žigom iz Aleksinca.*" Sasvim je jasno da se radi o uokvirenom žigu НА ПЛАЋЕНО iz Beograda a ne o žigu iz Aleksinca.

Излази у Београду недељом
средом и петком.

Стаје ва Србију ва годину 120; ва

Sl. 4: Falsifikat žiga НАПЛАЋЕНО

nije pripadao pošti Beograd nego pošti Jagodina (vidi i 2.1., radi se o dolaznoj pošti). Jagodinski žig je nešto kraći i nešto širi od Beogradskog. Sem toga, ova nijansa boje žiga u vreme slanja dotičnih novina nije korišćena u Beogradu. Upotrebljavana je u Jagodini.

4. Komentar

U slučajevima dva primerka frankiranih novina o kojima u ovom napisu pretežno govorimo, autor članka u FFE je uz puno mašte na osnovu niza neodrživih argumenata pokušao da kvantitetom ali ne i kvalitetom svojih argumenata dokaže da se radi o manipulisanim komadima.

Neka mi bude dozvoljeno da na kraju podsetim, svestan velikog značaja sprečavanja i otkrivanja falsifikata u filateliji, da pri tome ne smemo zaboraviti da je skoro isto toliko važno

3.2. Strana 66, opis slike 4, dole desno: "..... *i jedan НАПЛАЋЕНО, verovatno iz vremena* (opet: verovatno!. prim V.K.), *zloupotrebljavan u kasnije vreme.*" Ako ovaj komad treba da dokumentuje zloupotrebu originalnih žigova ("mnogo godina kasnije radi prevare sakupljača"), onda je pogrešno izabran. Ovde se definitivno radi o, ne baš tako nevešto izrezanom, falsifikatu po uzoru na neki sličan originalni žig (npr. iz Aleksinca, Sviljnca, Obrenovca i sl.).

3.3. Strana 70, opis slike 8: "*Uokvireni žig NAPLAĆENO pošte Beograd*" Ovaj nejasno otisnuti uokvireni žig НА ПЛАЋЕНО sa "Ђ" umesto "Ћ"

ne donositi ishitrene zaključke vodjene emocijama ili čak animozitetima, jer takvi zaključci ne štete samo pojedincima nego još mnogo više filateliji u celini.

Rezime

U broju 5 časopisa "Fakes, Forgeries, Experts" objavljen je članak dr Jovana Veličkovića "Serbia 1866/80, franked newspapers genuine and fake", koji je naš časopis preneo u srpskom prevodu u decembarskom broju (253).

U članku su kao sumnjivi ili čak kao falsifikati prikazani i primerak novina "Bosanski Vjestnik" od 13. avgusta 1866. godine, frankiran "grbušom" od 2 pare - drugog štampanja (br. 1) kao i primerak novina "Radnik" od 31. marta 1872. godine, frankiran nezupčanim parom maraka od 1 pare, izdanja 1872. godine (br. 5). Usledila je reakcija dr Velizara Kardoša, filatelističkog atestatora, pisca i izlagača iz Švajcarske, u čijoj kolekciji su se donedavna nalazila ova dva objekta.

Dr Kardoš u ovom radu analizira argumente koje je dr Veličković naveo u pokušaju da opravda svoje zaključke i komentariše ih relevantnim poštansko-istorijskim činjenicama.

Stav redakcije jeste da se učesnicima u polemici omogući isti broj pojavljivanja (napisa), ali ne više od dva. Posle ispunjenja ovoga uslova redakcija će smatrati da je polemika zaključena.

Resume

In number 5 of the magazine "Fakes, Forgeries, Experts" was published the article of Dr. Jovan Velickovic "Serbia 1866/80, franked newspapers genuine and fake", which our magazine printed in the Serbian translation in its December issue (253).

In the article are shown as doubtful or even as forgeries also the copy of the newspaper "Bosanski Vjestnik" of 13th August 1866, franked by "coat of arms" of 2 paras – of second printing (No. 1) as well as a copy of the newspaper "Radnik" of 31st March 1872, franked by non-perforated pair of 1 para stamps, edition of year 1872 (No. 5). This provoked reaction of Dr. Velizar Kardos, philatelic expert, writer and exhibitor from Switzerland, in whose collection these two items have until recently been found.

Dr. Kardos has been analyzing in this article the arguments set forth by Dr. Velickovic in an endeavour to justify his conclusions and to comment them by the relevant postal-historical facts.

The editorial office standpoint is to enable all the participants in the polemic the appearance of the likewise number of papers, but not more than two. After fulfillment of the condition the editorial office will consider the polemic as concluded.

1 Broj 5 iz maja 2002, Strane 61-71, u daljem tekstu FFE

2 Br. 253, decembar 2002, strane 2-9

3 Kopija pisma Urednika časopisa FFE se nalazi u redakciji časopisa "Filatelista"

4 Isto

5 Oba komada su označena po numeraciji u članku iz FFE

6 Izvodi iz FFE članka su dati u Yu Times Bold a moji komentari standardnim Yu Times, oba veličine 12

7 U FFE tekstu br. 1, sl.2

8 Str. 63, pasus 3 (ova i numeracije koje sleduju se odnose uvek na nemački tekst u FFE)

9 Isto

10 str. 64. pasus 1

11 Ovako se može zameniti sa poštom u Rači Kragujevačkoj koja je otvorena tek 1873 i koja je imala žig ПАЧАХСКА

12 Isporučen od strane poštanske Direkcije 18. Juna 1866

13 str. 64, pasus 1

14 str. 63, pasus 2

15 vidi fusnotu 11

16 str. 64, pasus 1

17 Na primer katalog izložbe filatelističkih rariteta "Monaco 1997"

18 str.64, pasus 1

19 Ovu informaciju sam pre puno godina dobio od našeg poznatog filateliste, preminulog g.Mihaila Janjića

20 Isto

21 Na str. 15, pasus 2 u svojoj knjizi Derocco je doslovce rekao : "Za vreme, pak, neprijateljske okupacije Beograda našao je jedan austrijski vojnik u jednoj kući na Vračaru medju hartijama koje su nekada pripadale.... jedan ceo broj novina "Bosanski Vjestnik" od 13. Avgusta 1866, sa jednom markom za novine od dve pare.... Marka je poništena žigom i što je najzanimljivije, to je žig pošte Karantin Rača

22 str. 64, pasus 1

23 str. 63, sl.2

24 u FFE tekstu Nr. 5, sl. 6

25 str. 68, dole levo: N.B. "FFE is the opinion that this is an item about which the Experts will never all be of one mind"

26 str. 69, pasus 3

27 numeracija u FFE članku

28 Feldman, Ženeva 1986, br. 90245, postignuta cena Sfr. 1500.-, (do pre desetak godina bile u mom posedu).

29 str.70, pasus 2

30 Isto

31 str. 69, pasus 3 i str. 70, pasus 1

32 str. 69, pasus 3 i str. 70, pasus 1

33 str. 71, pasus 2

VELIKE GODIŠNJICE POŠTA U VOJVODINI

Dragoljub Poposki¹

Prvi podaci o organizovanom prenosu pisanih saopštenja na području današnje Vojvodine potiču s početka naše ere kada rimsko carstvo na vrhuncu svoje moći organizuje za svoje potrebe drumski i poštanski saobraćaj nazvan "Cursus Publicus". Teritorija Srema bila je najistočniji deo rimske provincije Panonije, a Sirmium-Mitrovica važan društveno-privredni, kulturni i saobraćajni centar Imperije.

Preko teritorije današnje Vojvodine prolazio je glavni put VIA PANONIA, koji je povezivao Rim sa vizantijskim provincijama, preko Ljubljane (Emona), Sremske Mitrovice (Sirmium), Beograda (Singidunum) i njegov nastavak, VIA MILITARIS, koji je dolinom Morave i Nišave, preko Niša (Naissus) vodio za Sofiju i Carigrad.

Srednjovekovne glasničke veze, kao i kasnije pošte i poštanski saobraćaj Vojvodine imali su isti sistem koji je primenjivala Austrija i druge evropske države toga vremena. Te veze poznate su u poštanskoj historiografiji kao poštanske veze crkve, esnafa-cehova, staleških i gradskih organizacija, feudalnih knezova i grofova i konačno države.

Turski okupacioni period Vojvodine (1526-1718) uneo je potpuni poremećaj i zastoje poštanskog saobraćaja.

- Vesti su se, u ono vreme, prenosile i rasprostirale brzinom koja je odgovarala pokretljivosti tadašnjih ljudi i njihovoj usplahirenoj brizi oko opstanka. Donosili su ih trgovci i kiradžije, službenici PORTE i pokrajinske uprave, vojnici koji su se vraćali s ratišta, poslanici, glasonoše i uhode, kaludjeri skitači i derviši potukači. Sva ona "so zemaljska blaženih tražilaca sreće" koja je vrela i pokretala se s kraja na kraj svetskih puteva. Ljudi su vesti sačekivali po raskršćima, na seoskim gumnima, uz česme, u krčmama i hanovima manastirskim musafirhanama, mehćemama gde se sudilo, džamijama gde se molilo a zatim su ih prenosili dalje podvrgavajući ih svestranoj kritici, ko ih je odneo, zašto ih je ispričao, šta se o njima ranije čulo, da li su uopšte verovatne ...

Okupacija Vojvodine od strane Turaka počela je padom Beograda 1521. godine kada su Turci prešli u Zemun, a 1526. godine zauzet je Petrovaradin.

Posle poraza austrijske vojske kod Mohača 1526. godine, Turci proširuju svoju vlast na područja Srema, Bačke i Banata.

Godine 1716. ponovo je izbio rat između Austrije i Turske. U bici kod Petrovaradina, avgusta 1716. godine turska vojska je bila poražena, a 1717. godine austrijske trupe su osvojile Beograd.

Potpisivanjem mirovnog ugovora u Požarevcu 1718. godine, konačno je vraćena jurisdikcija Ugarske i na teritorije Banata i istočnog dela Srema. Ovim ugovorom Austrija je stekla određena prava među kojima i pravo na otvaranje pošta u gradovima Otomanske imperije, tzv. "konzularnih pošta".

Centralni organ za transport poštanskih pošiljaka i putnika pod nazivom POSTWAGEN-HAUPTEXPEDITION formiran je 1722. godine.

Zakonskim propisom iz 1723. godine obezbedjena je tajnost dopisivanja.

¹ Autor članka je kustos PTT Muzeja ZJPTT u Beogradu

Na području Vojvodine 1750. godine uveden je u saobraćaj poštanski diližans za prevoz pismonosnih pošiljaka, putnika i poštanskih paketa.

Prva linija koja je presecala Vojvodinu pravcem jug-sever bila je Zemun-Budim.

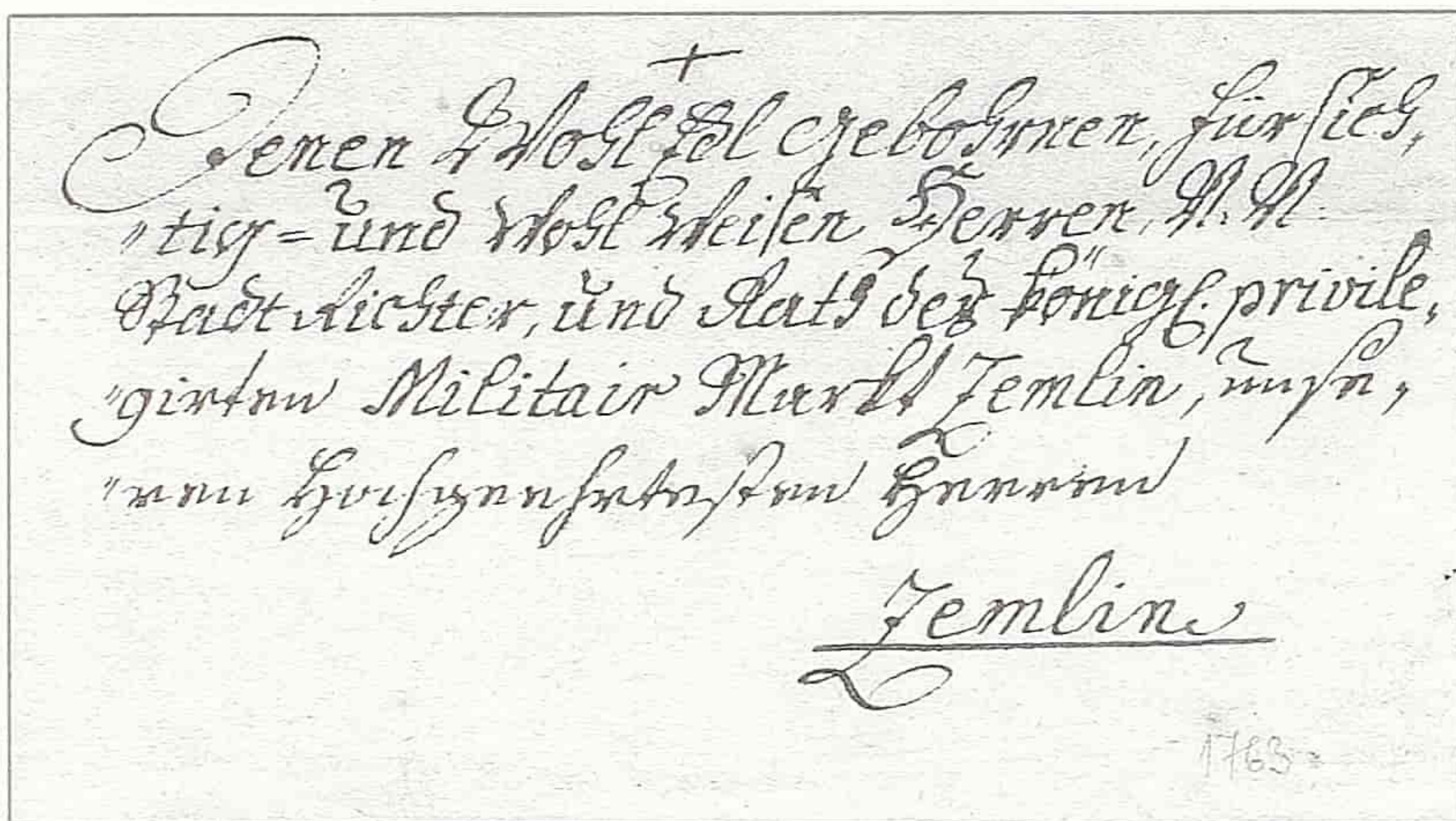
Prelazak vojvođanskih pošta iz nadležnosti centralne Bečke uprave u nadležnost Ugarske i Budima izvršeno je 1783. godine.

Godine 1789. puštena je u saobraćaj linija za poštansko-putnički kolski saobraćaj između Budima-Subotice-Petrovaradina i Zemuna.

Propis o stavljanju privatnih pečata i poštanskih žigova na kovertu donet je 1786. godine.

Propis kojim se službeno dopisivanje oslobadja plaćanja poštarine (sine taxa) donet je 1791.

1763.g. Pismo poslato iz Neoplante (Novog Sada) za Zemun. Na poledjini, suvi žig sa tekstom: "Sigillum Regial Liberaque Civitatis Neoplantesis" (kolekcija Janjetović)

godine, a 1817. povećavaju se poštanske tarife i uvode zone-udaljenosti.

Za vreme apsolutizma (1849-1867), tačnije 1850. godine donet je najviši poštanski zakonski propis POSTA-PATENS, kojim je obuhvaćen celokupni poštanski saobraćaj. Iste godine osnovan je Nemačko-Austrijski telegrafski i poštanski savez.

Na teritoriji Vojvodine od 1856. godine je uveden železnički saobraćaj a s njim i ambulanta pošta na liniji Budimpešta-Bazijaš od 1858. godine.

Poseban značaj u istoriji pošta na teritoriji današnje Vojvodine ima 1867. godina kada dolazi do razdvajanja nadležnosti između poštanskih uprava Austrije i Ugarske.

Vojvodina, u sastavu Kraljevine Ugarske, sa stanovišta poštanske organizacije bila je podeljena na sledeće oblasti:

Circulus Transdanubius - Baranja;

Circulus Cisdanubius - Bačka;

Circulus Transbiscus - odnosno Comitatus Torontaliensis - Banat;

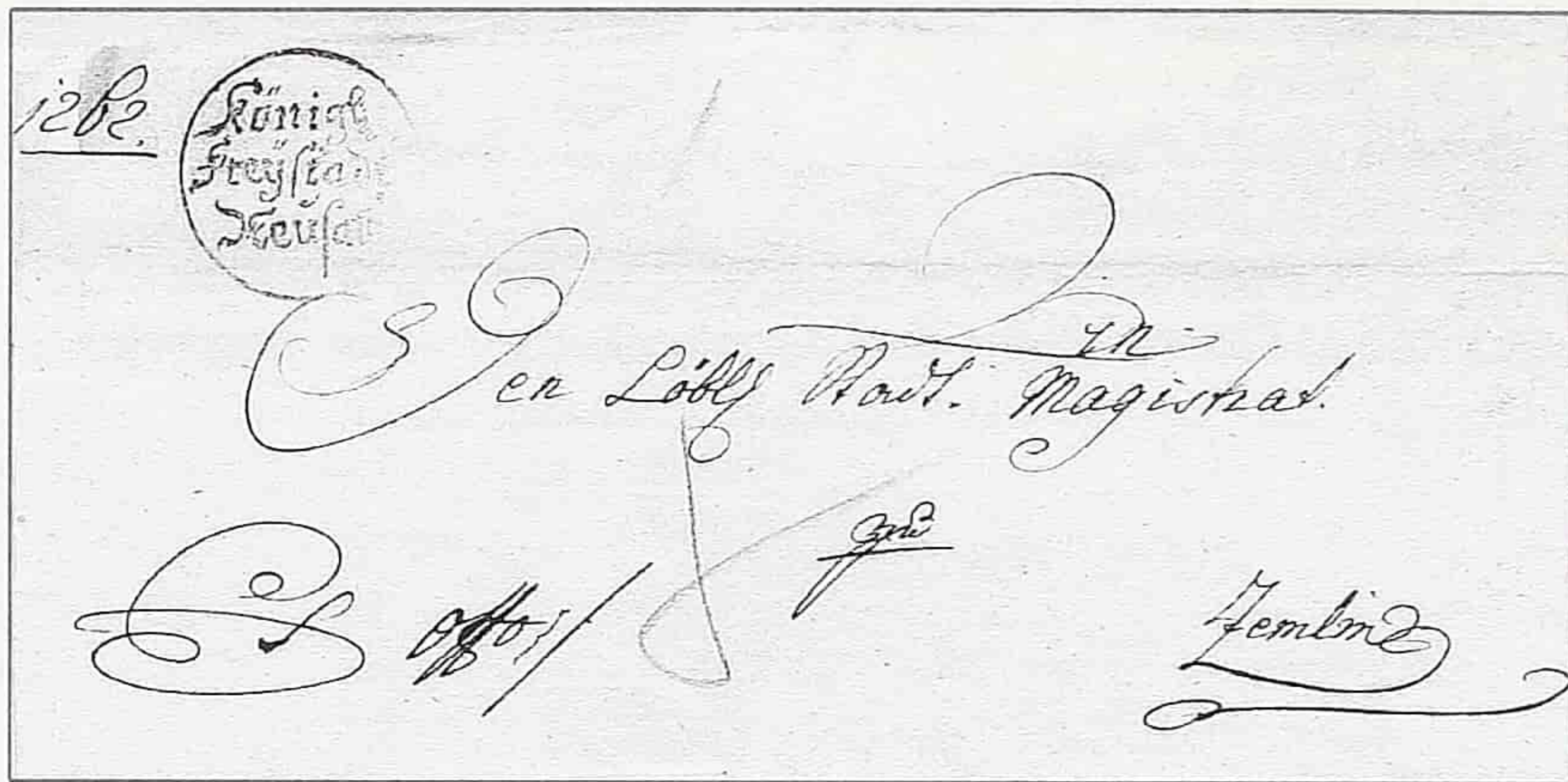
Comitatus Slavonia - Županija Slavonije i Comitatus Syrmienensis - Županija Srem;

Kambijaturni poštanski sistem koji je postojao sve do 1871. godine.

Sistem funkcionisanja kambijaturnih pošta menjao se uporedo sa teritorijalnim promenama granica.

Pošte koje su bile u sastavu Vojne granice na teritorijama Vojvodine i kao takve potpadale pod jurisdikciju Ratnog ministarstva u Beču od 1. januara 1871. godine prelaze u sastav ministarstva trgovine Madjarske.

Poštanske usluge u na teritoriji današnje Vojvodine bile su određene zakonskim aktima i međunarodnim konvencijama. Od 1854. primane su pretplate na strane novine, od 1860. pošte su vršile uputničku službu, a 1885. bila je uvedena štedna služba.

1790.g. Službeno pismo poslato iz Novog Sada za Zemun. Pečat Magistrata u Novom Sadu, u crnoj boji sa tekstom: "Köngl. Freystadt Neusatz" (kolekcija Janjetović)

Dostavna služba u Novom Sadu uvedena je 16. marta 1898. godine.

Rečni saobraćaj u Vojvodini uveden je naredbom Dvorske komore u Beču 1722. godine kada su uvedene poštanske veze rekom Tisom između Segedina-Kanjiže-Bečeja i Perleza, a od 1798. vršio se prevoz pošte iz Zemuna za Pančevo. Važna rečna linija je bila ona koja je povezivala Zemun sa Beogradom.

- Preko Beograda za Tursku ne postoji poštanski brod, pisma se predaju preko špeditera trgovcima, iz čega proizilazi da se takva pisma tretiraju kao tuzemni saobraćaj.

Ovaj tekst upućuje na to da su se poštanske pošiljke između Zemuna i Beograda prenosile čamcima i skelama.

Prva redovna parobrodska veza između Zemuna i Beograda je uspostavljena 1850. godine.

Na osnovu geografskih karata koje su nastale između 1723-1778. godine napravljen je pregled otvaranja pošta i poštanskih veza Vojvodine.

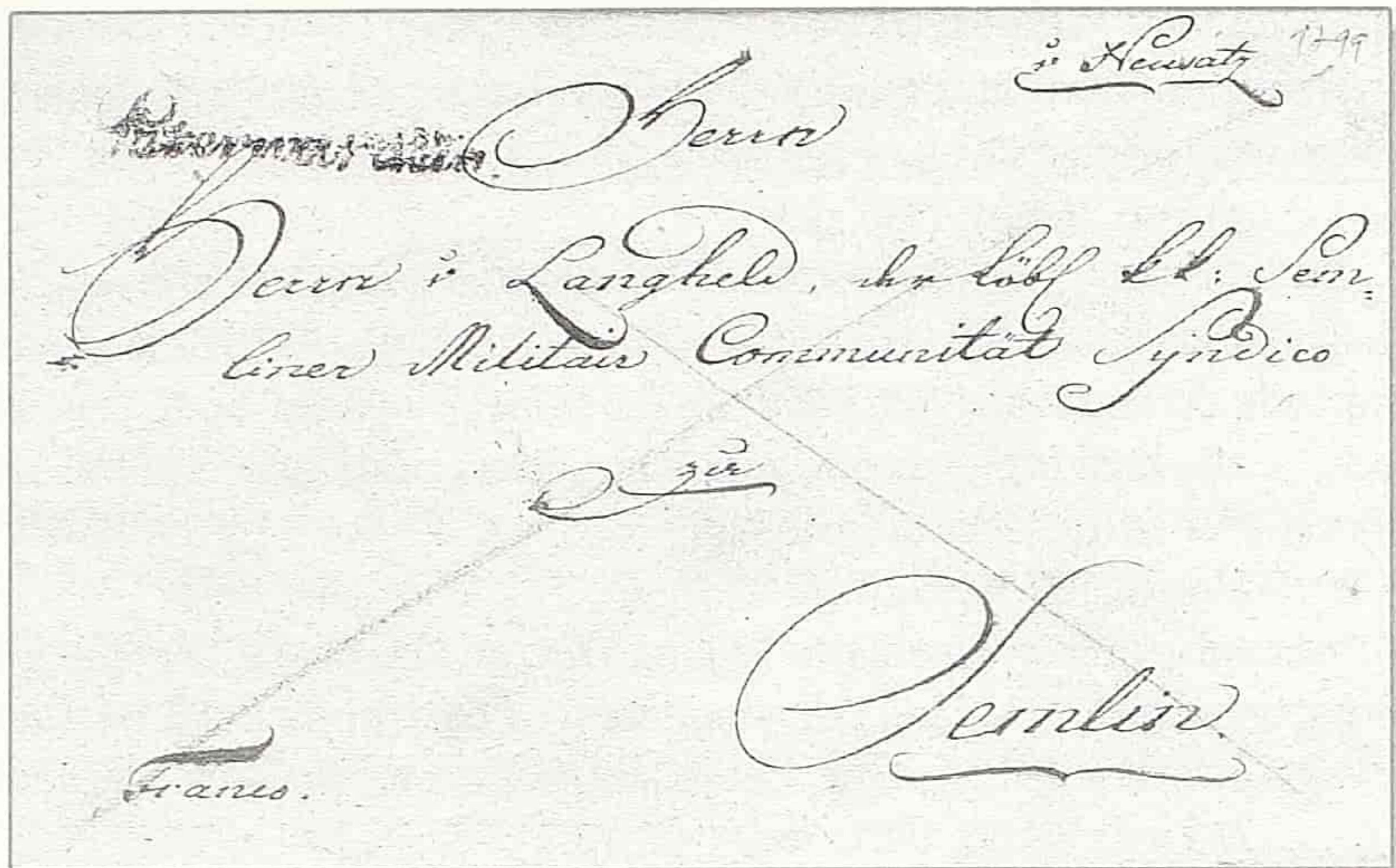
Pošte koje su bile otvorene pre 250 godina su sledeće:

Alibunar	1751-1753
Bela Crkva	1751-1753
Dragutinovo (današnje Miloševo)	1751-1753
Gudurica (današnja Kuturica)	1751-1753
Horgoš	24.03.1753
Karlovo	1751-1753
Melenci	1751-1753
Mokrin	1751-1753
Novi Bečej	1751-1753
Petrovaradin	29.12.1753.
Susek	1751-1753
Velika Kikinda	18.08.1753.

Pošte otvorene pre 150 godina su:

Ada	22.12.1853
Crepaja	01.09.1953
Ka	31.05.1853
Novi Sad	19.09.1853
Senta	22.12.1853
Uzdin	01.09.1853
Vilovo	1851-1853

1799.g. Pismo upućeno iz Novog Sada (v. Neusatz) Vojnom komunitatu u Zemu. Žig kambijturne pošte Petrovaradin u crnoj boji. Označeno "Franko" i precrtano s dve unakrsne linije u crvenoj boji. Na poledjini označena naplaćena poštarina - 24 krojčera. (kolekcija Janjetović)

Pošta u Novom Sadu otvorena je 19. septembra 1853. godine o čemu su novosadske novine "Srpski dnevnik" redovno obavještavale svoje čitaoce.

Pošta u Petrovaradinu otvorena je 29.12.1753. godine.

Petrovaradin, grad u Sremu, razvio se verovatno u doba krstaških ratova kao naselje Ukrud. koje je u XII veku, kratko vreme bilo pod Vizantijom, a kasnije pod Ugarskom.

Bela IV poklonio ga je 1237. godine Cistercitskoj opatiji Belae Fons.

Cisterciti, 1247-52. podigli su prvo utvrđenje.

U XIII veku naselje je kratko vreme bilo pod Nemanjićima, a u XV veku bilo je izloženo stalnim napadima Turaka koji ga osvajaju 1526. i tu ostaju sve do 1687. godine. Izgradnja fortifikacije počela je 1695. godine.

Nedovršena tvrđava izdržala je napad Ali-paše 1716. godine. Gradnja nove tvrđave ubrzana je tek 1754. godine i trajala do 1780. godine kada je Petrovaradin dobio svoj konačan izgled.

Uspostavljanjem vojno-upravne institucije Vojne granice Petrovaradin postaje administrativni centar.

U revoluciji 1848. godine garnizon tvrđave bio je na strani Madjara.

Ispod tvrđave tokom vekova razvijaju se i dva vanzidinska naselja, danas spojena i uključena u Novi Sad.

Literatura

1. Vasa Čubrilović, Dunav-spona medju narodima, Politika 9.7.1979. godine;
2. Milan Arsenić, Herodotova istorija, Novi Sad, 1959.;
3. Dr Aleksa Ivić, Istorija Srba u Vojvodini, Novi Sad 1929., Rimski period Vojvodine;
4. Nikola Gulan, Organizacija i eksploatacija poštanskog saobraćaja, Beograd 1982.;
5. Radovan Samardžić, Mehmed Sokolović, Beograd 1970.;
6. Istorija naroda Jugoslavije, Beograd 1970.;
7. Cristian Crusius, Topographisches Post-Lexikon, Wien 1804.;
8. Nikola Gulan, Pošte, telegrafi i telefoni u istoriji Vojvodine, Arhiv 22, Beograd 1980/81.;
9. "Srpski dnevnik", br. 11 od 26.07.1852.; br. 12 od 30.07.1852.; br. 67 od 26.07.1853.; br. 74 od 19.09.1853.
10. Nikola Rukavina, "Historijat razvoja pošta u Bosni i Hercegovini", Sarajevo. Pošte Vojne Krajine, Ilirije, Hrvatske i ostalih naših pokrajina u predfilatelističko i filatelističko doba.

ORGANIZACIJA POŠTA I POŠTANSKA SLUŽBA

Na zahtev Dvorskog ratnog saveta, saglasnost Marije Terezije da se u cilju povećanja poštanskog prometa smanje poštarina.

- M.fasc. 169-74; 1756. god.

Dvorski ratni savet obaveštava Slavonsko-Sremsku generalnu komandu da je Marija Terezija naredila da se umesto dosadašnjeg poštanskog puta iz Osijeka preko Novog Sela i Novog Sada do Petrovaradina, zbog prelaza preko Dunava dvaput, kao i zbog čestog izlivanja vode, u cilju brze otpreme poštanskih pošiljaka i bezbednosti putnika, uspostavi put preko Iloka i Čerevića do Petrovaradina.

- M.fasc. 169-75; 1770. god.

Vrhovni inspektor Esterajher 19. juna 1781. godine obaveštava Generalnu komandu da se sporazumeo sa Petrovaradinskom regimentom, da se pisma vojnih komunitata iz Karlovca, Bukovca i Petrovaradina otpremaju besplatno preko ordonansa Petrovaradinske pošte.

- M.fasc. 169-20; 1781. god.

Naredba da se pošta iz Petrovaradina otprema svakog dana u Budim i obratno.

Naredba Dvorskog ratnog saveta da sve državne pošte koje idu iz Petrovaradina u Osijek ili Trst, neće više putovati preko Karlovca, već preko Koprivnice i Varaždina kroz Štajersku u Trst čime će se izbeći ne samo sve prepreke na kamenitim cestama, nego će se i put skratiti za nekoliko milja.

- M.fasc. 169-65; 1793. god.

Saopštenje Generalne komande Petrovaradinskoj regimenti da nema razloga za povećanje udaljenosti na putu od Beške do Petrovaradina (koja je iznosila 1,5 stanicu), pošto su teškoće otklonjene uredjenjem drumu od Petrovaradina i Karlovca i regulisanjem puta preko Banstola.

- M.fasc. 169-108; 1834. god.

Molba Poštanskoj kambijaturnoj upravi u Osijeku za naredbu da se poštanski paketi iz Petrovaradina po prispeću u Bešku, bez čekanja Zemunske pošte, odmah otpremaju dalje preko Golubinaca.

- M.fasc. 169-109; 1834. god.

Generalna komanda obaveštava Petrovaradinsku regimentu da će se naknadno ustanoviti dužina drumu od Beške do Petrovaradina i da se povećanje stanica može predlagati samo ukoliko dužina puta znatno premašuje sistematizirani broj hvati za jednu stanicu.

- M.fasc. 169-110; 1834. god.

Obaveštenje da se Car nije složio sa predlogom Osiječke poštanske uprave da se petrovaradinska redovna pošta po prispeću u Bešku odmah uputi u Vojnu granicu; naredio je da se pored postojeća dva zemunska poštanska činovnika od Petrovaradina do Beške odrede još dva; da se paketi i korespondencija upućeni u Bešku otpremaju ponedeljkom i četvrtkom uveče u 7 sati, a oni koji utorkom i petkom u 1 sat noću prispevaju sa zemunsko-karlovačkom poštom otpremaju istog dana u 2 sata noću.

Prilog dokumentu: Plan poštanskog puta između Budima, Temišvara i Petrovaradina, Osijeka i Zemuna preko Vojne granice.

- M.fasc. 169-113; 1835. god.

Poštanski saobraćaj između Budima i Vojvodine, 1846.

- Pošta dolazi u Budim iz Hrvatske, Zemuna, Petrovaradina, Subotice i Sombora nedeljom i četvrtkom. Jahaća pošta polazi iz Budima za Novi Bečej, Sombor, Suboticu, Slavoniju, nedeljom i četvrtkom.

"Brancard" poštanska kola polaze iz Budima za Zemun svake subote u 7 časova uveče.

Eštafete se mogu poručiti pri pismonosnoj pošti svakog sata kao i poštanski konji. Za svakog konja plaća se po poštanskoj stanici 48 krajcara u konvencionom novcu".

- M.fasc. 170-17 (5); 1846. god.

Izjava opštinskih predstavnika o ustanovljenju post-ekspedicije u Novom Sadu koja će kao posebna pošta primati i otpravljati pisma i novac. Post-ekspedicija bi trebalo da počne sa radom 15. avgusta 1852. godine.

- M.fasc. 170-12 (2); 1852. god.

Nezadovoljstvo gradjana što se u Novom Sadu umesto redovne pošte otvara ekspedicija, pa i ova još nije počela sa radom.

- M.fasc. 170-12 (3); 1852. god.

- Post-ekspedicija koja se sa nestrpljenjem očekuje u Novom Sadu još nije otvorena. Raspisan je konkurs, "... i varoš je kvartir najmila; po svoj prilici na platu se niko nije polakomio.

- M.fasc. 170-12 (4); 1852. god.

Pošta u Novom Sadu još nije ustrojena 31.10.1852.

- Jovanović koji se primio dužnosti post-ekspeditora sada je odustao jer traži dva puta veću platu; Aleksić postmajstor u Varadinu, pre je tražio manju, a sad veću nagradu, pa se ne može očekivati da će se pošta skoro otvoriti.

- M.fasc. 170-12 (5); 1852. god.

Vest da pošta u Novom Sadu još nije otvorena i da korisnici moraju ići pola sata do Varadina da bi mogli predati pošiljke. - Zahtev za otvaranje pošte postoji odavno ... a varoš je sklonila se dati za poštu kvartir iz svoje kase. Kvartir je već u najam uzet i varoš ga plaća, a o pošti sad više ne čujemo ni govoriti.

- M.fasc. 170-12 (6); 1853. god.

Otvaranje pošte u Novom Sadu

Pošta još nije ustanovljena iako grad plaća stan postmajstoru Aleksiću, po njegovom zahtevu da predje iz Varadina u Novi Sad; - Stavljeno je na uživanje 20 lanaca zemlje. Država trpi štetu jer bi korisnici više "koršpondirali" da im je pošta u mestu.

Novine takodje, neuredno dolaze iz razloga što je most otvoren za parobrode i šlepove pa se mora ponekad čekati i po 2-3 sata.

- M.fasc. 170-12 (7); 1853. god.

- I naša pobožna želja jedva jedanput će se ispuniti. Pošta na koju smo se toliko žalili i zbog koje smo se često sa našim pretplatnicima zamerali, otvoriće se jedva jedanput i to za 10 dana. Od toga doba neće više novine naše nikad zakasnuti, kao što su do sad ili zbog leda ili zbog otvorenog mosta često zakašnjavale.

- M.fasc. 170-12 (8); 1853. god.

- *Danas* je u našoj varoši pošta otvorena. Kao što smo kazali, od sad nam novine naše zbog ovoga ili onoga neće izostajati.

- M.fasc. 170-12 (9); 1853. god.

Prigovori da je novootvorena pošta u Novom Sadu suviše potčinjena pošti u Varadinu. Tako se npr. neke vrste pisama ne mogu primiti u Novom Sadu već u Varadinu.

- M.fasc. 170-12 (10); 1853. god.

Novi Sad – nova poštanska zgrada

- Kao što se saznaje, država je kupila kuću dok. Dobanovačkog, vatrogasnu postaju i neki deo vrta rimokatoličke plebanije, da onde nazida zgradu za poštansko i brzojavno zvanje.

- M.fasc. 170-12; 1895. god.

Izveštaj da je - Centralni kreditni zavod preuzeo korake za podizanje nove, savremene zgrade za poštu i telegraf.

- M.fasc. 170-12 (13); 1896. god.

Pošta u Vojvodini prelazi u državne ruke

Saopštenje da sve pošte na teritoriji Bačke, Banata i Baranje prelaze pod upravu Ministarstva PT u Beogradu.

Od strane Ministarstva PT odredjen je dr. Ž. Horvat da u Vel. Bečkereku izvrši primopredaju Glavne poštanske direkcije, preseljene iz Temišvara. Istovremeno, pustiće se u tečaj nove poštanske marke, obavezne za celu Kraljevinu SHS, stare će se povući iz upotrebe zajedno sa poštanskim štambiljima.

- M.fasc. 170-13 (15); 1919. god.

Podržavljenje ugovornih pošta u Vojvodini.

Odlukom Direkcije PT Novi Sad neke ugovorne pošte pretvaraju se u *državne*, i to pošte: Titel, Odžaci, Bačka Topola, Bezdan, Monoštor, Stara Kanjiža, Horgoš, Kovin, Karlovo Selo, Stara Pazova, Indjija i Šid.

- M.fasc. 170-13 (17); 1923. god.

Rezime

Posle bitke kod Mohača (1526) pa sve do 1690. godine, severni delovi današnje Vojvodine, a do 1718. godine i ostali delovi ove teritorije, padaju pod tursku vlast. Karlovačkim mirom (1699. godine) Austrija dobija Slavoniju i Srem, sve do linije povučene od Slankamena do Morovića. U drugom delu Vojne granice, Banat i Srem ulaze u sastav Austrije tek posle sklapnja Požarevačkog mira (1718), pošto su Turci napustili ovo područje.

Period kasnog feudalizma u Ugarskoj poklapa se sa preuzimanjem poštanskog saobraćaja iz ruku privatnih lica i njegovom etatizacijom. Od 1722. godine, pošte i poštanski saobraćaj na ovom području postaju državne institucije. Teritorije oslobođene od Turaka date su plemstvu i vojsci, Ratnom veću i Vojnoj granici.

Ovim tekstom autor nas podseća na početke organizovanog rada pošta na teritoriji današnje Vojvodine, sa naglaskom na pošte u Petrovaradinu (otvorena 1753) i Novom Sadu (otvorena 100 godina kasnije).

Summary

After the battle of Mohacs (1526) all the period through to the year 1690, the northern parts of the today's Vojvodina, and by the year 1718 other parts of the territory, fell into the Turkish power. By the peace in Karlovac (year 1699) Austria gained Slavonia and Srem all the way to the line drawn from Slankamen to Morovic. In the second part of the Military Border, Banat and Srem were included into Austria only after making of peace in Pozarevac (year 1718), after Turks had left the region.

The period of the late feudalism in Hungary is coinciding with the taking over of the postal traffic from the hands of the private persons and its conversion into state property. Starting from 1722, posts and post traffic in the region became the state institutions. Territories liberated from the Turks were given to aristocracy and army, to the War Council and Military Border.

By the text the author reminds of the beginning of the organized work of posts on the territory of today's Vojvodina, with the stress on the posts in Petrovaradin (opened in 1753) and in Novi Sad (opened 100 years later).

I TREĆI PUT O ŽIGU ŠAVNIK

Dr Jovan Veličković

Nedavno sam u časopisu *Filatelist* (lit.1) objavio nalaz o do tada nepoznatom žigu Šavnik iz početka 1945. godine, upotrebljenom na nekoliko pisama koja su delom bila frankirana markama provizornog cetinjskog izdanja. U sažetom članku osvrnuo sam se na obnavljanje poštanskog saobraćaja u tom periodu i dao i slike žiga i pisama, smatrajući ih naravno autentičnim.

Na moje iznenadjenje odmah u sledećem broju *Filateliste* (lit.2) gospodin Bogdan Petrović (u daljem tekstu: autor) je člankom na 12 strana štamparskog prostora u celini negirao moj rad, proglašujući kako žig tako i pisma potpunim falsifikatima na štetu sakupljača. Autor je "anatomskim razlaganjem" u 9 tačaka iskazao svoje mišljenje i izneo sledeće najznačajnije tvrdnje: (1) žig ŠAVNIK je sad skoro ili nešto ranije uradjen radi prevare, a radi davanja verodostojnosti naknadno je dodavan nekim nepoštanskim dokumentima iz perioda, (2) do sada nepoznati cenzurni žig na pismima je lažan, (3) rukopis na pismima je sličan rukopisu poštara iz Kamenara, koji je fabrikovao pisma koristeći žig JOŠICA, iz ranijih vremena (pa su prema tome i adrese pošiljaoca i primaoca fiktivne); (4) za tranzitne žigove na šavničkim pismima je poznato da su zloupotrebljavani, pa prema tome pisma nisu originalna, i t.d.

Ključno pitanje u ovom slučaju je verodostojnost žiga Šavnik, upotrebljenog na ovim pismima: ako je žig u redu, ostale primedbe padaju u vodu, ako nije, pisma su falsifikovana. Autor objašnjava: "Kako do sada nije bio poznat (takav) žig pošte ŠAVNIK, izradjen je gumeni žig koji je otiskivan na pismima, a radi uverljivosti i na administrativnim dokumentima, što je takodje trebalo da posluži kao etalon nespornog originala". Kao argument se daju četiri slike administrativnih dokumenata na kojima je, prema autoru, pod lit. 2, doradjena službena overa i stavljen lažno izradjeni žig Šavnik.

Pogledajmo detaljnije šta su ova četiri dokumenta: sažeto rečeno, radi se o krštenici, uverenju o završenom školovanju i zdravstvenom stanju Milenke Cerović, devojke iz Boana, nedaleko od Šavnika. Pri dnu svakog od ovih dokumenata odnosno prepisa nalazi se overa originalnosti: potpis v.d. upravnika pošte u Šavniku Alekse Špadijera, kao i inkriminirani žig Šavnika sa datumom 7.VI. 1945. Bio sam zbunjen: kakve veze ima pošta sa overom dokumenata koju je trebalo da obavi Narodni odbor ili opština. Razumem skepsu autora, i sâm sam se zapitao može li to da bude autentično? Ne bi trebalo, ali ...

Poslužila me je sreća: došao sam i do petog dokumenta, zapisnika o zakletvi Milenke Cerović, prilikom stupanja na dužnost telefonistkinje u pošti Šavnik, datoj 5. avgusta 1945. godine. Ovaj je zapisnik potpisao upravnik pošte V.Tasić i akt overio pečatom pošte Šavnik, ali sada već novim normalnim ćirilično-latiničnim žigom sa pokretnim datumom, koji je tada već bio zamenio provizorni (sasvim sigurno lokalno izrezani) žig bez datuma. Kako je Milenka konkurisala za radno mesto u pošti, razumljivo je zašto su njena dokumenta overavana od A.Špadijera, a ne u Narodnom odboru već u pošti Šavnik; prva četiri dokumenta za njen dosije overava pomoćnik upravnika, a prema petom dokumentu Milenka pred upravnikom pošte polaže zakletvu da će predano obavljati službu; upravnik 5. avgusta 1945. overava ovu

Milenkinu zakletvu svojim potpisom i uz njega – radi službene overe, kao i na prethodnim dokumentima, stavlja novodostavljeni žig Šavnika (slika 1).

Došao sam i do dalja dva dokaza u prilog originalnosti provizornog žiga. Kao prvo, poznati italijanski poštanski historičar Astolfi u svojoj knjizi (lit.3) iznosi podatak da je Šavnik u periodu talijanske okupacije koristio "dvokružni provizorni žig" prečnika 30 mm koji nije imao datumski blok, tako da je datum unošen ručno. Žig je nesumnjivo izradjen lokalno, rezanjem. O provizornim žigovima, rezanim lokalno i ručno, piše i Chiavarello (lit.4) koji navodi da je takvih žigova bilo više, a da su njemu poznati žigovi Šavnika, Berana i Rožaja.

ДЕМОКРАТСКА ФЕДЕРАТИВНА
ЈУГОСЛАВИЈА

ДИРЕКЦИЈА ПОШТА ТЕЛЕГРАФА И ТЕЛЕФОНА

ЗАПИСНИК

О полагању заклетве Церовић М. Миленка директор кад. културног
САСТАВЉЕН ПАНА Бавина 1945 године у Шавнику

Према одлуци о полагању заклетве државних службеника и судија
народних судова од 19 децембра 1944 године, данас је пред Церовићем
Милом у Шавнику Комит М. Високи Комит као надлежним
старјешини Обе положио следећу заклетву:

Ја, Церовић М. Миленка закљичем се
чашћу свога народа да ћу служити вјерно народу, да ћу чувати и бранити те-
ковине Народно-ослободилачке борбе, да ћу своју дужност по законима и зако-
нитим наредбама вршити марљиво, савјесно и непристрасно.

Миленка Церовић
Телефонски

772
М. Миленка

158
1-51145-01
ШАВНИК

Церовић
М. Миленка

Slika 1. Zakletva Milenke Cerović iz 1945. godine i uveličano mesto overa (1) sa provizornim i (2) konačnim žigom Šavnika

Figure 1 Oath of Milenko Cerovic of the year 1945 and magnified spot of certification (1) with the provisory and (2) final postmark of Savnik

1945. godine kod svih pošta nije zatečeno ni 5% od inventara sa kojima su raspolagale na dan 1.IV.1941. U vezi sa ovom konstatacijom bez ikakvog je značaja što autor u članku prikazuje kakvi su bili žigovi Šavnika godine 1941. Realnu sliku stanja u ovoj oblasti dopunjuje i

ilustracija iz literature (lit.7) i to dopis pošte Pirovac u Dalmaciji iz januara 1945. nadredjenoj direkciji, u kome upravnik izmedju ostalog u vezi obnavljanja inventara piše: - Nemamo ni žiga, nego nam je napravio jedan seljak, nema datuma pa mora da se piše Pored potpisa upravnika otisnut je primitivno rezan dvoprstenasti žig sa mostom i tekstom "POŠTA PIROVAC", kao i ručno upisani datum. Ovaj žig po načinu izrade i izgledu veoma potseća na žig Šavnika.

Opisani neposredni i posredni argumenti doprineli su dodatno mom uverenju da je provizorni žig ŠAVNIK autentično iz perioda: lokalna izrada žiga je u tim teškim vremenima bila nužna praksa, a vešte ruke lokalnih zanatlija znale su da izrade žigove. Ručno unošenje

Poznato je da su gradovi i mesta naročito u Crnoj Gori u toku rata više puta prelazili iz ruke u ruku italijanskih, četničkih, nemačkih i NOV snaga, a da su svaki put kod povlačenja uništavani, naročito inventari pošta (lit.5). Zbog toga je revitalizacija pošta u Crnoj Gori krajem 1944. i početkom 1945. godine bila spora i otežana, kako zbog uništenog inventara, tako i zbog nedostatka kadrova. Tako N.Koljenšić u svojoj knjizi (lit.6) opisujući taj period, piše: - 1. aprila

datuma, perom ili samo datumskim žigom, odavno je poznato u našim krajevima. Tako V.Mićović (lit.8) u publikaciji o pregledu civilnih pošta Srbije navodi tridesetak koji su korišćeni u periodu 1918/19. godine.

U vezi sa osporavanjem autentičnosti cenzurnog žiga VOJNA CENZURA ŠAVNIK, koji nije u popisu Višackog (lit.9), treba imati na umu da taj spisak nije kompletan. Zbog nedostatka podataka i retkosti materijala područje Crne Gore je ostalo neobrađeno, pominje se samo Cetinje, iako je Crna Gora morala da ima najmanje desetak cenzurnih punktova. Pravougaoni oblik cenzurnog žiga je, međutim, u to vreme bio uobičajen; u spisku od 87 cenzurnih žigova tog perioda, Višacki konstatuje preko 20 žigova takvog oblika. Pa zašto onda i Šavnik ne bi mogao imati takav cenzurni žig? R žig na tim pismima se potpuno uklapa u tipove R žigova koji su tada korišćeni, tako da on meni nije problem.

Dalje se iznosi pretpostavka da su Šavnička pisma, slike 5, 6, 7 i 8 u članku autora, pisana od strane istog lica kao i objekti 16, 17 i 18. Ovakav zaključak je potpuno proizvoljan i netačan, dovoljno je pogledati samo način pisanja slova "B" pa da to i laik uoči. Da su pošiljalac i primalac izmišljeni, bila bi i pisma lažna, međutim, i ovde se slagalica zatvorila. I pošiljalac i primalac su realne neizmišljene ličnosti.

Pošiljalac: Mr.Ph. Zvonko Švarc, apotekarski saradnik iz Križevca, rođen je 1909. godine. U NOV je od septembra 1943. Radio je u Bariju na proizvodnji lekova za potrebe NOV a zatim je postavljen za referenta za apotekarstvo II korpusa, pa za apotekara u apoteci Komande mesta Šavnik;

Primalac: Branko Švarc, službenik iz Ogulina, rođen 1924, po dolasku ustaša na vlast prebegao na Hrvatsko Primorje, gde je interniran od Italijana početkom 1942, u logor u Kraljevici, a početkom 1943 odveden u logor na Rabu. Po oslobodjenju iz logora stupio septembra 1943 u NOV. Borac u 3. brigadi VII banijske divizije (lit 10). Branko Švarc se u proleće 1945. godine očigledno zatekao u Bariju, pri misiji NOV, tako da je poštu primao direktno preko misije, bez posredstva italijanske pošte, što objašnjava odsustvo italijanskih cenzurnih i prijemnih žigova.

Autor rada, pod 2, nastavlja da analizira tarifu na pismima i izvlači zaključak da ona nisu u redu. Analizira se pismo sa 6 maraka sa likom Maršala Tita i netačno navodi da je na tom pismu frankatura 30 "okupacijskih" dinara, iako ona ustvari iznosi 180, i dalje tvrdi da je u tom trenutku tarifa preporuke za inostranstvo 13 okupacijskih dinara, što je sve netačno. Tačno je da u prvoj tarifi objavljenoj u DFJ (lit.11), u okupacijskim dinarima nema tarife za inostranstvo, a da se tarifa za inostranstvo pominje tek u DFJ tarifi od 20. aprila 1945. i to u dinarima DFJ i da ona za pismo iznosi 5, a za preporuku $5+6 = 11$ din. DFJ. Prema Službenom listu DFJ (lit.12) "Nedićev" dinar je 17.V postao platežno sredstvo u području važenja lira, ali je 19. aprila 1945. (lit 13) već naredjena zamena i okupacijskih dinara i lire, što je imalo da se obavi u periodu od 20 - 30. aprila 1945. (lit.14). Pismo o kome je reč (sl. 8 i 8a u članku autora), nosi datum žiga 26.V. Do toga dana je od maraka sa likom Maršala Tita bila izašla samo vrednost od 2 dinara, a one u Nedićevim dinarima ostale su i dalje u upotrebi do 31.VII. 1945. Za tačno razrešenje pitanja tarifa na sva 4 pisma trebalo bi znati koje su tarife na tom području primenjivane, jer je poznato da su početkom 1945. godine područne direkcije određivale tarife u tada upotrebljavanoj valuti, što do danas nažalost još nije razjašnjeno.

Konačno još jedan izuzetno važan "filatelistički" moment: par maraka od 30 dinara na poledjini pisma (autor, slika 8a) zahvaćen je vojnim žigom i tranzitnim žigom neznatno samo u uglovima, što ne predstavlja poništavanje, ali dokazuje da su marke morale već biti na pismu

kada je pismo tranzitiralo kroz Dubrovnik, tako da je puni žig Šavnika na tim markama potpuno logičan. Redosled tranzitnih žigova je potpuno logičan: Šavnik 26.V, Nikšić 28.V, Cetinje 31.V i Dubrovnik 2.VI. Insinuacija da su tranzitni žigovi NIKŠIĆ i CETINJE zloupotrebljavani (lit.15) je ovde bespredmetna, jer ova dva žiga nisu ti o kojima je dr Caran pisao.

Karte za Bari, koje se dalje pokazuju, su civilna pošta cenzurisana od cenzure za civilnu poštu, sa različitim polazištima, ali uglavnom iz kasnijeg perioda; marke od 0.50 din. DFJ došle su u opticaj tek 14.VI.1945, dakle posle perioda šavničkih pisama i posle završetka rata, pa iz njih ne mogu da se izvlače sigurni zaključci, pogotovu zato što u tekstu nisu saopšteni datumi kada su te karte predate pošti na otpremu.

Što se tiče tvrdnje o obaveznom slanju celokupne pošte za inostranstvo prvo u Beograd, u vezi sa tim B.Novaković (lit.16) piše da je pošta za inostranstvo radi avionske otpreme morala prvo da dodje u Beograd, ali nigde ne kaže da su već cenzurisana pisma od strane vojne cen-

Slika 2. Nekoliko maraka Cetinjskog izdanja sa originalno putovalnih poštanskih objekata i datumima žigova iz perioda važnosti

Figure 2 Several stamps of Cetinje edition with originally travelled post items and postmark dates of the validity period.

zure morala da se ponovo cenzurišu. Tako su valjda i šavnička pisma, ako su i išla preko Beograda, odatle avionom dostavljana Komandi baze NOV u Bariju, koja ih je delom predavala onima koji su bili vojna lica u okviru baze, a ostatak za druga civilna lica, u ili van Barija, italijanskoj pošti, koja bi ih onda cenzurisala i eventualno snabdela prijemnim žigom. Nijedan objekat koji je prikazao autor ne nosi okrugli žig Prekojadranske poštanske službe NOV, pa zaključci za

pisma iz članka ne mogu da se primene i na šavnička pisma. O poštanskim vezama sa Barijem pisao je i H.Dietz (lit.17) ne tvrdeći za cenzure što i autor članka pod lit.2.

Kako neki interesenti za ovu oblast smatraju (usmeno preneti stav autora članka pod lit.2) da marke Cetinjskog provizorijuma nikad nisu korišćene za poštanske potrebe, pa bi tako i šavnička pisma bila lažna, istražio sam i to pitanje. Dva su neoboriva dokaza da su te marke, odnosno samo neke od njih, bile u redovnoj poštanskoj upotrebi. Prvo je raspis "Puštanje u promet poštanskih maraka odelenja Cetinje od 28.02.1945." gde se najavljuje puštanje u promet tih maraka, tako što će se 7000

kompletnih serija, odnosno 1000 porto-serija prodavati samo filatelistima, a vrednosti od 2, 5 i 10 lira (lit.18), (kojih je štampano po 20.000) upotrebljavaće se za frankiranje poštanskih pošiljaka. Drugi dokaz dat je na slici 2: devet maraka provizorijuma, vrednosti od 2, 5 i 10 lira, žigosanih autentičnim žigovima Hercegnovi, Pelev Brijeg, Risan, Berane, Nikšić, Podgorica, Rijeka, na Viru i Kotor, a svi datumi u žigovima su iz perioda važnosti ovih maraka.

Konačno, iako nije u direktnoj vezi sa šavničkim pismima, još i nekoliko reči i razjašnjenja o žigu JOŠICA. Prikazani "lažni" žig na slikama 17 i 18 u članku autora je izvorno originalan i korišćen je ispravno poštanski na pošti Jošica sve do polovine 1944. godine. Originalni materijal sa tim žigom je izuzetno redak. Izgleda da je originalni žig negde krajem 1944. godine neovlašćeno dospelo u tuđe ruke, pa ga od onda neko povremeno koristi za naknadno žigosanje, na primer fabrikovanje prividno putovalih pisama, obično prefrankiranih, za "potrebe" sakupljača. Na slici 3 prikazujem jedno takvo pismo, atestirano kao originalno putovalo od strane vrlo uvaženog i dobrog poznavaoaca ove oblasti. Zbog okolnosti da je originalni žig u privatnim rukama nemački atestatori radikalno proglašavaju svaki objekat žigosan ovim žigom lažnim.

Za pisanje ovoga rada dugujem zahvalnost gg. A.Boričiću, M.Caranu, H.Dietzu, K.Koljenšiću, M.Kostiću, E.Košu, N.Markoviću, Muzeju jevrejskih opština u Beogradu, kao i drugima koji su mi na bilo koji način pomogli u sastavljanju ovoga rukopisa.

U Beogradu, 15.04.2003.

LITERATURA

- 1.J.Veličković, Filatelista br. 249, Beograd 2002, strana 48/49
- 2.B.Petrović, Filatelista br. 250, Beograd 2003, str.21/32
- 3.V.Astolfi, Occupazioni ed Annessioni Italiani, Milano 1996 str. 542
- 4.Chiavarello, F&N (Filatelista e Numismatica), No. 42
- 5.M.Cvetković, PTT Arhiv No.6 str. 511/512
- 6.N.Koljenšić, Pismo i Smrt, Podgorica 2002, str.165
- 7.V.Višacki, PTT Arhiv No 24, 1896, str.175 i dalje; str.252
- 8.Dr V.Mićović, Poštanski žigovi Srbije, 2003, u štampi

- 9.Višacki, Filatelista, Beograd, br.241, str.29/42, slike 43-104
 10.Dr Jaša Romano, Jevreji Jugoslavije 1941-45, žrtve genocida i učesnici NO rata, Beograd 1980
 11.Službeni list DFJ No.5, 16. decembar 1944
 12.Službeni list DFJ No.27, 20. april 1945
 13.Službeni list DFJ No.20, 10. april 1945; No.22, 17. april 1945
 14.Službeni list DFJ No.23, 19. april 1945
 15.M.Caran, Filatelista No 245, (2001), str.47
 16.Dr B.Novaković, ARGE Jugoslawien, No. 34/1988, strana 511/512
 17.Dr H.Dietz, ARGE Jugoslawien, No. 34/1988, strana 513/514
 18.Odeljenje PTT Crne Gore, Raspis No.50, 28.02.1945.

Rezime

U broju 249 časopisa "Filatelista", objavljen je članak atestaora dr Jovana Veličkovića "Pisma crnogorske pošte Šavnik iz 1945. godine", kao prvo saopštenje o nalazu do tada nepoznatog žiga pošte Šavnik.

Žig je pronadjen na nekoliko pisama koja su delom bila frankirana markama provizornog cetinjskog izdanja i komentarisani su uz odgovarajuće slike pisama. U ovom tekstu, dr Veličković se osvrnuo i na obnavljanje poštanskog saobraćaja, odmah po oslobadjanju zemlje, i izneo svoje mišljenje da su navedena pisma autentična.

U broju 251, naš časopis je objavio opširno reagovanje atestatora Bogdana Petrovića na ovaj tekst, pod naslovom "Anatomija jednog falsifikata", u kome Petrović opovrgava navode o autentičnosti *Šavničkih pisama*, iznoseći tvrdnju da se radi o falsifikatima na štetu sakupljača..

Polemiku nastavljamo i u ovom broju, novim tekstom dr Jovana Veličkovića, u kome on iznosi nove argumente kojima potkrepljuje svoje tvrdnje o autentičnosti ovih *Šavničkih pisama*.

Stav redakcije jeste da se učesnicima u polemici omogući isti broj pojavljivanja (napisa), ali ne više od dva. Posle ispunjenja ovoga uslova redakcija će smatrati da je polemika zaključena.

Resume

In number 249 of the magazine "Philatelist" was published the article of the philatelic expert Dr. Jovan Velickovic "Letters of the Montenegrin post Savnik from the year 1945", as the first revelation on finding of the post Savnik postmark, unknown until then.

The postmark has been found on several letters which have partly been franked by stamps of the provisory Cetinje edition and commented by the adequate pictures of the letters. In the paper Dr. Velickovic has also dealt with the restoration of the postal traffic immediately after liberation of the country, and has given his standpoint about the authenticity of the mentioned letters.

In number 251, our magazine has issued the comprehensive reaction of the philatelic expert Bogdan Petrovic on the text, titled "Anatomy of a forgery", in which Mr. Petrovic denies the allegations on authenticity of the Savnik letters, asserting that these are forgeries involved to the collectors' disadvantage.

The polemic has been continued in this issue as well, by the new text of Dr. Jovan Velickovic, in which he exposes some new arguments supporting his assertions on authenticity of the Savnik letters.

The editorial office point of view is to enable the participants in the polemic the likewise appearance of papers, but not more than two. After fulfillment of the condition the editorial office will consider the polemic concluded.

ISPRAVKA

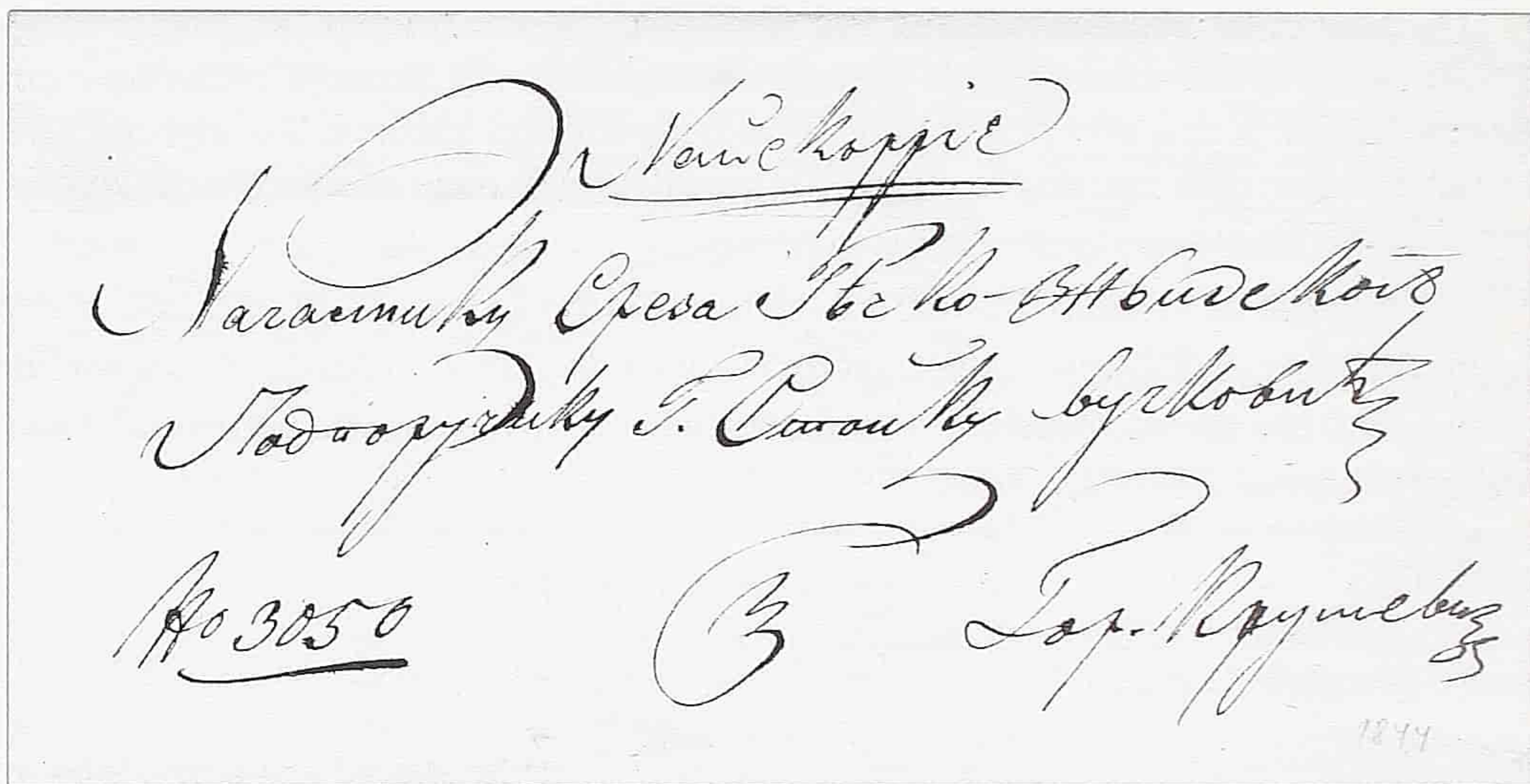
Tehničkom greškom, u impresumu majskog broja našeg časopisa, izostavljeno je ime člana uredjivačkog odbora Jovana Ristića. Izvinjavamo se gospodinu Ristiću i vama poštovani čitaoci zbog učinjenog propusta.

Urednik

koje su se odnosile na posebne načine prenosa pisama. U fondu Rusko-državnog vojno-istorijskog arhiva u Moskvi sačuvana su pisma koja su pisana u Srbiji.

Na prvom, koje je 27. avgusta 1808. godine upućeno iz Deligrada "slavnom Sovetu narodnu praviteljstvujuščem" u Beogradu, na kraju adrese stoji odredba **nezadržato**, koja podrazumeva da se pismo u transportu ne sme zadržavati, već da se mora preneti hitno, van uobičajenog reda prenosa.²

U istom arhivu sačuvano je i pismo koje je takođe upućeno iz Deligrada 14. juna 1909. godine "Gospodinu Generalu Kostandinu Kostandinovu Rodofnikinu polnomošniku i upravitelju, našem blagodetelju i pokrovitelju" u Beogradu. Ovo pismo je očigledno bilo izuzetno hitno,

jer je na kraju adrese bilo ispisano **skoro, skorejše, nezadržato**, dakle čak tri određenja - **hitno, vrlo hitno, bez zadržavanja!**³ I na ostalim pismima iz tog doba mogle su se naći ispisane naredbe o hitnom prenosu zbog važnosti pošiljke: **čas pre** ili **ni minut ne zadržat** itd.

U to vreme se iz kruga Karađorđevih saradnika izdvajaju neki koji su bili izvrsni jahači, a u njih je Vožd imao i veliko poverenje. Oni su postali osnova tatarske službe pri Voždovoj, a kasnije i pri kancelariji kneza Miloša. Naziv **tatarin** poticao je iz doba turske vlasti i označavao specijalnog državnog kurira, koji je nosio samo hitna pisma ili pošiljke velike važnosti. Obična pisma prenosili su **surudžije**.

Još u Karađorđevo doba dužnost tatarina je obavljao Lazar Arandžević - Indže. On je jednom prilikom pismo iz Carigrada u Beograd preneo za četiri dana. Poznati su takođe Tatar - Bogdan Đorđević i Jovanča Spasić, koji su ovu relaciju prešli za pet dana. Koliki je to podvig bio vidi se iz činjenice da je vreme koje su provodili putnici na ovoj relaciji bilo od 10-12 dana, a drugi tatari su istu relaciju prelazili za 7-10 dana. Kada se u 19. veku govorilo o načinu jahanja, kao etalon brzine je uziman pojam **tatarsko jahanje**.

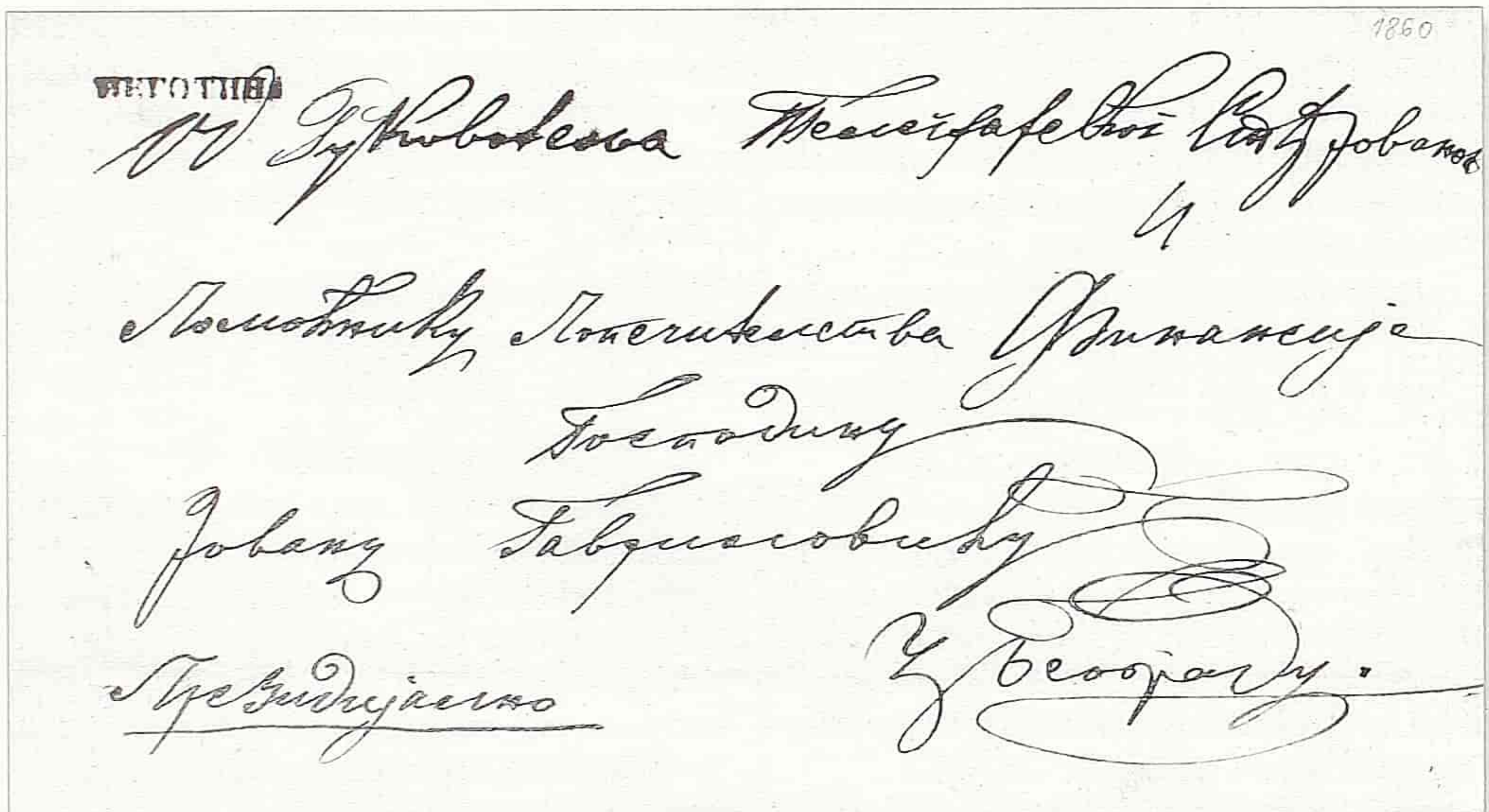
Ovde je važno napomenuti da je organizovani prenos pošiljaka, uz pomoć državnih glasnika, tatara i surudžija, kao i mreže relejnih stanica za promenu konja, menzulana, vršen samo za račun državne administracije. Dakle, ovu mrežu nisu mogla koristiti privatna lica, sve do 25. maja / 7. juna 1840. godine, kada je otvorena prva pošta u Beogradu. Od ovog trenutka možemo govoriti o javnom poštanskom saobraćaju. Tri godine kasnije, 1843. javni poštanski

nosti. Isto tako bilo je i u drugim državama onog vremena. U Švedskoj, 1807. godine kralj Gustav Adolf IV napisao je na adresnoj strani: "Otputovaće u Altefer 27. avgusta, u 8 časova, **hitrim kasom**".⁶ Na drugom, pak, švedskom pismu iz 1862. godine zapazili smo, kao oznaku hitnosti, dva ptičja pera zapečaćena pečatnim voskom. To je značilo da pismo treba da se prenese vrlo hitno, da leti. Nije nam poznato da li je kod švedskih pošta obavezan inventar bio kavez sa kokoškom, ili možda perjani jastuk!

Uglavnom, na našim pismima pisanu oznaku hitno nismo zapazili, sve do druge polovine 19. veka. Ova reč ima osnovu u glagolu hitati - brzo se kretati, žuriti.

U *Poštansko-telegrafskom vesniku* broj 12. od 10. novembra 1900. godine objavljen je *Pravilnik o hitnim - expres - pošiljanjima*. Ovaj pravilnik je Ministarstvo građevina donelo 19. oktobra 1900. godine, a stupio je na snagu 15. novembra iste godine. Navešćemo prvi član Pravilnika:

"Član 1. Za vanredne i hitne potrebe saobraćajne publike, ustanovljava se kod sviju pošta u Srbiji naročiti vid poštanske radnje po nazivom **hitna pošiljanja**."

Hitne pošiljke su se mogle primati za isto mesto, zatim za Srbiju i inostranstvo. Mogle su se primati u poštama ili "spuštati u naročito za to određene poštanske kutije" - kovčežice. Međutim, takve poštanske kutije postavljene su tek u januaru sledeće 1901. godine.

Kao hitne pošiljke mogla su se primati: pisma, dopisne karte, uputnice, štampane stvari, robne mustre i poslovni papiri. Hitna pošiljka je mogla biti prosta ili preporučena. Hitne pošiljke su bile registrovane, dobijale su zaseban broj, koji se razlikovao od broja preporuke.

Pošiljalac je bio dužan da na pošiljci ispiše oznaku hitno a ako on to ne bi uradio, učinio bi to poštanski činovnik.

Po prijemu i registrovanju, jedna ili više hitnih pošiljaka za isto odredište stavljale su se u poseban koverat sa oznakom **hitno - expres**. Ako je pošiljka bila veća od tog koverta, onda se koverat privezivao za pošiljku.

Pošiljke za inostranstvo se nisu stavljale u hitne koverte, već se na njima ispisivalo **hitno - expres** i otpremale su se uz sprovodnu listu. U Pravilniku se ne pominju nikakve nalepnice. Pretpostavljamo da su nalepnice, koje se mogu danas videti na pismima za inostranstvo iz tog

doba, lepljene u inostranstvu. Takve nalepnice štampane su na belom papiru, crvenim slovima sa natpisom *Expres*. Nalepnice nisu imale perforaciju, već su iz tabaka izrezivane makazama.

Kod sačinjavanja zaključka koverat sa hitnim pošiljkama je privezivan zajedno sa kartom otpreme, a prilikom zatvaranja vreće stavljala se posebna nazivnica sa oznakom *hitno - expres*.

Po prispeću u odredište koverti sa hitnim pošiljkama zavođeni su u raznosne knjižice i dostavljane su po naročitim raznosačima. U istom broju Poštansko-telegrafskog vesnika objavljena su i *Uputstva za raznosače telegrama i ekspresnih poštanskih pošiljaka*.

Rznosač je bio obavezan "odmah poći iz stanice i, bez zadržavanja, ići najkraćim putem ka označenom mestu, prelazeći tako **najmanje sto metara u minutu...** Radi brže isporuke telegrama i ekspresnih poštanskih pošiljaka po označenoj adresi, Ministar građevina može narediti da se rznosači služe i velosipedima za vršenje ove službe". Rznosači su za raznošenje mogli da koriste i tramvajska kola, zaprežna ili električna, ali uz najveću pažnju prilikom penjanja ili skidanja iz njih.

Po dolasku na adresu koverat sa hitnom pošiljkom se otvarao, hitna pošiljka se uručivala primaocu, uz njegov potpis na samom kovertu. Ako se primalac nije nalazio na datoj adresi, rznosač se raspitivao za novu adresu "starajući se pri tome da pošiljku nikome ne pokazuje" jer "tajna pisma i telegrafskih saopštenja neprikosnovena je, i rznosači su dužni da je čuvaju kao najveću svetinju". Ako se utvrdilo da je pošiljalac na novoj adresi u istom mestu, rznosač je pošiljku nosio na tu novu adresu, a ako se preselio u drugo mesto, pošiljku je vraćao u poštu i predavao je sa potpisanim kovertima i sa drugim nepredatim pošiljkama i telegramima. Potpisani hitni koverti su, zajedno sa rznosnom knjižicom, čuvani mesec dana, u kom roku se moglo izvršiti i reklamovanje.

"Dostavljanje telegrama i ekspresnih poštanskih pošiljaka sredstvom rznosača vrši se besplatno. Zabranjeno je rznosačima da primaju od publike napojnicu, pa ma u kom obliku to bilo."

Tako je prvi put uvedena nova vrsta poštanske pošiljke - hitna pošiljka.

Rezime

Kao začetnici poštanskog saobraćaja u Srbiji mogu se smatrati ustanički glasnici koji su prenosili pisma u vreme, i neposredno nakon, Prvog srpskog ustanka. Iako se ne može govoriti da je u to vreme postojala organizacija, u smislu mreže objekata i osoblja, postojala je opšta obaveza da se pisma prenose na osnovu naredbi organa vlasti.

U to doba, dakle u drugoj polovini prve decenije 19. veka, sačinjen je jedan od prvih zakonskih akata, za koji smatraju da je napisan pod neposrednim diktatom vrhovnog vožda Karađorđa. Zato je ovaj akt i poznat pod nazivom Karađorđev zakonik.

Na veoma malom broju sačuvanih pisama videćemo ispisane naredbe pošiljaoca koje su se odnosile na posebne načine prenosa pisama. U fondu Rusko-državnog vojno-istorijskog arhiva u Moskvi sačuvana su pisma koja su pisana u Srbiji.

Summary

As the creators of postal traffic in Serbia can be considered the rebels messengers who carried letters during and after the First Serbian Uprising. Although we cannot speak about the existence of the organization at the time, with respect to network of objects and personnel, existed, however, the general obligation that letters be carried on the basis of the authorizing body orders.

In the period, namely in the second part of the first decade of 19th century was adopted one of the first legal enactments, which was considered to be compiled under the very command of the supreme leader Karadjordje. Due to this, the enactment is familiar under the name of the Karadjordje Code.

On pretty small number of preserved letters we can see the sender's written orders related to special methods of carrying letters. In the Fund of the Russian state military-historical files in Moscow have been preserved the letters written in Serbia.

¹ Aleksandar Solovjev "O Karadjordjevom zakoniku" – u Zborniku radova sa naučnog skupa "u slavu velikog Vožda", Velika Plana 1998. g. str. 95.

² Rusko-državni vojno-istorijski arhiv, Moskva F14209, prema delu Slobodan Šotra - "Geneza manipulativnog postupanja sa poštanskim pošiljkama u obnovljenoj Srbiji", časopis "Filatelist" br. 246/2001, str.15.

³ Ibidem, F14209, str. 16. ⁴ Архив Србије, Београд, Попечитељство иностраних дела, F IV, 845, RN^o 42, или ПТТ Музеј, Београд, бр 8433/54 - 9⁵ Архив Србије, Београд, Попечитељство внутрених дела, 1950. год. Св. I RN^o 76 (Пошта), или ПТТ Музеј, Београд, бр 5052/56 - 9⁶ Мил. Ковачевић "Весници и пошта кроз векове", Београд 1938. стр.23.

POŠTANSKE UPUTNICE, KARTE ZA POUZEĆE, PAKETSKE SPROVODNICE I DRUGI POŠTANSKI OBRASCI KNEŽEVINE I KRALJEVINE SRBIJE 1880-1920

Branislav Kujundžić

Razvoj telegrafskog i poštanskog saobraćaja u Srbiji pratio je razvoj novčanog i paketskog međunarodnog i unutrašnjeg saobraćaja. U administrativnim poslovima Srbija je sledila primere razvijenih evropskih zemalja.

U početku su novčane uputnice i obrasci bili pisani, a kasnije su štampani - tipizirani sa taksenom markom od 10 para, taksom kase srpske rente koja je bila namenjena servisiranju inostranog zajma.

Jedno vreme paralelno su bili u upotrebi pisani i štampani obrasci u međunarodnom i unutrašnjem saobraćaju, naročito kod paketskih sprovodnica i karata za pouzeće. Štampani obrasci za inostranstvo štampani su trojezično (srpski, nemački, francuski).

Tipološki, poštanske uputnice, karte za pouzeće i paketske sprovodnice možemo podeliti na obrasce bez uštampane cene, celine sa uštampanom markom i vrednošću koja je obuhvatala poštarinu kao i obrasce sa uštampanom markom i cenom, ili samo sa

cenom koja je predstavljala cenu samog obrasca.

POŠTANSKE UPUTNICE su služile za slanje novca u međunarodnom i unutrašnjem saobraćaju. Štampane su na zelenkastom, sivom, ljubičastom, roze, belom i žućkastom papiru i kartonu većeg formata.

Uputnice su bile trodelno podeljene:

-prvi deo sa uštampanom markom ili mestom za prilepljivanje maraka i instrukcijama o tarifi za slanje novca.

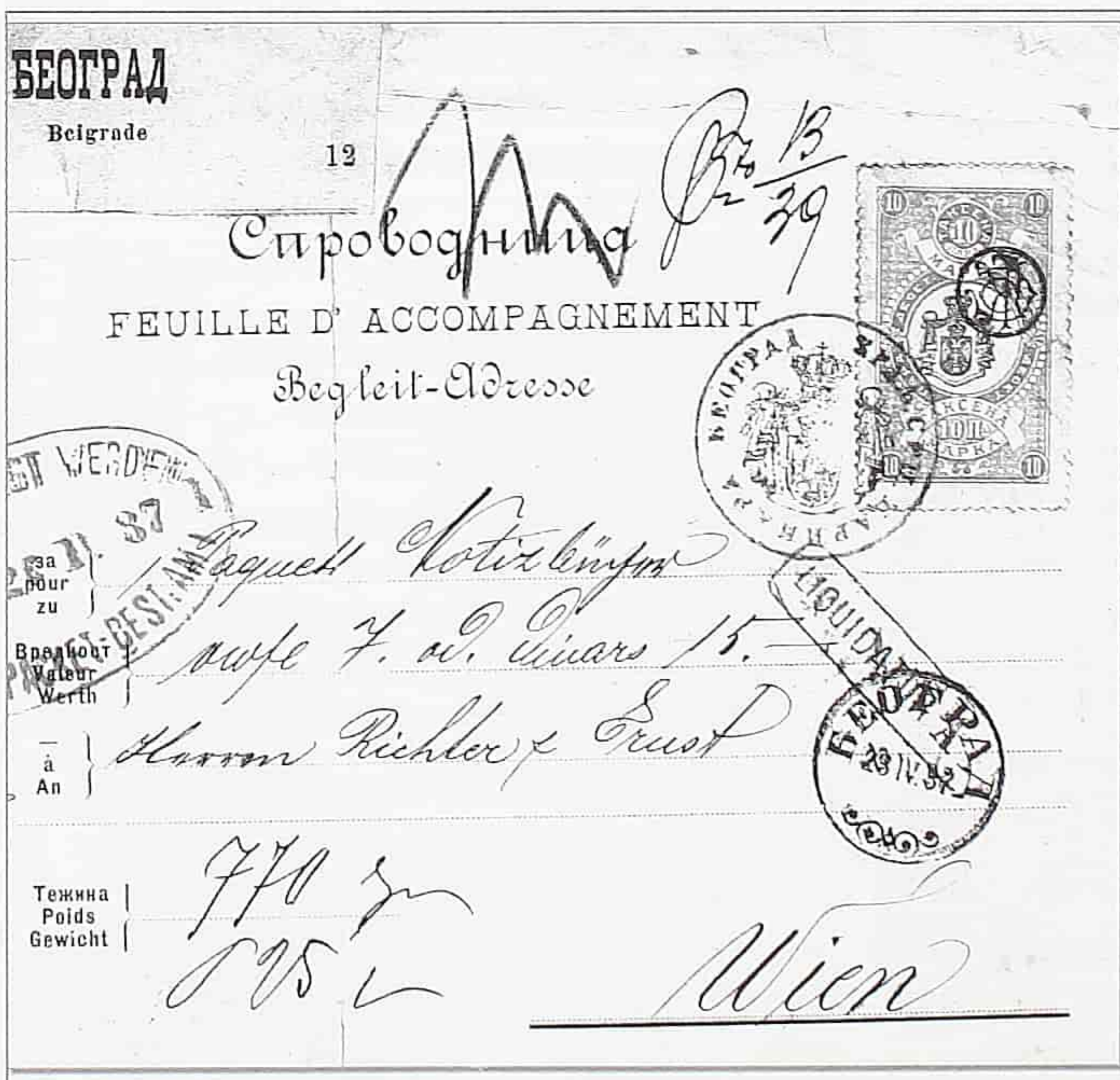
-drugi deo za adresu i upis poslatog novca i

-treći deo sa kuponom namenjen pošiljaocu.

U periodu do 1890. godine postojale su i **TELEGRAFSKE UPUTNICE** koje su bile na mutnoružičastom polukartonu.

Poštanske uputnice, kao celine, uvedene su u julu 1893. godine sa uštampanom markom i cenom od 25 para za slanje novca do 25 dinara i tarifom 50 para za 50 dinara, 60 para za 100 dinara i 10 para za svaku stotinu više. Za uputnicu se plaćala i taksa za obrazac od 10 para.

U periodu od 1890. do 1904. godine poštanske uputnice koristile su se kao provizorne telegrafске uputnice sa rukopisnim tekstom **"PUTEM TELEGRAFA"** ispisanim crvenim i plavim mastilom ili olovkom.

Od 1893. do 1905. godine bilo je ukupno osam izdanja sa više štampanja.

MEĐUNARODNE POŠTANSKE UPUTNICE bile su u upotrebi oko 1885. do 1915. sa dvojezičnim natpisom na srpskom i francuskom tekstu, državnim grbom i cenom od 2 pare i 2 ½ pare na ružičastom kartonu.

Od 1906. godine poštanske uputnice su štampane kao obrasci sa cenom od 2 pare za unutrašnji i međunarodni saobraćaj.

TELEGRAFSKE UPUTNICE kao celine uvedene su 1904. godine sa dva izdanja 1904. i 1905. go-

dine i cenom od 25 para. Prvo izdanje, 1904. godine, bilo je provizorno (posle ubistva kralja Aleksandra Obrenovića).

PAKETSKE SPROVODNICE služile su za slanje paketa u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju sa uštampanom markom i cenom od 10 para sa dvojezičnim tekstom sa mestom za adresu i vrednost paketa i kuponom. Štampane su kao celine od 1895. do 1920. godine sa ukupno šest izdanja od kojih je jedno bilo provizorno.

PAKETSKE KARTE ZA POUZEĆE štampane su jednobojno sa crnom ili crvenom bojom. Mogu biti jednodelne ili dvodelne sa doplatnom uputnicom sa uštampanom markom ili mestom za prilepljivanje maraka namenjene unurašnjem saobraćaju sa cenom od 10 para.

Prvi poznati obrazac štampan je oko 1885. godine, bez cene, na belom papiru, jednodelan sa mestom za prilepljivanje marke, u levom uglu naslov "sprovodni list" dužine 62 mm sa ukrasnim slovima obično frankiran sa 10 para izdanja 1880. godine.

PAKETSKE KARTE štampane su kao celine od 1895. do 1920. godine, ukupno sedam izdanja od kojih jedno provizorno i izdanje iz 1920. godine koje je jednodelno.

PAKETSKE KARTE ZA MEĐUNARODNI SAOBRAĆAJ SA POUZEĆEM štampane su

Спроводни лист П. П. Србија Mr.

Предмет } 1 Paket. 1 A. Sch...
Ci-joint }

Број царинских декларација }
Nombre des déclarations en douane }

Вредност } 20 frs
Valeur assurée }

Г. }
А. } Max Schubert

Место опредељења }
Lieu de destination }
Улица и број куће }
Rue et № }

Тежина } 4 k
Poids } k k k

Правац отправања }
Acheminement }

10 пара
13
25 ПАРА
10 ПАРА
OCT. 27. 1915
Coblenz
Total

СРБИЈА — SERBIE

Спроводни лист — Bulletin d'expédition

Предмет }
ci-joint } Декларације
Déclarations en douane }

означена вредност } 31 Francs 15 Cent. (25 Mark)
valeur assurée }

сума доплате } 31 Francs 15 Cent. oder 25 Mark
Remboursement }

Г. }
А. } H. Gebrüder Glass
Hofketten Gemmolten an
Mairlein
Wagner

(место опредељења) у }
(Lieu de destination) à }
(улица бр. стана) }
(Rue et № du domicile) }

Тежина } к. гр.
Poids } kg. g.

Царинске таксе }
Droits de douane } 150
Правац отправања }
Acheminement } 904 FEB 1915
A 2 P

30 ПАРА
5 ПАРА
10 ПАРА
MONY-ZEMIN
OCT. 27. 1915
Coblenz
Total

137

Vámkezelés végett
Budapest-re

СРБИЈА — S

11 ППСР.

спроводни лист — Виллајет д'експресион

Предмет
ci-joint *paquet* Декларације
declarations en douane

означена вредност
valeur assurée *ans*

сума доплате
Remboursement

Г. *Russo & Heim*

А. *Београд*

(место одређења) у
(Lieu de destination) а *Београд*

(улица бр. кућа)
(Rue et n. du domicile) *у Саборној улици*

Париске таксе
Droits de douane

Права упућ.
Acheminement

10 динара
10 динара
10 динара
10 динара

12 JUL 16 1898

Rezime

Razvoj telegrafskog i poštanskog saobraćaja u Srbiji pratio je razvoj novčanog i paketskog međunarodnog i unutrašnjeg saobraćaja. U administrativnim poslovima Srbija je sledila primere razvijenih evropskih zemalja.

U početku su novčane uputnice i obrasci bili pisani, a kasnije su štampani - tipizirani sa taksenom markom od 10 para, taksom kase srpske rente koja je bila namenjena servisiranju inostranog zajma.

Izvesno vreme bili su paralelno u upotrebi pisani i štampani obrasci u međunarodnom i unutrašnjem saobraćaju, naročito kod paketskih sprovodnica i karata za pouzeće. Štampani obrasci za inostranstvo štampani su trojezično (srpski, nemački, francuski).

Tipološki, poštanske uputnice, karte za pouzeće i paketske sprovodnice mogu se podeliti na obrasce bez uštampane cene, celine (stationary) sa uštampanom markom i vrednošću koja je obuhvatala poštarinu kao i obrasce sa uštampanom markom i cenom, ili samo sa cenom koja je predstavljala cenu samog obrasca.

Summary

The development of the telegraphic and postal traffic in Serbia was followed by the development of the money and package international and internal traffic. Serbia followed the examples of the developed European countries in the administrative work.

At the beginning, the money orders and forms were written and later on printed - standardized with the revenue stamp of 10 paras, by the tax of the Serbian rent treasury intended for servicing the foreign loan.

For a certain period of time were in parallel usage written and printed forms in the international and internal traffic, especially with package covering letters and cards for cash on delivery parcels. The printed forms for abroad were printed in three languages (Serbian, German, French).

According to types, the postal orders, cards for cash on delivery parcels and package covering letters can be divided into forms without printed price, stationeries, with printed in stamp and value which included postage as well as forms with printed in stamp and price, or only with price which represented the price of the very form.

dvodelno crnom bojom na žučkastom ili ružičastom kartonu sa cenom i grbom ili uštampanom markom i cenom od 5 para (cena za obrazac) od 1898. do 1905. godine, ukupno četiri izdanja (poznata su i dva ranija izdanja između 1880. i 1898. godine sa cenom od 2 pare).

O RETKOSTI OBRAZACA - Svako ko da su najređa prva izdanja iz Kneževine i Kraljevine Srbije upotrebjena u poštanskom saobraćaju. Ali najveću retkost imaju provizorna izdanja upotrebljena 1904. godine.

16 СПРОВОДНИ ЛИСТ

СРБИЈА

Вредност: *32* динара *10* ар.

Доплата: *32* динара *10* ар. и *Срп*

Г. *Симо (Вукчевић) сликар*
Манастир Студеница

Предмет и знак: *пакет*

Садржина: *платну*

Место одређења: *Рамина*

Печат поштомарца

Службена ознака

Службена означања

Издадено	динара	пара	Порто	<i>1</i>	динара	<i>15</i>	пара
Провизија	динара	пара	Провизија	<i>дт</i>	<i>50</i>	динара	<i>ар</i>
Укупно	динара	пара	Укупно	<i>1</i>	динара	<i>65</i>	пара

Тежина: *1* килограма

CARTE POSTALE

Prof.dr. Milan Radovanović

U Katalogu celina Jugoslavije iz 2000. godine D.Stojsavljevića (1) pod oznakom DK 86 opisana je dopisna karta iz 1937. godine pod brojem DK 86 kao "11 redovno izdanje nakon povišenja za unutrašnjost i inozemstvo. Voz. kralj Petar II u malom formatu. Knjigotisak "Markarnice" Beograd. Žučkasti karton formata 140:90 mm". Što se tiče boje, ova dopisna karta, vrednosti od jednog dinara, javlja u dve nijanse zelene boje – kao žutozelena i tamno maslinasto zelena, a korišćeni papir je odredjen " sa manjim razlikama tona boje". Takodje je opisana i dopisna karta za medjunarodni poštanski saobraćaj pod brojem DK 87, koja ima vrednost od dva dinara i karmin je boje. Kako se radi o istom štamparskom slogu iz prethodnog izdanja iz 1935 godine poredjenjem teksta za DK 86 i DK 87 i ovog izdanja uočava se praktično isti opis, uz dodatak "crtež S.Grujića". Kako se od 1930. godine dopisne karte izdaju sa natpisom Kraljevina Jugoslavija i sa praktično istim štamparskim slogom predpostavlja se da varijeteti vezani sa dužinu teksta "Kraljevina Jugoslavija" i "Carte postale", navedeni za DK 72, važe i za ostala izdanja. Ovo navodi i autor Kataloga tekstem na strani 37: "Natpis ove dopisnice bio je ponovljen kod svih izdanja Kraljevine do 1941, osim kod dopisnica sa slikama". Slične konstatacije postoje i kod M.Vukovića (2) uz manje razlike, pri čemu je dopisna karta za medjunarodni saobraćaj pod bro-

sl.1 Dopisna karta DK 86 sa greškom "capte postale" umesto "carte postale" upućena iz Deliblata.

Fig.1 Postcard DK 86 with error "capte postale" instead of "carte postale" sent from Deliblato

odštampano "capte postale". Ova greška je utvrđena na dve dopisne karte za domaći saobraćaj iz perioda posle izdavanja i to jedna potiče iz oktobra 1937, a druga iz oktobra 1939. godine. Dok se u pomenutom Katalogu kod ranijih izdanja pored godine pominje i mesec izdanja, za ovo 11 redovno izdanje mesec nije naveden. Nadalje će obe karte biti ukratko prikazane.

Prva dopisna karta (sl.1), žutozelene boje, upućena je iz Deliblata u Belu Crkvu i nosi žig Deli-

jem 27 ("višnjevocrvene boje"), a dopisna karta za domaći saobraćaj pod brojem 31. Prema istom autoru ove dopisne karte su jednake prethodnom izdanju iz 1935 godine.

Pregledom velikog broja dopisnih karata iz navedenog perioda uočena je kod dopisne karte pod kataloškim brojem DK 86 greška u tekstu na francuskom jeziku "carte postale". Naime umesto navedenog teksta, na ovoj dopisnoj karti je u reči "carte" došlo do zamene latiničnog slova "r" sa ćiriličnom slovom "r", tako da je umesto "carte postale"

blato sa datumom 1.X.1937. Druga karta (Sl.2), tamno maslinaste boje, upućena je iz Ralje za Rose (Boka Kotorska) i nosi žig sa datumom 11.X.1939. Pored niza istih detalja jednakih onima na kartama bez greške, treba napomenuti da kod obe dopisne karte dužina teksta "Kraljevina Jugoslavija" iznosi 42,5 mm, a dužina teksta "Capte postale" je 35 mm. Prva i druga dopisna karta su od žućkastog kartona pri čemu karta upućena iz Deliblata ima dimenzije 139:90 mm, a iz Ralje – 141:90 mm.

sl.2 Dopisna karta DK 86 sa greškom "capte postale" umesto "carte postale" upućena iz Ralje

Fig.2 Postcard DK 86 with error "capte postale" instead of "carte postale" sent from Ralja

Na kraju ovog kratkog priloga treba konstatovati da su, i pored pregledanog velikog broja dostupnih dopisnih karata u periodu od skoro dve godine, nadjene samo dve karte DK 86 sa ovom greškom i jedna DK 87, pa se može konstatovati da su ovakve dopisne karte veoma retke. Naravno, sledi unošenje i ove osobnosti u odgovarajuće kataloge i procena vrednosti.

sl.3 Dopisna karta DK 87 sa greškom "capte postale" umesto "carte postale" (Lot 875, strana 68)

Fig.3. Postcard DK 87 with error "capte postale" instead of "carte postale"

Literatura

- 1.Stojsavljević D., Cjeline Jugoslavije, Katalog 2002, Studio filatelije, Beograd 2002
- 2.Vuković R.M., Katalog celina jugoslovenskih zemalja, II sveska, Opšta izdanja Jugoslavije, Filatelista, Beograd 1972

Abstrakt

U redovnom izdanju poštanskih karata Kraljevine Jugoslavije iz 1937 godine utvrđena je greška u natpisu karte na francuskom jeziku: "capte postale" umesto "carte postale". Ova greška se javlja u oba izdanja, odn. i za domaći i za inostrani poštanski saobraćaj i veoma je retka.

Abstract

By the postcards Kingdom of Yugoslavia issued in 1937, with text in serbian and french language, wrong printed text "capte postale" instead of "carte postale" has been found. Both of issues – postcards for domestic and foreign correspondance – have this, the same error. According two years of investigation in this way it can be concluded that this error is very scarce.

POVLAČENJE REDOVNIH POŠTANSKIH MARAKA JUGOSLAVIJE I SRPSKE IZ UPOTREBE U REPUBLICI SRPSKOJ

Zoran R. Bošković

U čast jedanaestogodišnjice Republike Srpske

Poučnik

U cilju da depoi poštanskih maraka i PTT jedinica imaju u upotrebi isključivo važeće redovne poštanske marke, PTT preduzeća će postupiti na sledeći način:

1. Zadržati u upotrebi redovnu "A" marku
2. Depo maraka daće nalog svim područnim PTT jedinicama da izvrše komisijski popis svih poštanskih maraka SFR Jugoslavije. Podrazumeva se da je potrebno povući navedene marke i iz pomoćnih blagajni ukoliko ih ima. PTT jedinica će sačiniti popis postojećeg stanja na propisanom obrascu (List otpreme i trebovanje) i u vrednosnoj pošiljci otpremiti nadležnom depou najkasnije do 31.10.1994.g. Depo maraka sačiniće, takođe, komisijski popis za svoje područje i u vrednosnoj pošiljci dostaviti na adresu: Preduzeće PTT saobraćaja "Krajina", Depo maraka i poštanskih vrednosnica, 78000 Banja Luka. Rok, najkasnije do 10.11.1994.g.
3. Na isti način i sa istim rokom PTT jedinice i depoi poštanskih maraka postupiće sa redovnim poštanskim markama Republike Srpske, bez obzira da li su preštampane ili ne.

Dalji posao završiće u celosti Komisija za poštanske marke i vrednosnice Javnog PTT preduzeća. U potpisu zamjenik generalnog direktora Zdravko Dakić.

U istom dokumentu vidi se i specifikacija koje će marke biti preštampane i u kojim tiražima:

To su marke kat.br.32 "A" na 5.000 u tiražu 480.000; kat.br.33 "R" na 6.000 u tiražu 520.000; zatim kat.br.34 0.40 na 10.000 dinara u tiražu 280.000 i kat.br.35 2 din na 50.000 u tiražu 100.000.

Značaj ovog dokumenta koji je upućen sa Sokoca je u tome da nam pokazuje da je tek 31.10.1994.g. prestala važnost jugoslovenskih maraka u Srpskoj. Takođe je istog datuma prestala važnost Banjalučkog privremenog izdanja, I i II redovne serije kao i I prigodnog izdanja – referendum. Tek izlaskom iz štampe knjižice G.Baraća, "Lokalno izdanje Doboj – od mita do istine", po-

Slika 1. Marke SFRJ i SRJ koje se mogu sresti u poštanskom prometu u Republici Srpskoj od maja 1992 do 31.10.1994.g.

lovinom 2002.g. dobili smo još neke neočekivane podatke koji su vrlo važni za temu o kojoj ovde govorimo.

- Marke SFRJ i SRJ na teritoriji Republike Srpske
- Redovne marke Srpske u 1993.g.
- Problem u 1994.g. – LOKALNO IZDANJE DOBOJ
- Preštampavanje redovnih maraka Srpske
- Prelazak sa dinara na konvertibilnu marku
- Marka i pisma sa slovnom oznakom - A

Datumi izdavanja poštanskih maraka

- 26.10.1992.g. pojava privremenog Banjalučkog izdanja (12 vr.)
- 11.01.1993.g. Prve redovne marke (6 vr.)
- 08.06.1993.g. II redovno izdanje (6 vr.)
- 15.06.1993.g. referendum - Prvo prigodno izdanje (3 vr.)
- 16.08.1993.g. III redovno izdanje – A marka (1 vr.)B
- 01.11.1994.g. redovne marke I pomoćno izdanje (4 vr.)
- 01.07.1996.g. redovne marke II pomoćno izdanje (5 vr.)
- 20.09.1996.g. IV redovno izdanje (6 vr.)
- 01.11.1997.g. V redovno izdanje (6 vr.)
- 22.03.-19.04.1999.g. VI redovno izdanje u konvertibilnim markama (8 vr.)

Marke SFRJ I SRJ na teritoriji Republike Srpske

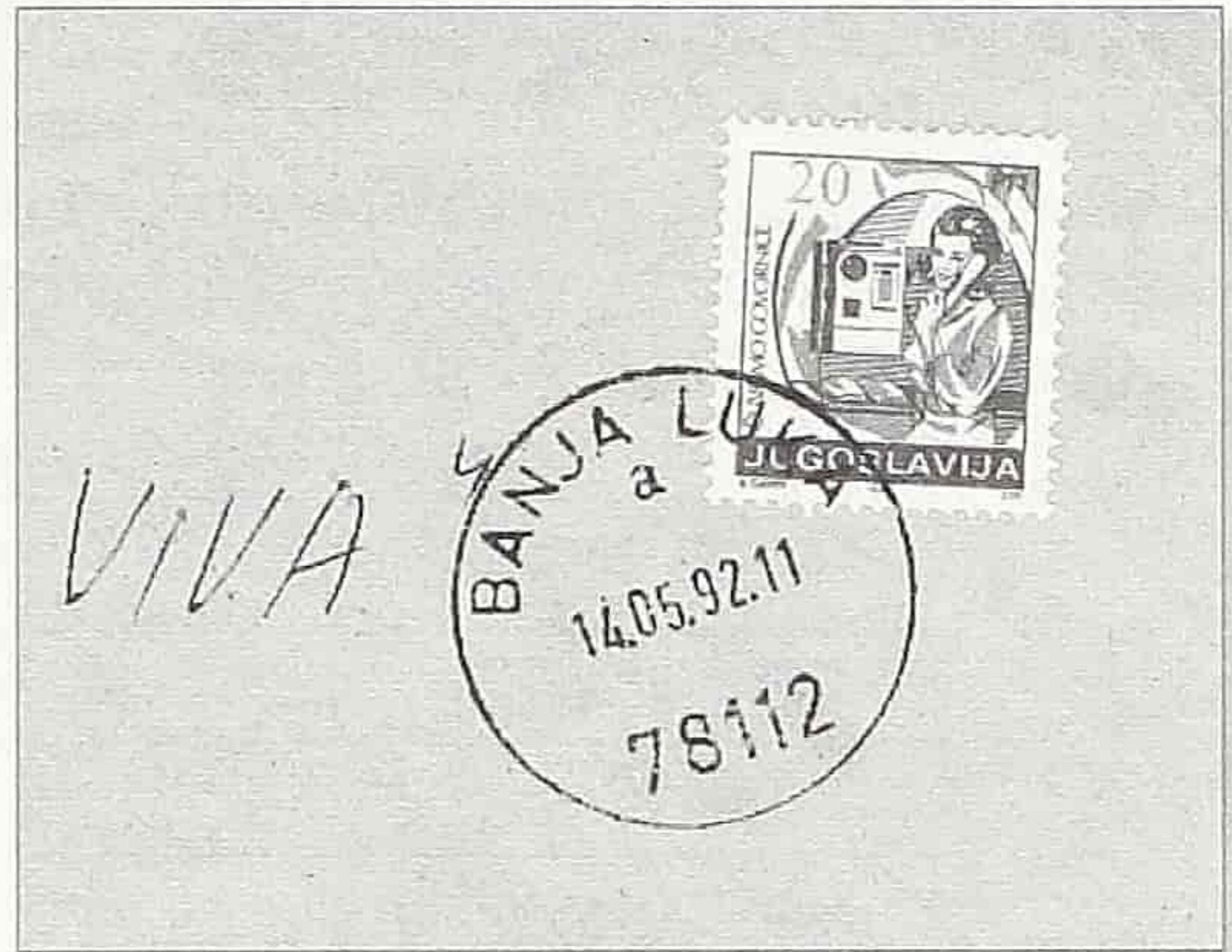
Republika Srpska silom prilika stvorena je 10.01.1992.g. Od 7.04.1992.g. do 24.05.92.g. postoji (vremenski) prelazni period za koji se ne može sa sigurnošću reći kome pripada – bivšoj Republici BiH (Jugoslavija) ili Republici Srpskoj. U ovom periodu došlo je do prekida poštanskog saobraćaja. Za dan 24. maj vezuje se formiranje Javnog preduzeća PTT saobraćaja sa devet preduzeća odlukom vlade Republike Srpske. **To je i praktično početak poštanskog saobraćaja u Republici Srpskoj u ratnim uslovima.** Šta se tada od maraka u saobraćaju drugo moglo koristiti do zaliha u depoima maraka i područnim poštama. U Srpskoj su čak 6 meseci korišćene isključivo marke iz SFR Jugoslavije jer drugih nema. U to vreme u opticaju su marke od 5, 8, 50 dinara za standardno pismo prve stope težine, zatim 6,10, 60 dinara za obično pismo, a za preporuku 18, 25, 100 i 180 dinara. Ovako je sve do kraja 1992.g. (Lit. 1.).

Već 26.10.1992.g. u Srpskoj su se stekli uslovi za preštampavanje jugoslovenskih maraka i tako dolazi do pojave banjalučkog privremenog izdanja (12 vrednosti). Same marke više su korišćene u zapadnom delu Srpske a u istočnom i dalje se koriste jugoslovenske marke. Marka od 30/3 dinara urađena je u malom tiražu samo 2500 komada tako da je uglavnom sve završilo u trgovačkim i filatelističkim rukama. Pisma sa ovim markama su jako retka, posebno upotrebljena u 1992.g.

Jedno od važnih pitanja koje nije bilo razmatrano u literaturi je i to kada je jugoslovenskim markama prestala važnost na srpskom delu BiH? Logičnim razmišljanjem dobar deo JU-maraka otpada iz prometa već prilikom pojave banjalučkog privremenog izdanja dakle krajem oktobra 1992.g ili do kraja godine. U istočnom delu Srpske (teritorija krajnje nepovoljnog prostiranja) frankaturna važnost jugoslovenskih maraka produžena je sve do avgusta meseca 1993.g. pa i kasnije. Ni inflatorni udari i promena dinara u novi dinar nisu u Srpskoj bili dovoljan razlog da se jugoslovenske marke **zvanično** povuku iz opticaja sve do 31.10.1994.g. prema

predhodno navedenom dokumentu. Ovaj podatak je izuzetno važan kako za sakupljače i izlagače tako i za atestatore ovog područja.

Prva zanimljivost vezana za poštanski saobraćaj Srpske dogodila se još u samom početku. U istraživanju G. Barać je došao do zanimljivog podatka ... *U martu i aprilu započeti su ratni sukobi u nekadašnjoj Bosanskoj Krajini tako da su putni pravci Banja Luka – Brčko i Banja Luka-Tuzla-Bijeljina bili u prekidu (masakr od 15 maja 92.g. nad vojnicima JNA). Zapadni deo Republike Srpske od tog datuma praktično je u blokadi (izolovan) u komunikaciji sa svetom. Jedino su sa aerodroma kod Banjaluke (Mahovljani) bile odaslate pošiljke i manji paketi u Srbiju i dalje u svet. Ta vrsta prenošenja pošiljaka traje sigurno do 13 (14.) juna 1992.g. najdalje do 2. jula kada je uspostavljen kopneni poštanski saobraćaj između zapadnog dela Srpske i Jugoslavije.* (Lit. 4.). Nažalost neka posebna oznaka ili žig na ovim pismima nije poznata ali bar rešava kojim putem je pošta funkcionisala (Slika 2).

Slika 2. Isečak sa pisma iz perioda avionskog prenošenja pošiljaka iz zapadnog dela Srpske.

Na drugu činjenicu opravdano ukazuje R. Radanović da su jugoslovenske marke kat.br.2476 (Michel 2588) česma od 5.000 dinara korišćene u pošti Doboj (video je i pismo iz Modriče). (Lit. 3.). Gotovo da nema valjanog razloga da se marka koja je izašla u Jugoslaviji 18.03.1993.g. nalazi u prometu u Srpskoj. Jedno od mogućih objašnjenja je i frekventnost ljudstva koje je moglo da donese pomenute marke u Doboj, Modriču, Brčko i Sokolac. (Slika 3.) Može biti i da su dotične marke privatnim putem menjane za manje nominale Srpske u filatelističke potrebe. Mogli bi konstatovati da su to poštanski i filatelistički neispravna pisma ali... u 2002.g. zahvaljujući tabeli koju daje G. Barać na strani 34 (Lit. 8.) Zalihe inflatornih poštanskih maraka RS u PTT preduzećima na dan 08.07.1994. dolazimo do novih znanja. Na opšte iznenađenje vidimo da su u 1992 i 1993.g. na delu teritorije u upotrebi i marke kojima je važnost istekla još u zajedničkoj državi SFR Jugoslaviji. Iz priložene tabele uočavamo da se na zalihama u Brčkom nalaze jugoslovenske marke od 400 dina-

Slika 4. Marke SFRJ koje su mogle biti u poštanskom saobraćaju Republike Srpske.

ra (?). Radi se o pretisku 400/30 dinara iz 1989.g. Michel kat.br.2363 i to čak 900 tabaka odnosno 90.000 komada. Zatim od 700 dinara (?) (od tri mogućnosti zahvaljujući B. Vlajniću identifikovana je 700/220 dinara - kočija iz 1989) Michel kat.br.2359 i to 700 tabaka ili 70.000 komada. Zatim od 800 dinara Michel kat.br.2360 i to 900 tabaka odnosno 90.000 komada. Na kraju marka od 1.000 dinara Michel kat.br. 2287 i to 700 tabaka ili 70.000 komada. Sve navedene marke bile su u poštanskom prometu na celoj teritoriji SFR Jugoslavije od 1988. - do januara 1990.g. ali ne kasnije. Kako su ove marke mogle da promaknu kontrolama nije jasno. Sigurno je samo da su ove marke kupljene na šalteru pošte Brčko i da su bile u poštanskom prometu

iako je njihova stvarna poštanska vrednost bila mnogostruko manja. Ova pojava vrlo je bitna jer bi se u suprotnom sva ova pisma mogla tretirati kao falsifikati što naravno ne bi bila tačna konstatacija. Da se radi o nesavesnom poslovanju (ili fleksibilnom korišćenju preostalih maraka Jugoslavije) nije ni prvi ni poslednji put. (Slika 5.). Pri ovakvom slučaju atestator je svakako na mucu kako izdati atest?

I treću priču o zanimljivom korišćenju jednog privremenog izdanja ali sada iz Krajine (RSK) objavio je G. Barać (Lit. 9.) Radi se o dva pisma na kojima su iskorišćene marke od 5000/0.20 din. i 10.000/2 din. Pošta je u vreme slanja pisama bila u Republici Srpskoj 77275 Bosanski Crni Lug. I u ovom slučaju poštanski službenik nije postupio prema propisu (prihvatio je marke druge države) ali vrlo je moguće da to i nije znao – da je mislio da se radi o važećim jugoslovenskim markama.

Da bi sve bilo jasnije potrebno je pratiti tabelu denominacije dinara u tom periodu.

Datum denominacije dinara	Obim denominacije dinara
1. januar 1990.g	1 : 10.000 din.
1. juli 1992.g.	1 : 10
1. oktobar 1993.g.	1 : 1.000 000
1. januar 1994.g.	1 : 1.000 000 000
24. januar 1994.g.	1 : 13.000 000
od 26. januara 1994.g.	1 : 12.000 000 (novi dinar)

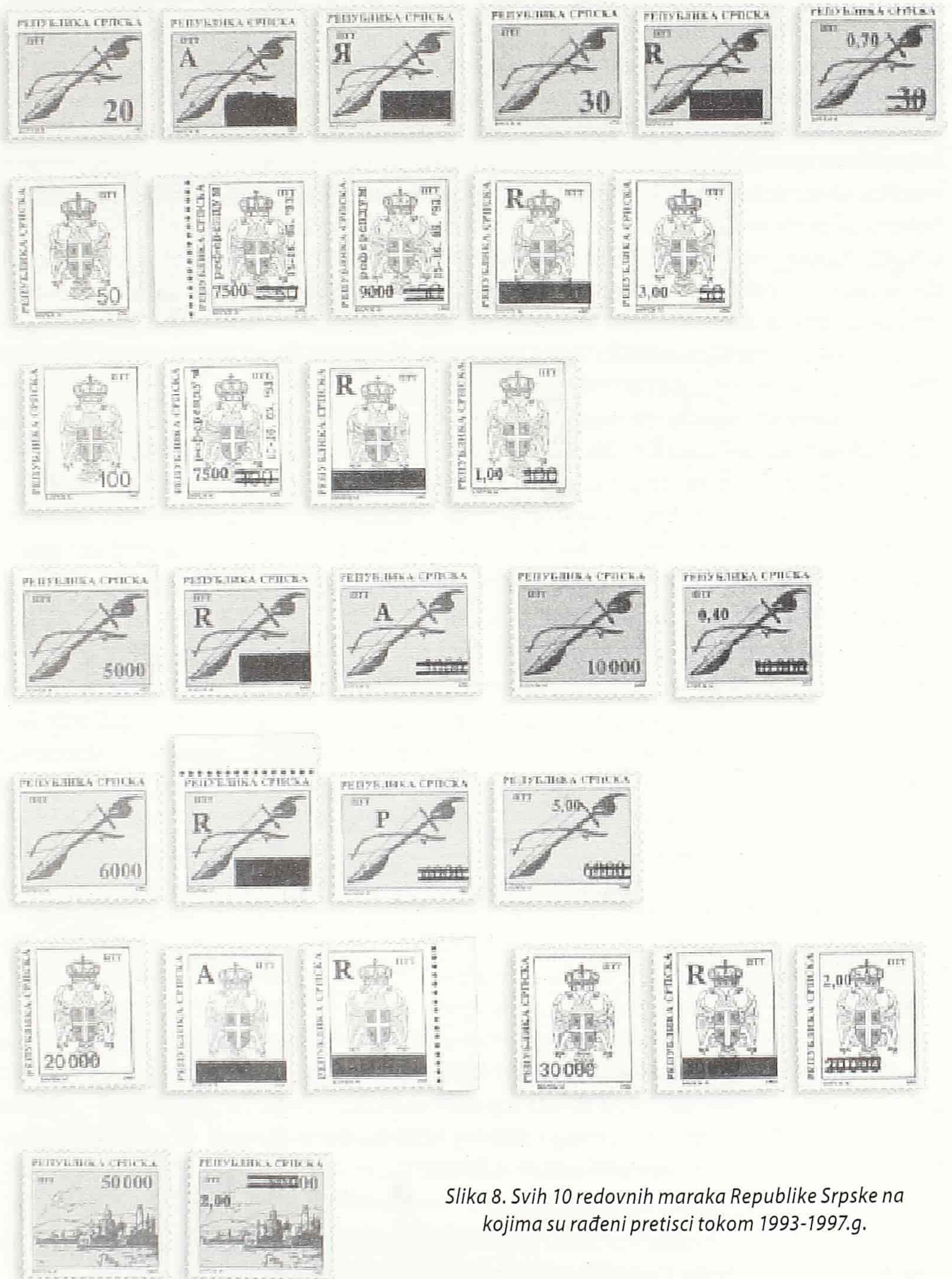
Kako je denominacija dinara od 1. jula 1992.g. uticala na poštanske marke pogledajte na slici 6.

Inače osnovne jugoslovenske marke o kojima je ovde bilo reči prema Odluci Upravnog odbora Zajednice JPTT donetoj na vanrednoj sednici održanoj 20.12. 2001.g. ...sve marke (prigodne i redovne) izdate do 24.01. 1994.g. sa 01.01.02.g. prestaju da važe za plaćanje poštanskih usluga i ne mogu se više koristiti u poštanskom saobraćaju. Ovde je potrebno postaviti pitanje da li su pisma sa markama pre 1994.g. a korišćena do kraja 2001.g. falsifikati ili samo prevara na račun pošte. Na ovo pitanje u ovom trenutku teško je dati racionalan odgovor, kao i za razlog zašto marke nisu postale ne važeće još januara 1994.g. (?).

Redovne marke Srpske u 1993. godini

Praktično na godišnjicu Srpske države izdata je Prva redovna serija sa prepoznatljivim motivima grba (što je uobičajena praksa u svetu), gusala (zbog usmene tradicije) i manastira Zitomislić (zbog srpske duhovnosti i trajanja na ovim balkanskim prostorima). Marke su izdate u velikom tiražu, osim marke od 10 dinara. Bile su kratko vreme u poštanskom prometu osim već pomenute marke od 10 dinara koja je završila u trgovačkim i sakupljačkim albumima. Druge marke su kasnije pretiskivane jer im je vrednost obezvređena čestim promenama kursa dinara u odnosu na dolar i marku.

Marka od 20 dinara kat.br.13 puštena je prvi put u poštanski promet 11. januara 1993.g. u prvoj seriji redovnih maraka. U tiražu od 328.000 komada. Na dan puštanja u promet njena vrednost bila je samo **0.0083 DEM** po crnom kursu. Međutim 1. jula 1996.g. kada je ova marka

Slika 8. Svih 10 redovnih maraka Republike Srpske na kojima su rađeni pretisci tokom 1993-1997.g.

vraćena bez pretiskivanja u poštanski saobraćaj vredela je čak **6.06 DEM**. Treba pogledati koliko je denominacija dinara bilo u periodu 1993. i 1994.g. Prema podacima čak 49.200 komada ovih maraka vraćeno je na ponovno korišćenje. Broj tabaka koji su vratili filatelisti i trgovci markama

nije poznat ali sigurno da je bio prilično veliki. Ovakav slučaj je verovatno jedinstven u svetu a materijalna korist koju su ostvarile neke pošte i neki pojedinci je sigurno ogromna. Ovo je bila samo jedna u nizu grešaka (i mahinacija) koje je pravila mlada srpska država. (Lit. 2, slika 7).

Druga redovna serija u još većim tiražima ugledala je svetlo dana već 8. juna ali njena upotreba trajala je kratko. Pre druge redovne serije treba svakako napomenuti da su banjalučani bili uporni u nastojanju da se pretiskom preko "grba" za referendum dođe i do prvih prigodnih maraka. Ovu inicijativu nije odmah podržalo rukovodstvo na Palama odnosno Direkcija na Sokocu ali posle mesec dana natezanja ova tri pretiska ugledala su svetlo dana ali uglavnom u filatelističkim rukama tako da njihova prvobitna namena nije ispunjena. Stoji konstatacija da su pisma sa markama referenduma najređa pisma Republike Srpske uz pisma Lokalnog izdanja Doboj naravno. (Lit. 1, 6 i 11.)

Sva tri izdanja prestaju da važe u poštanskom prometu Republike Srpske još od avgusta 1993.g., a zvanično tek od 31.10.1994.g.

I ovde smo uočili jednu zanimljivost odn. pismo koje se pojavilo na Zimskoj aukciji banjalučkog filatelističkog kluba 2003.g. Lot broj 101 pismo poslato sa pošte Bijeljina 23.11.1993.g. franko 2 x 20.000 dinara što je ukupno 40.000 dinara i što jeste odgovarajuća frankatura za ovo pismo prve stope težine u unutrašnjem saobraćaju. I ovde dolazimo do činjenice da je poštanski službenik markama priznao vrednost 40.000 dinara ali je stvarna vrednost maraka tog datuma bila mnogostruko manja vidi denominaciju od 1. oktobra 1993.g.

Problem u 1994. godini – Lokalno izdanje Doboj

Iscrpljujuća inflacija i čak četiri denominacije dinara u 1993. i 1994.g. prilično su uzdrnali poštanski saobraćaj u Srpskoj. Jedno od rešenja bilo je što pre pretisnuti velike zalihe neutrošenih redovnih maraka I i II izdanja. Na originalnu ideju došao je direktor pošte Doboj g. Đorđe Simić koji je usled nedostatka poštanskih maraka na svom području odlučio po svom slobodnom ubeđenju da pretisne izvesne količine redovnih maraka u lokalnoj štampariji Grafičar. Odakle mu ideja i kako se sve to izdešavalo uspešno je razrešio tek prošle godine G. Barać (Lit. 9). Nama ostaje samo da konstatujemo da je zbog načina pretiskivanja ovo izdanje u nemilosti u svetskim katalozima. Problemi su pojačani i delom nesavesnog falsifikatora (ili više njih) koji su ove pretiske pustili kao falsifikate na filatelističko tržište krajem 1995.g. Znamo da je falsifikovano preko 200 pisama, što lažnim žigovima, što lažnim markama. Veći deo toga otišao je u inostranstvo ali se jedan broj pojavljuje i na našim javnim aukcijama. Sudbina ovog preštampavanja završena je (ili je tako trebalo da bude) u banjalučkoj Energani fabrike Incel 22.02.1995.g. *Originalne marke su spaljene – umesto da su date na javnu aukcionu prodaju.* Nedavno otkrivena pisma (3 pisma) iz pošte Brod 74450 daju nadu da je velika količina pisama koja je objektivno odaslata sa pošta Doboj, Modriča, Derventa i Brod dokaz o poštanskom korišćenju (u periodu juli – oktobar, najkasnije početak novembra ?) ovog lokalnog izdanja i da će njegova uloga u istorijskom i filatelističkom smislu biti preispitana. (Lit. 7, 8 i 13).

Predštampavanje redovnih maraka Srpske

Prva dva preštampavanja maraka Srpske bila su samoinicijativna (referendum – Banja Luka i lokalno izdanje Doboj u Doboju) a zvanično prvo (stvarno treće), zbog stvarnih potreba u poštanskom prometu nastale države bilo je u oktobru 1994.g. (01.11.1994.g.). Dve vrednosti sa slovniim oznakama za unutrašnji saobraćaj i dve za međunarodni. Svakako da je jedna od zanimljivosti kod ovog izdanja pojava marke od 2.00/50.000 dinara u oba zupčanja. Zanimljivo

zbog toga što je osnovna marka 50.000 dinara nađena samo u zupčanju 13 ¼. Važnost ovih maraka je do 25.03.1999.g.

Zaliha od 343.900 komada poštanskih maraka koje nisu preštampane pomenutog oktobra 1994.g. pretisnute su u 1996.g. Izvršen je pretisak u dinarima sa novim vrednostima 0.70, 1.00, 2.00, 3.00 i 5.00. Marke su puštene u promet 01.07.1996.g. Uz ovu seriju prikačena je i već pomenuta marka od 20 dinara. Za ovaj pretisak tiraže je slučajno otkrio G. Barać i objavio ih u (Lit. 10.). Marke sa ovim pretiscima važile su u prometu do 25.03.1999.g.

Uporedna tabela pretisaka na markama Republike Srpske

20	328000	A + R	..13010						
30	348000	R	..33670	0.70	..42900				
50	698000	7500	199000	9000	..27900	R	77850	3.00	46500
100	648000	7500	298900	R	..17024	1.00	54500		
5000	795000	R	..19150	A	480000				
6000	760000	R	..13200	P	520000				
10000	727000	0.40	280000						
20000	637000	A + R	..19291						
30000	600000	R	..11050	2,00	173400				
50000	510000	2.00	100000						
<i>nomin</i>	<i>tiraž</i>	<i>pret.</i>	<i>tiraž</i>	<i>pret.</i>	<i>tiraž</i>	<i>pret.</i>	<i>tiraž</i>	<i>pret.</i>	<i>tiraž</i>

Tiraži u tabeli u nekim slučajevima odudaraju od zvaničnih kataloga poštanskih maraka a ovde su preuzeti sa sajta : www.srpskeposte.com Tiraži za lokalno izdanje Doboj G.Barać, Lokalno izdanje Doboj – Od mita do istine – Banja Luka, 2002, str.12-13.

Osvrnimo se na *Uporednu tabelu pretisaka na markama Republike Srpske* videćemo da je početni tiraž kod 50 dinara pretrpeo znatnu izmenu posle četiri preštampanja i na kraju od početnih 698.000 dolazi do 346.750 komada. Takođe su i tiraži kod marke od 5.000 din. smanjeni na 295.850 komada i kod marke od 6.000 din na 226.800 komada. Bez obzira na sve ove činjenice za Republiku Srpsku su to isuviše veliki tiraži. U nekom vrednovanju marke su izgubile vrednost a pisma su i dalje vrlo tražena roba posebno iz godina 1993 i 1994.

Prelazak Dinara na Konvertibilnu marku

Od 21.07.1998.g. zvanična valuta u Srpskoj je konvertibilna marka 1 DEM = 1 KM. Bitno je da je od 23.07.1998.g. normalizovan poštanski saobraćaj izmedju Federacije BiH i Republike Srpske (još od 1996.g. oko 1 milion pisama upućenih u Srpsku iz sveta nalazilo se u sarajevskom skladištu pošte.

Od prigodnog izdanja povodom godišnjice manastira Hilandar na Svetoj Gori, decembar 1998.g. do 25.03.1999.g. u prometu su mogle biti marke sa dinarskom vrednošću i konvertibilne marke.

Slika 12. Ustanovljen falsifikat A – marke na štetu pošte.

Slika 14. Celina (isečak) sa uštampanom A – markom koja je izašla iz upotrebe 23.02.2002.g. Datum 11.04.2002. i ispravan postupak šalterskog radnika na pošti Banjaluka 78101.

Slika 15. Kako su čelnici iz pošte u Republici Srpskoj rešili pitanje jugoslovenskih dopisnica – da nije žalosno bilo bi smešno.

Povlačenje iz optičaja **redovnih** poštanskih maraka sa oznakom nominale u dinarima utvrđeno je da navedene poštanske marke prestaju da važe 15.02.1999.g. Zbog količina u poštama i Glavnom depou produžava se rok povlačenja ovih maraka na 15.03.1999.g. Kako se u to vreme pojavljuje nova redovna serija Gradovi Srpske došlo je do mogućnosti upotrebe mešane frankature – dinari/konvertibilne marke i to samo u periodu od 22.03-25.03.1999.g. Produžava se upotreba postojećih maraka u dinarskoj vrednosti zaključno sa 25.03.1999.g. **Prigodne marke u dinarima koriste se i dalje do 25.11.1999.g.** (Vidi sliku 11.).

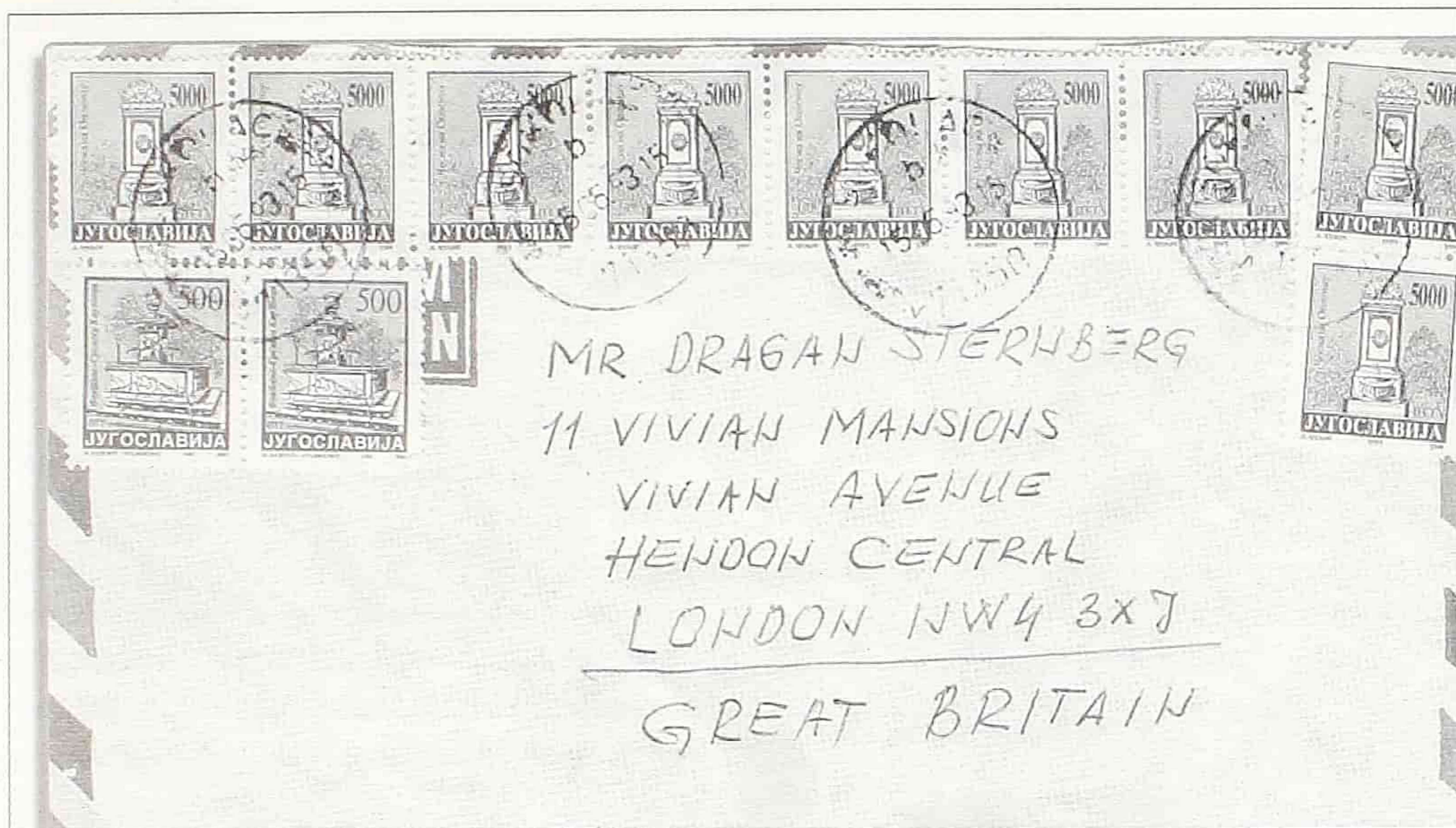
Odlukom Vlade RS od 25. novembra 1999.g. jugoslovenski dinar prestaje biti sredstvo plaćanja u platnom prometu RS. Istog dana prestale su da važe prigodne poštanske marke Srpske sa dinarskom vrednošću.

Marke i pisma sa slovnom oznakom "A"

Avgusta 1993.g. u Republici Srpskoj je prema uzoru iz Srbije puštena u promet marka sa slovnom oznakom "A" koja je uvek vazeća nominala za prvu stopu težine u unutrašnjem saobraćaju. Imala je vrednost od 1.200.000 dinara na dan puštanja u promet. Za preporučeno pismo lepe se još dve A marke A+A+A = preporuka. Već od 18.08.93. vrednost A marke bila je 5.000.000 dinara.

U Glavnoj pošti u Banjaluci sasvim slučajno ustanovljeni su falsifikati redovne "A" marke - kat.br.27. (Lit. 12.) na samom kraju 2001.g.

Kod falsifikata (ispitane marke)

Slika 3. Obično pismo za međunarodni saobraćaj sa upotrebljenim markama SRJ. Franco 46.000 dinara Datum primećujemo odmah da je zupčanje drugačije, linijsko i to $10 \frac{3}{4}$. (Slika 12). Debljina papira i premaza gume je ujednačena. Boja je neprimetno drugačija sivocrvena. U vezi papira je i najveće iznenađenje - mora se konstatovati da nema razlike posmatranjem pod lupom i UV lampom jer se radi o običnom, beličastom papiru homogene (neizražene) strukture kao i kod originalne marke. **B. Vlajnić, filatelista iz Banjaluke dobro je uočio da se papir važećih taksenih maraka i ove falsifikovane marke podudaraju.** Ovaj podatak je neočekivan, ali tu treba tražiti i počinioca ovog falsifikata koji je očitao išao na teret pošte a ne sakupljača jer je vrednost A marke samo 0.50 KM.

Dana 20.12.2001.g. počelo je povlačenje iz optičaja redovne "A" marke. Istovremeno počelo je i povlačenje iz optičaja masovnih koverata sa utisnutom "A" markom. **Sve marke i celine sa slovnim oznakom A (Nikoljsko jevanđelje) povučene su do 23.02.2002.g.** Razduženje je išlo preko Glavnog depoa maraka i poštanskih vrednosti Banjaluka. Konstatujem da je potpuno nepotrebna odluka o povlačenju koverata sa uštampanom A markom (Nikoljsko jevanđelje) zbog sumnji u falsifikovanje istih. Naravno i među celinama ima falsifikata.

Prikazujemo deo koverta koji je upotrebljen u prometu posle navedenog datuma (slika 14.). Kontrola po ovom pitanju bila je vrlo rigorozna u Banjaluci.

Da je ljudima u Srpskoj zaista ideja na pretek samo radi ilustracije pogledajte na slici 15.

Slika 6. Denominacija dinara od 1.jula 1992.g. Franco 500 dinara = stvarno 50 dinara u unutrašnjem prometu.

РЕПУБЛИКА
СРПСКА
ПТТ

kako se rešava problem jugoslovenskih dopisnica koje su u upotrebi i danas u poštanskom prometu. Prva dopisnica puštena je u promet u Srpskoj 30.12.2002.g.

Na moja česta pitanja šta se dešava 1992 i 1993.g. na drugom delu teritorije BiH (danas Federacija BiH) dobio sam vrlo zanimljiv odgovor: U Republici BiH ne funkcioniše pošta. Nema korišćenja poštanskih maraka BiH, što znači da su sečene marke i blokovi uslužno žigosani na pismima. Čak i oni koji su u Sarajevu kupili navedene marke nisu mogli da ih koriste – prema saznanju pok. M.Hagera iz Beča

Slika 7. Ista marka od 20 dinara upotrebljena 1992.g. i 1996.g.

i g. Zorana Samardžića iz Sarajeva. Pošta (?) pisma iz Bosne su stizala pored već poznatih usluga Crvenog Krsta,

Dobrotvora i dugih međunarodnih organizacija i naravno putem pojedinačnog snalaženja. Po njima samo 5% pošte iz Sarajeva ide sa žigom pošte i "PORT PAUE" u 1993 i 94.g. što još dokazuje da se

Slika 9. Banjalučko privremeno izdanje. Skender Vakuf 78230, franco 3500 dinara. Datum 12.05.1993.g.

navedene marke ne koriste.

A što se tiče zaostalih maraka Jugoslavije ni dan danas nema podataka kada im je prestala važnost i koja je njihova sudbina u Federaciji BiH.

Slika 10. Jedno od pisama sa upotrebljenim markama I i II pomoćnog redovnog izdanja iz 1994 i 1996.g.

Slika 11. Kombinacija redovnih maraka u dinarima i KM-konvertibilna marka. Moguće samo u vremenu od 22.03 – 25.03.1999.g.

Slika 13. Upotreba A – marke u međunarodnom saobraćaju. Nije praksa ali je moguće. Sokolac, 71350, 25.10.1993.g.

PRVA PODMORNIČKA POŠTA U BOKI

Branislav Igić

Povodom obeležavanja 75-godišnjice podmorničarstva u Srbiji i Crnoj Gori, Savez filatelista Crne Gore i Komanda korpusa Ratne mornarice vojske SCG su izdali prigodni koverat i žig i organizovali zajedno sa Poštom Crne Gore podmorničku poštu.

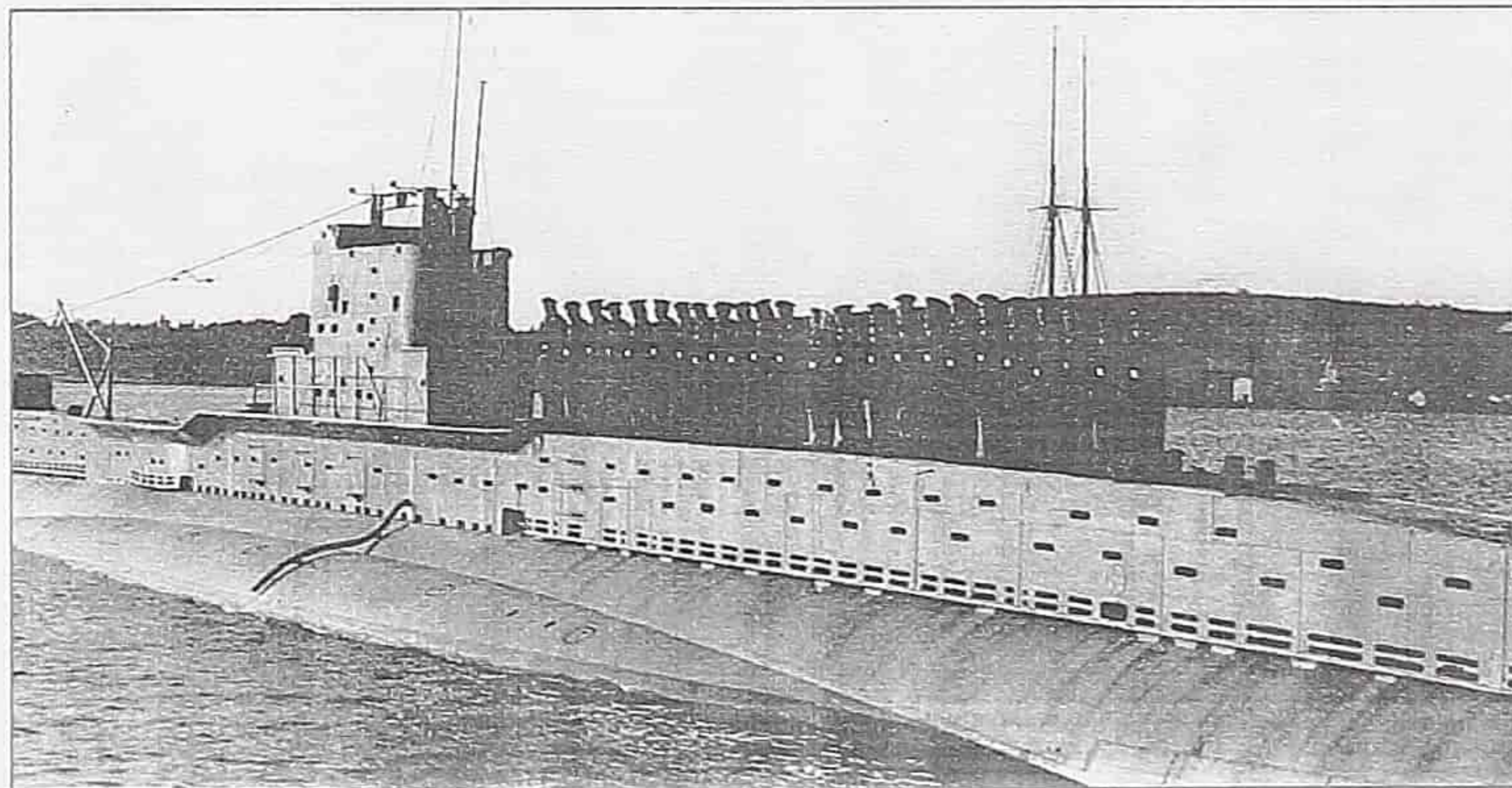
Istorijat podmorničarstva u Srbiji i Crnoj Gori

Deset godina posle stvaranja Kraljevine Jugoslavije u Engleskoj su sagrađene naše prve dve podmornice "Hrabri" i "Nebojša", koje su predstavljale najmoderniju snagu tadašnje Kraljevske

sl. 2 Podmornica "Sava" (P-802)

ratne mornarice. Njihovim porinućem i preuzimanjem od strane naših posada, koje su ih dovele u otadžbinu, zavijorila se prvi put naša ratna zastava u inostranstvu. Posle uspešne obuke i prvih vožnji i ronjenja, naše podmornice i matični brod su 11. marta 1928. godine isplovili iz engleskih

sl. 1 Podmornica "Nebojša"

voda da bi 1. aprila 1928. godine ovaj sastav uplovio u maltešku luku La Valeta, gde je ostao do 6. aprila, a potom isplovio za Jugoslaviju i uplovio u Tivat 8. aprila 1928. godine. Ove podmornice sa matičnim brodom činile su prvu podmorničku grupu Kraljevske ratne mornarice i poslužile su za obuku više generacija podmorničara.

Posle nešto više od godinu dana (4. decembra 1929. godine) oformljena je druga podmornička grupa sastavljena od podmornica "Smeli" i "Osvetnik" izgrađenih u Francuskoj.

Od četiri podmornice Kraljevske ratne mornarice, sarno je jedna ("Nebojša") preživela Drugi svetski rat. "Nebojša" je 17. aprila 1941. godine, uveče, isplovila iz Kotora za Aleksandriju. U toku rata je plovila pod jugoslovenskom zastavom komandom Kraljevske mornarice Velike Britanije i služila za obuku. Ostale tri podmornice su zaplenjene od strane neprijatelja pa je jedna raspoređena a dve potopljene.

Podmorničarstvo posle Drugog svetskog rata počinje povratkom podmornice "Nebojša"

u zemlju 1946. godine, kada je podmornica uvršćena u flotnu listu. Pod imenom "Tara" brisana je iz flotne liste i rashodovana 1953. godine.

Važnu ulogu u razvoju našeg posleratnog podmorničarstva imala je podmornica "Sava" (P-802). bivša italijanska podmornica "Tritone".

Početak pedesetih godina odlučeno je da se podmornice grade u domaćim brodogradilištima. Kao rezultat takve odluke izgrađene su i uključene u sastav flote dve nove podmornice ("Sutjeska" P-81 1, 1960. godine i "Neretva" P-812, početkom 1961. godine).

Šezdesetih godina prošlog veka u domaćim brodogradilištima se projektuje i gradi serija podmornica tipa "Heroj" (P-821, P-822 i P-823) primenom novih metoda u izradi čvrstog trupa, poboljšanja pogona, osavremenjavanja naoružanja, sa boljim uslovima za život i rad posada. Dostignute dubine ronjenja premašuju 200 metara, postignute su i veće brzine, a podvodna autonomija prelazi 30 dana.

Sedamdesetih godina projektuju se i grade još modernije podmornice "Sava" (P-831) i "Drava" (P-832) koje se pridružuju floti 1978. odnosno 1980. godine. Čvrstoća trupa omogućila je dubinu ronjenja preko 300 metara, a hidrodinamička forma i automatizacija upravljanja omogućile su veće manevarske sposobnosti. Borbeni kompleti naoružanja povećani su za 40% u odnosu na prethodnu seriju.

U periodu od 1983. do 1988. godine izgrađena je serija od šest "džepnih" podmornica tipa P-9 11.

Godine 1991. godine flota je imala u svom sastavu 11 klasičnih, modemo opremljenih i naoružanih podmornica. I pored rata i raspada zernije, jedinica je uspela da zadrži veći deo profesionalnog kadra i u potpunosti očuva materijalno-tehnički potencijal.

Osmog aprila 2003. godine korpus Ratne mornarice vojske SCG i Savez filatelista Cme Gore izdali su u čast jubileja podmorničarstva prigodan koverat sa motivom podmornice "Drava" u površinskoj vožnji kroz tivatski zaliv. Sa leve strane, na koverti su prikazani grbovi 88. flotile podmornica (počevši od grba jedinice u periodu Kraljevine Jugoslavije, zatim grba jedinice u prethodnoj Jugoslaviji pa sve do današnjeg grba jedinice). Ovaj interesantan koverat štampan je u tiražu od 600 primeraka.

Prigodan žig korišćen je 8. aprila 2003. godine pošti Tivat.

Pošta Cme Gore i Komanda korpusa Ratne mornarice SCG su se sporazumele da sve pismonosne pošiljke koje se prikupe 8. aprila 203. godine u pošti Tivat, a upućuju se za Herceg-Novi i područna mesta Bijela, Baošić, Đenović, Zelenika i Igalo budu (9. aprila) prevezene podmornicom P-913 od Tivta do Đenovića gde će ih preuzeti pošta iz Herceg-Novog radi slanja do konačnog odredišta.

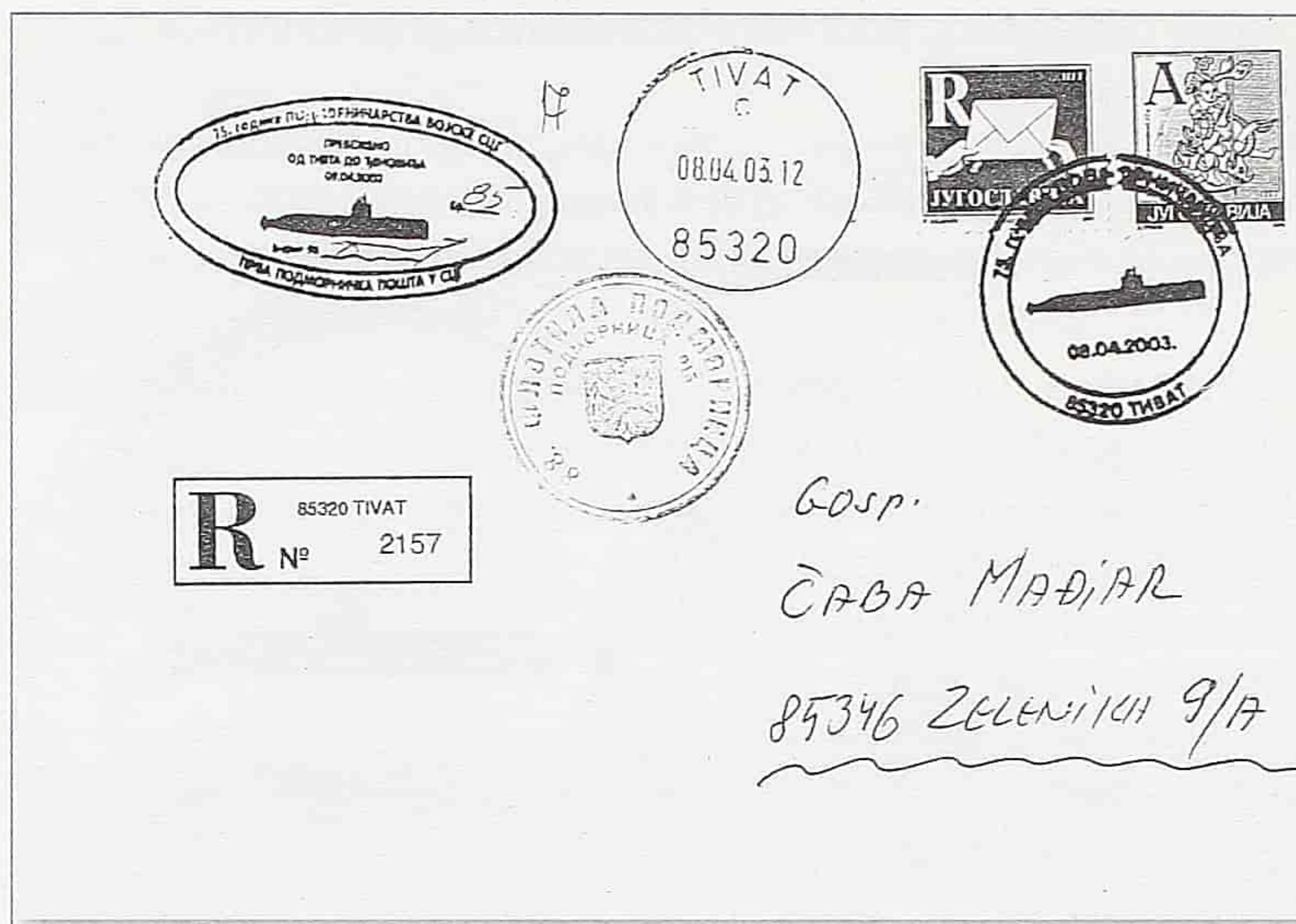

sl. 3 Prigodni poštanski žig

sl. 4. Ovalni žig podmorničkog prenosa poštanskih pošiljki

Za potrebe označavanja pošiljki koje su prenesene podmornicom izrađen je poseban ovalni žig dimenzija 5 x 2,5 cm. U gornjem delu žiga ispisan je tekst: "75 GODINA PODMORNIČARSTVA SCG", a u donjem: "PRVA PODMORNIČKA POŠTA U SCG". U centralnom delu elipsoidnog žiga prikazana je silueta podmornice sa tekstom iznad: "PREVEŽENO OD TIVTA DO ĐENOVIĆA 09.04.2003/K-

dant 911 _____. Desno od siluete je još odštampano "Br.____"

Sve pošiljke prenesene ovom podmornicom nose potpis komandanta podmornice (ispod siluete pod-

mornice) i označena je brojem pošiljke desno od siluete. Ukupno je numerisana 101 pošiljka. Važno je napomenuti da su pošiljke prenesene podmornicom P-913, dok na ovalnom žigu stoji P-911 kao oznaka tipa podmornice.

ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda

Savez filatelista Srbije raspolaže sa ograničenim brojem primeraka svojih izdanja - filatelističkih knjiga i časopisa:

1. Dr Vojin Višacki: **Vojna pošta i sanitet Vojne granice 1496-1871**, po ceni od 600 dinara za primerak;

2. Kit Robinson: **Crna Gora - poštanska istorija**, po ceni od 300 dinara za primerak;

3. **Pojedinačne primerke časopisa Filatelista**, od broja 241 do broja 254 po ceni od 30 dinara za primerak;

4. **Kompletna godišta časopisa Filatelista**; 2000.g. (brojevi 241-244) po ceni od 120 dinara, 2001. g. (brojevi 245-248) po ceni od 120 dinara i 2002.g. (brojevi 249-253) po ceni od 150 dinara.

Po dogovoru isporučujemo ukoričena godišta (tvrdi povež sa štamptom naslova na prvoj korici) što uvećava cenu godišta za 250 dinara.

Za porudžbine u vrednosti od 5.000 dinara i više odobravamo popust 10%.

Iskoristite priliku - naručite još danas i popunite vašu filatelističku biblioteku.

Porudžbine možete izvršiti telefonom/faksom (011) 638-751, pismenim putem ili neposredno od Saveza filatelista Srbije, Sremska 6/IV 11000 Beograd.

Preuzimanje: lično ili putem pošte - pouzećem. Cena za isporuku poštom uvećava se za troškove poštarine.

DOGAĐAJI

PISMA PREŽIVELA RAKETNI UDES

Vojislav Begović

Drugi svetski (FAI) kup u raketnom modelarstvu, održan od 13. do 15 juna ove godine na sportskom aerodromu Lisičiji Jarak - Beograd, filatelistički je obeležen izdanjem jednog prigodnog koverta i žiga.

Organizator takmičenja prihvatio je da angažuje konstruktora i istaknutog takmičara inž. Živana Josipovića (svetskog prvaka u jednoj od takmičarskih kategorija) da izradi raketu koja će poneti filatelističku poštu.

Za tu svrhu izgrađena je raketa ASTRAL-1, sa motorom koji je u stanju da ponese teret težine do 300 grama.

Da bi projekat i poštanski uspeo, sa najbližom poštom Padinska Skela, udaljenom svega 2 km od aerodroma, postignut je dogovor da se po spuštanju rakete pošiljke prikupe i putem "Predajne knjige" predaju ovoj pošti radi slanja adresatima.

Raketa je ispaljena 14. juna u 10 časova. Međutim, već na visini 4 do 5 metara, došlo je do eksplozije, odvajanja i paljenja dela u kome je bio smešten motor. Deo rakete u kome se nalazilo spremište sa poštom odvojio se i pao na zemlju, u blizini mesta lansiranja, bez oštećenja pošiljaka. Svih 38 pisama koliko se nalazilo u raketi izvađeno je i predato pošti Padinska Skela, odakle su kao preporučene pošiljke upućena na naznačene adrese.

Do nezgode (rocket crash) je verovatno

MILKA BEGOVIĆ

Ž. Zrenjanina 32 a

11000 BEOGRAD

Raketna pošta: Pismo preživelo raketni udes.

Redovnom poštom dopremljeno adresatu došlo zbog kvara na motoru (takmičarske rakete su tehnički jednostavnije).

Iako pripada savremenosti, pošta iz ovog udesa je svakako zanimljiva. Na kraju, recimo i to da su pisma upućena čelnicima Svetske federacije za raketarstvo (FAI), međunarodnim sudijama u raketnom modelarstvu, nekolicini konstruktora, takmičara i filatelista - ukupno 38 pisama. Verujemo da su svi oni primili ove zanimljive pošiljke.

Rezime

Pisma preživela udese vazdušnih letilica svako su veoma retka u filatelističkim zbirkama. Ovo je priča o raketnom eksperimentu sa poštom, izvedenom na nedavno održanom Drugom svetskom kupu u raketnom modelarstvu u Beogradu, na kojem je zbog greške u motoru došlo do eksplozije i paljenja raketete sa poštom, koja je ipak spašena i prosleđena adresatima.

Summary:

The letters which survived air crashes are certainly very rare in philatelic collections. This is a story about a rocket experiment with the post, carried out at the recent Second World Cup in making of rocket models in Beograd, during which has occurred an engine fault which caused explosion and burning of the rocket with mail, which has nevertheless been saved and proceeded to addressees.

RAZLIČITOST ODSJAJA PRETISKA "FNR" NA MARKI OD 3,00 DINARA

Prim. dr Aleksandar Brusin

Istražujući nepravilnosti (greške) na markama s pretiskom "FNR Jugoslavija" i "FNR" iz serije "Partizanski motivi" (1, 2), konstatovano sam, da na vrednosti od 3,00 dinara^a (crvena) postoje dva tipa pretiska iste boje, što kod ostalih maraka iz serije nije verifikovano. Naime, radi se o istoj vrsti pretiska "FNR" koji ima različitu refleksiju crne boje kao:

- sjajan pretisak i
- mat pretisak

ODNOS SJAJNOG I MAT PRETISKA I NJEGOVA UČESTALOST U ELEMENTIMA TABELA 1

TABELA 1 (LEVA STRANA)

V R E D N O S T	BOJE	SJAJAN PRETISAK																						
											običan			polutanak			tanak i tanji							
											VRSTA GUME													
		običan			polutanak			tanak i tanji			a		b		a		b		a		b			
		a	b	c	a	b	c	a	b	c	x	y	z	q	x	y	z	q	x	y	z	q		
3,00 DIN.	JARKO CRVENA	14	5	1	4	1	3	-	-	21	14	5	1	-	5	3	-	-	18	3	-	-		
	CRVENA	20	13	-	2	1	1	1	1	5	11	15	3	4	4	-	-	-	7	-	-	-		
	TAMNO SIVO CRVENA	6	4	4	1	1	-	-	-	13	4	5	3	2	1	-	-	-	13	-	-	-		
	TAMNO CINOBL. CRVENA	2	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-		
UKUPNO		69			14			43			56		13		13		1		43		-			

TABELA 1 (DESNA STRANA)

V R E D N O S T	BOJE	MAT PRETISAK																						
											običan			polutanak			tanak i tanji							
											VRSTA GUME													
		običan			polutanak			tanak i tanji			a		b		a		b		a		b			
		a	b	c	a	b	c	a	b	c	x	y	z	q	x	y	z	q	x	y	z	q		
3,00 DIN.	JARKO CRVENA	11	3	2	3	10	2	-	-	5	5	10	1	-	11	3	1	-	5	-	-	-		
	CRVENA	9	3	2	3	3	-	2	5	-	9	3	2	-	3	2	1	-	4	3	-	-		
	TAMNO SIVO CRVENA	6	2	4	-	8	-	1	-	14	5	5	-	2	3	3	1	1	15	-	-	-		
	TAMNO CINOBL. CRVENA	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
UKUPNO		43			29			27			38		5		25		4		27		-			

TABELA 1 (SUMARNI DEO)

VRED- NOST	BOJE	UKUPNO		
		sjajan	mat	svega
3,00 DIN.	JARKO CRVENA	49	36	85
	CRVENA	44	27	71
	TAMNO SIVO CRVENA	29	35	64
	TAMNO CINOB. CRVENA	4	1	5
UKUPNO		126	99	225

NAPOMENA:

a= Homogen papir
b= Porozan papir
c= Porožno mrežast papir

a= Bela prozirna guma
b= Žuta, smeđe žuta guma

x= prozirna bezbojna
y= prozirna žućkasto bel
z= žuta, vertikalno prugasta
q= žuta, horizontalno prugasta

Osnovni podaci. Zbog promene naziva države, štampan je pretisak na markama "Partizanski motivi" koje su se nalazile u poštanskom prometu, odnosno koje su se nalazile i zatekle u depoima. Pretisak je izveden u knjigotisku, dvoredan u ćiriličnom i latiničnom pismu, crne boje "FNR Jugoslavija" i "FNR", u Državnoj markarnici u Beogradu (3). Seriju čini osam vrednosti emitovanih decembra 1949. godine, osim nominale od 20,00 dinara koja je predštampana januara naredne godine rešenjem Ministarstva pošta br.25277 od 13.09.1949. godine (4).

O vremenu emitovanja ovih maraka postoje neslaganja izmedju časopisa "Filatelista" i "Filatelija". Po podacima prvog (koji izdaje SFS), emitovanje je započeto 7.12.1949. godine markom od 0,50 dinara, a drugog (koji izdaje SFH), 8.12.1949. godine vrednošću od 3,00 dinara. Postoje i druge razlike u datumima emitovanja ostalih vrednosti iz serije (4, 5).

Specifičnosti. našu pažnju zadržaćemo na vrednosti od 3,00 dinara koja se našla u opticaju od 17.12.1949. godine, u tiražu od 4,159.300 primeraka, kod koje je na pretisku "FNR" utvrđena razlika u odsjaju crne boje (6).

Pregledano je i analizirano iz postojećeg materijala i drugih izvora 225 maraka. Uzorak je odabran slučajnim izborom. Materijal su sačinjavale čiste, gumirane i žigosane (oprane) marke u odnosu 3:1. Pretisci se jasno razlikuju i uočavaju, kako na čistim tako i na poništenim markama. Izvršeno je razdvajanje po tipu pretiska, a potom analiza svakog od njih prema osnovnim i specifičnim karakteristikama: prema vrsti, punoći i strukturi papira, vrstama gumiranja, bojama i njenim nijansama.

Razvrstavanjem smo dobili marke sa:

- sjajnim pretiskom 125 primeraka i
- mat pretiskom 100 primeraka.

Budući da se radi o apsolutno malom uzorku, prikazivanje relativnog udela moglo bi da da iskrivljenu sliku, a ne pravo stanje o postavljenom problemu. Stoga, vrednost uzoraka u tabelama i odnosi elemenata unutar leve i desne polovine tabela prikazali smo u apsolutnim brojkama.

Razlika od 27 maraka u korist sjajnog pretiska mala je i zanemarljiva u odnosu na uzorak i nema statističke značajnosti. Međutim, razmatrajući odnose i učestalost elemenata leve i desne polovine tabele, konstatujemo:

-Da su marke sa sjajnim pretiskom u jarko crvenoj boji na tankom i tanjem papiru četiri puta učestalije (21:5) u odnosu na mat. Kod preostale tri boje taj odnos na istoj punoći papira minimalan je i zanemarljiv.

-Učestalost sjajnog u odnosu na mat pretisak na markama u jarko crvenoj boji na običnom papiru (21:16) mali je i beznačajan, dok je na markama u crvenoj boji za više od dva puta (33:14). Ti odnosi pretisaka na istoj debljini papira na markama u tamno-sivo-crvenoj boji skoro je identičan (14:12); (vidi tabelu 1).

-Marke sa mat pretiskom u jarko crvenoj boji iz grupe polutankih papira frekventnije su skoro za dva puta (15:8) u odnosu na sjajni. U crvenoj boji, ona je jednaka (4:4), dok je u tamno-sivo-crvenoj mat pretisak četiri puta učestaliji (8:2).

Postojeće očigledne razlike i veća učestalost u korist jednog od dva utvrđena tipa pretiska, iskazana na levoj i desnoj polovini tabele, ne može se za sada u potpunosti prihvatiti kao statistički značajna, jer su uzorci mali u odnosu na tiraž (4,159.300 maraka).

Zapažanja i konstatacija većih razlika u boji i izniansiranosti između osnovnih¹ i maraka sa pretiskom, navele su nas na pretpostavku:

-da maraka na lageru iz depoa nije bilo dovoljno za predštampanje i da se pristupilo doštampanju osnovne marke (6).

ODNOS SJAJNOG I MAT PRETISKA I NJEGOVA UČESTALOST U ELEMENTIMA TABELA 2

TABELA 2 (LEVA STRANA)

V R E D N O S T	BOJE	OSNOVNA MARKA																				
											običan				polutanak				tanak i tanji			
											VRSTA GUME											
		običan			polutanak			tanak i tanji			a		b		a		b		a		b	
a	b	c	a	b	c	a	b	c	x	y	z	q	x	y	z	q	x	y	z	q		
3,00 DIN.	JARKO CRVENA	38	6	8	7	3	11	-	-	27	39	10	3	-	15	4	2	-	22	3	2	-
	CRVENA	9	4	2	-	1	1	-	-	9	8	5	2	-	1	1	-	-	9	-	-	-
	TAMNO SIVO CRVENA	2	-	2	1	1	-	1	-	3	2	2	-	-	-	1	1	-	4	-	-	-
	TAMNO CINOBL. CRVENA	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-
	JARKO CRVENA	12	2	-	1	2	-	-	-	1	7	7	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-
UKUPNO		85			30			42			85				30				42			

TABELA 2 (DESNA STRANA)

V R E D N O S T	BOJE	MARKA S PRETISKOM																				
											običan				polutanak				tanak i tanji			
											VRSTA GUME											
		običan			polutanak			tanak i tanji			a		b		a		b		a		b	
a	b	c	a	b	c	a	b	c	x	y	z	q	x	y	z	q	x	y	z	q		
3,00 DIN.	JARKO CRVENA	25	8	3	8	10	5	3	1	22	19	15	2	-	16	6	1	-	23	3	-	-
	CRVENA	29	16	2	5	4	1	3	6	5	20	18	5	4	7	2	1	-	11	3	-	-
	TAMNO SIVO CRVENA	12	6	8	1	9	-	1	-	27	9	10	3	4	4	3	2	1	28	-	-	-
	TAMNO CINOBL. CRVENA	3	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
	JARKO CRVENA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UKUPNO		112			43			70			112				43				70			

Da bi se razjasnile ove razlike između matičnih i predštampanih maraka, sačinjen je drugi, slučajan uzorak od 157 primeraka (11), koji potiče iz većeg broja različitih izvora. Uzorak je distribuiran po istom principu i elementima kao marke s pretiskom "FNR".

Poredjenjem boja i toniranja između crvenih nijansi konstatujemo:

-da je mala i zanemarljiva razlika u jarko crvenoj boji između osnovnih i maraka s pretiskom (100:85),

-u jarko crvenoj boji razlika je skoro za tri puta učestalija na predštampanim markama,

-upadljiva je razlika više od šest puta (64:10) u tamno-sivo-crvenoj boji na markama sa pretiskom (vidi tabelu 2).

TABELA 2 (SUMARNI DEO)

VRED- NOST	BOJE	UKUPNO		
		osn. marka	pretisak	svega
3,00 DIN.	JARKO CRVENA	100	85	185
	CRVENA	26	71	97
	TAMNO SIVO CRVENA	10	64	74
	TAMNO CINOBL. CRVENA	3	5	8
	JARKO CRVENA	18	-	18
UKUPNO		157	225	382

NAPOMENA:

a= Homogen papir
b= Porožan papir
c= Porožno mrežast papir

a= Bela prozirna guma
b= Žuta, smeđe žuta guma

x= prozirna bezbojna
y= prozirna žućkasto bel
z= žuta, vertikalno prugasta
q= žuta, horizontalno prugasta

Interesantna je konstatacija da osnovna marka postoji u toniranoj karmin crvenoj boji (18), a predštampani uzorak ne sadrži nijedan primerak. Analize i merenja punoće papira potvrđuju da nema razlike u papiru između osnovnih i predštampanih maraka.

Ispitana struktura papira unutar leve i desne polovine tabele postoji. Međutim, razlike i veća učestalost osnovne ili predštampane marke na određenoj strukturi i punoći papira za sada nema statističke značajnosti, jer se radi o malim uzorcima u odnosu na tiraž ovih maraka: 124,841.900 : 2,159.300 (1, 2, 5).

Analizirajući podatke iz obe tabele možemo zaključiti:

- da postoje dva tipa crnog pretiska "FNR" na marki od 3,00 dinara: sjajan i mat,
- da se zbog malog uzoraka za sada ne može utvrditi veća učestalost jednog, od postojećih dva tipa pretiska,

- da postoje razlike u bojama i tonovima osnovnih maraka u odnosu na predštampane,

-da sve marke "Partizanski motivi" s pretiskom "FNR" i "FNR Jugoslavija" Jugomarka k.br. 459/466 doštampanih i preštampanih u 2,000.000 primeraka, k.br. 466 (7), kao i onih redovnih (pomoćnih), provizorija u promenjenim bojama, k.br. 476/479 (8, 9) kasnije predštampanih i stavljenih u promet² imaju isti tip pretiska, crno sjajne boje,

-da su se količine maraka iz raspoloživih količina u depoima (4,159.300) za predštampanje brzo utrošile i bilo je nedovoljno,

-da se ukazala potreba za novim štampanjem i predštampanjem, jer je nominala od 3,00 dinara bila najniža tarifa za frankiranje običnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju,

-najverovatnije su bila dva predštampanja:

a.prvo, kada je utrošena celokupna raspoloživa količina od 4,159.300 maraka koje imaju isti tip pretiska u crno sjajnoj refleksiji, kao i ostale iz serije i one provizorne marke u promenjenim bojama,

b.drugo predštampanje moglo je biti samo posle emitovanja maraka

ka pomoćnog, redovnog izdanja "partizanskih motiva" u promenjenim bojama, posle februara 1950. godine (8),

-najverovatnije, crna boja sa sjajnim odsjajem utrošena je u potpunosti, te je za drugo predštampavanje korišćena nova crna boja sa mat odsjajem,

-koliki je tiraž drugog štampanja i predštampavanja, za sada ostaje nepoznato.

Kao posledica potrebe čestog štampanja maraka jednog istog izdanja na različitim vrstama papira, a zatim predštampavanja zbog promene tarife u poštanskom saobraćaju, ili promene naziva države (u našem slučaju) (10), dolazi do istrošenosti i oštećenja pojedinih delova – sloga ili klišeja.

U oba tipa boje pretiska "FNR" postoje:

- prebojena i ispunjena slova pretiska bojom, (prilog 3),
- delimično oštećena, "slomljena" i "otvorena" slova, (prilog 4 i 5),
- nedostaju ili slabo vidljiva slova iz sloga pretiska, (prilog 6),
- udvojen pretisak (u jačoj ili slabijoj meri (prilog 7),
- pomeren pretisak u svim pravcima (slabije ili jače ispoljen; prilog 8),
- obrnut pretisak (naglavce; prilog 9),
- otisak u negativu na poledjini marke u vidu "slike u ogledalu": delimičan, potpun, slabije ili jače ispoljen, (prilog 10),
- pretisak na beloj podlozi, bez slike marke, (prilog 11),
- postoje i druge nepravilnosti, ali se one uglavnom odnose na osnovnu marku.

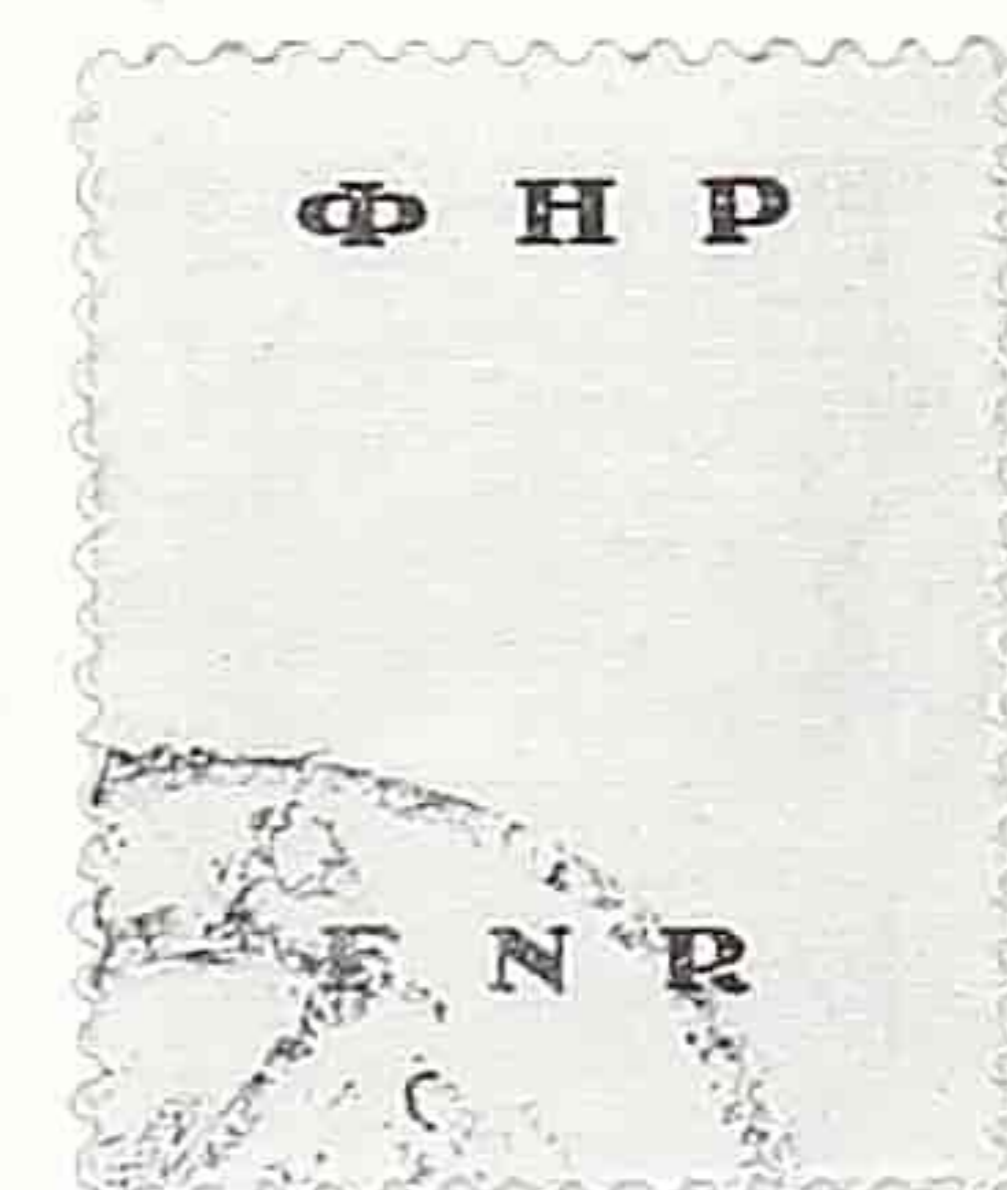
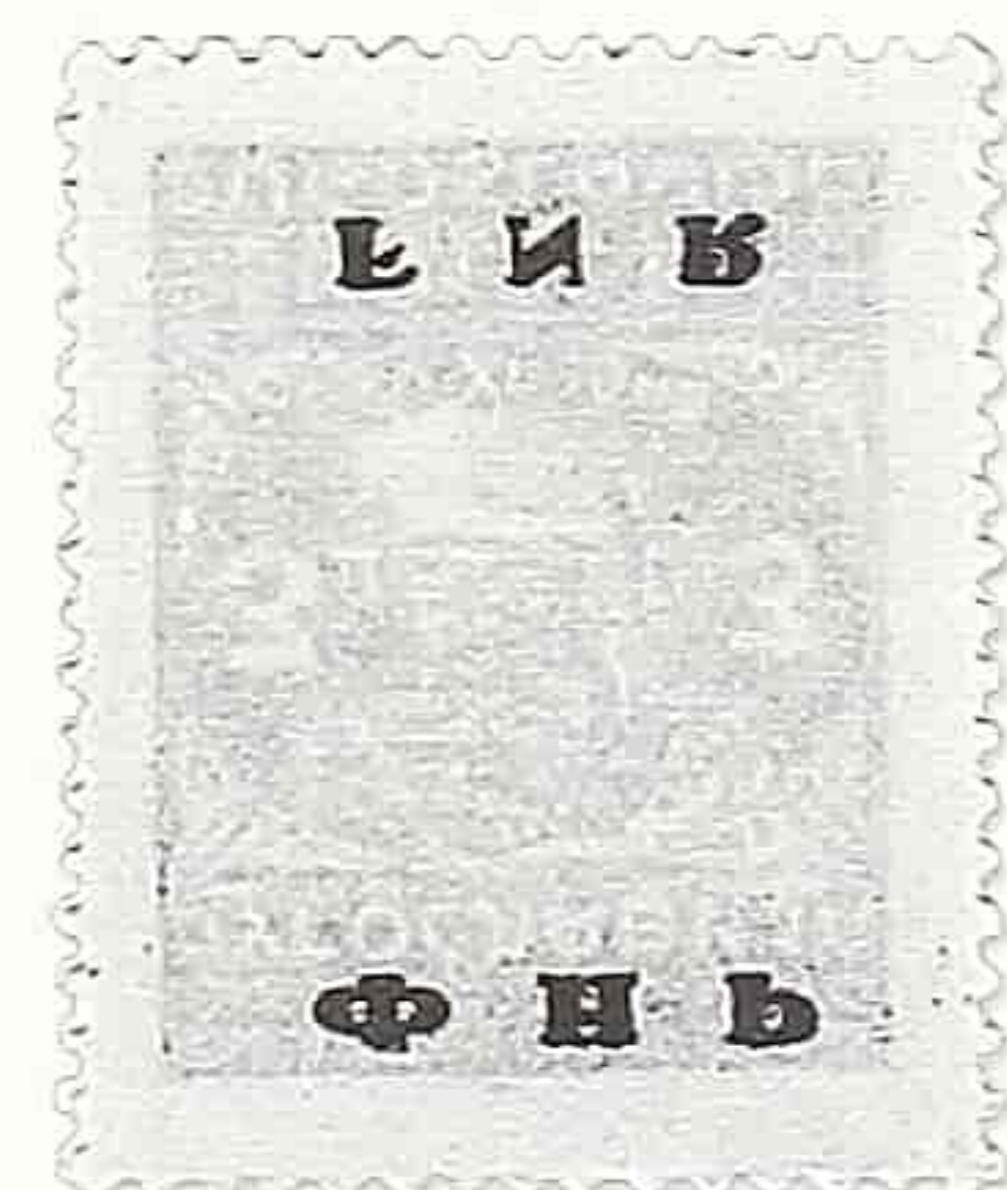
Literatura

- 1.Naše marke.: Izdanja za teritoriju FNRJ provizorno izdanje franko maraka. Filatelista, 2, 35, I, 1949. "Zmaj", Novi Sad.
- 2.Naše marke.: Preštampavanje maraka raznih izdanja novim nazivom države. Filatelista, 2, 36, I, 1949. "Zmaj", Novi Sad.
- 3.Jugomarka.: Katalog poštanskih maraka Jugoslovenskih zemalja 1991, 147/48, "Forum", Novi Sad, 1991.
- 4.Nova izdanja "FNR Jugoslavija" (A.Franko marke), Filatelista, 1, X, 1950, FSH, Zagreb.
- 5.Naše marke.: Preštampavanja raznih franko maraka s novim tekstom naziva države. Filatelista, 3, 75, I, 1949. "Zmaj", Novi Sad.
- 6.Aleksandar Brusin.: Specijalizacija redovnih maraka sa partizanskim motivima iz 1946-1950. godine. Fila Hobby, MM. 5,16/19, 1999, Beograd.
- 7.Naše marke.: Podaci švajcarskog lista "Berner Briefmarken – Zeitung", 4, 1951. Filatelista, 6, 253, III, 1951. "Zmaj", Novi Sad.
- 8.Naše marke.: Nove provizorne marke sa pretiskom u promenjenoj boji. Filatelista, 2, 51, II, 1950. "Zmaj", Novi Sad.
- 9.Naše marke.: Provizorne franko marke u promenjenim bojama. Filatelista, 3, 83, II, 1950. "Zmaj", Novi Sad.
- 10.M.Verner.: Studija naših maraka s pretiskom. Filatelista, 4, 100, II, 1950. "Zmaj", Novi Sad.
- 11.Aleksandar Brusin.: Specijalizacija redovnih maraka sa partizanskim motivima iz 1945. godine. Fila Hobby, MM. 3,12/16, 1999, Beograd.
- 12.Naše marke.: Filatelista, 8, 261, II, 1950. "Zmaj", Novi Sad.
- 13.Naše marke.: Filatelista, 4, 120/23, II, 1950. "Zmaj", Novi Sad.

^a Jugomarka: k.br. 462

¹ Jugomarka: k.br. 337

² Marke u promenjenim bojama, pomoćnog provizornog izdanja od 1,00; 2,00; 3,00 i 5,00 dinara emitovane su od 23. januara do 16. februara 1950. godine rešenjem Ministarstva pošta br. 32810/49 od 21.12.1949. godine

OSNOVNE TARIFE U UNUTRAŠNJEM POŠTANSKOM SAOBRAĆAJU (22. 1. 1993. - 1. 6. 2001.)

Datum	Dopisnica	Pismo		Preporučeno	
		obično	poslovno	obično	poslovno
22.01.1993.	85	130		410	410
11.03.1993.	150	250		800	800
01.04.1993.	300	700		2200	2200
01.05.1993.	700	1700		5400	5400
03.06.1993.	1000	5000		16000	16000
07.08.1993.	50000	245000		795000	795000
08.07.1993.	3500	17500		56000	56000
21.07.1993.	11000	54000		173000	173000
19.08.1993.	919000	1300000		4300000	4300000
11.09.1993.	370000	2000000		6000000	6000000
21.09.1993.	1400000	8000000		23000000	23000000
30.09.1993.	6	33		95	95
21.10.1993.	80	450		1300	1300
11.11.1993.	2200	12500		36100	36100
26.11.1993.	50000	190000		540000	540000
13.12.1993.	1,00	2,00		5,00	5,00
21.12.1993.	20	40		100	100
25.12.1993.	500 ²	1000		2500	2500
29.12.1993.	25 ³	50		125	125
01.01.1994.	25	50		125	125
07.01.1994.	600	1200		3000	3000
13.01.1994.	20000	40000		100000	100000
11.02.1994.	0,23	0,46		1,15	1,15
18.03.1994.	0,14	0,28		0,70	0,70
21.06.1994.	0,12	0,24		0,64	0,64
22.01.1994.	3000000	6000000		15000000	15000000
24.01.1994.	0,23	0,46		1,15	1,15
25.05.1994.	0,12	0,24		0,64	0,64
01.06.1995.	0,15	0,30		0,75	0,75
01.07.1995.	0,1	0,30		0,75	0,75
22.07.1995.	0,17 ⁴	0,35		0,85	0,85
04.03.1996.	0,30	0,60		1,50	1,50
18.07.1996.	0,31 ⁴	0,62		1,55	1,55
18.07.1996.	0,32 ⁵	0,64		1,59	1,59
29.03.1997.	0,31	0,62		1,55	1,55
01.04.2001.	3,80	3,80	7,30	11,40	14,90
01.06.2001.	7,00	7,00		21,00	28,00 ¹

² Cene su iskazane u milionima dinara (sa izvršenom tehničkom denominacijom).

³ Cene su iskazane u milijardama dinara. Do 01.01.1994. godine primenjivane su cene sa izvršenom tehničkom denominacijom.

⁴ U cenama je sadržan porez na promet u visini od 10%.

⁵ Cene PTT usluga u unutrašnjem saobraćaju koje su primenjivane na teritoriji grada Beograda.

MONTENEGROFILA 2004.

Iz Saveza filatelista Crne Gore primili smo vest da su SFCG i Pošta Crne Gore doneli odluku o početku priprema za organizovanje filatelističke izložbe "Montenegrofila 2004".

Odlučeno je da izložba ima takmičarski karakter ("Montenegrofila 2002" imala je promotivni i reprezentativni karakter) i da se pozivi za izlaganje upute izlagačima iz zemalja koje su bile zastupljene na prethodnoj izložbi (Albanija, Austrija, Italija, Hrvatska, Makedonija, Slovenija, Srbija i Crna Gora). Predviđeno je da se izložba održi u drugoj polovini septembra 2004.

Ono što smo prepoznali na "Montenegrofilu 2002" da nova organizacija filatelista Crne Gore i Pošta Crne Gore veoma dobro saraduju, na istom zadatku - negovanju poštanske istorije i tradicije Crne Gore i povećanju komunikološkog kapaciteta njenih građana posredstvom institucije Pošte, potvrđuje se njihovom odlukom o organizovanju "Montenegrofile 2004"

(V.B.)

S F

Studio Filatelije - Aukcija

ISKUSTVO I POVERENJE

Terazije 6/III 11000 Beograd

tel (+381 11)

361 72 88;

688 702;

fax 658 430

internet: www.studiofilatelije.co.yu

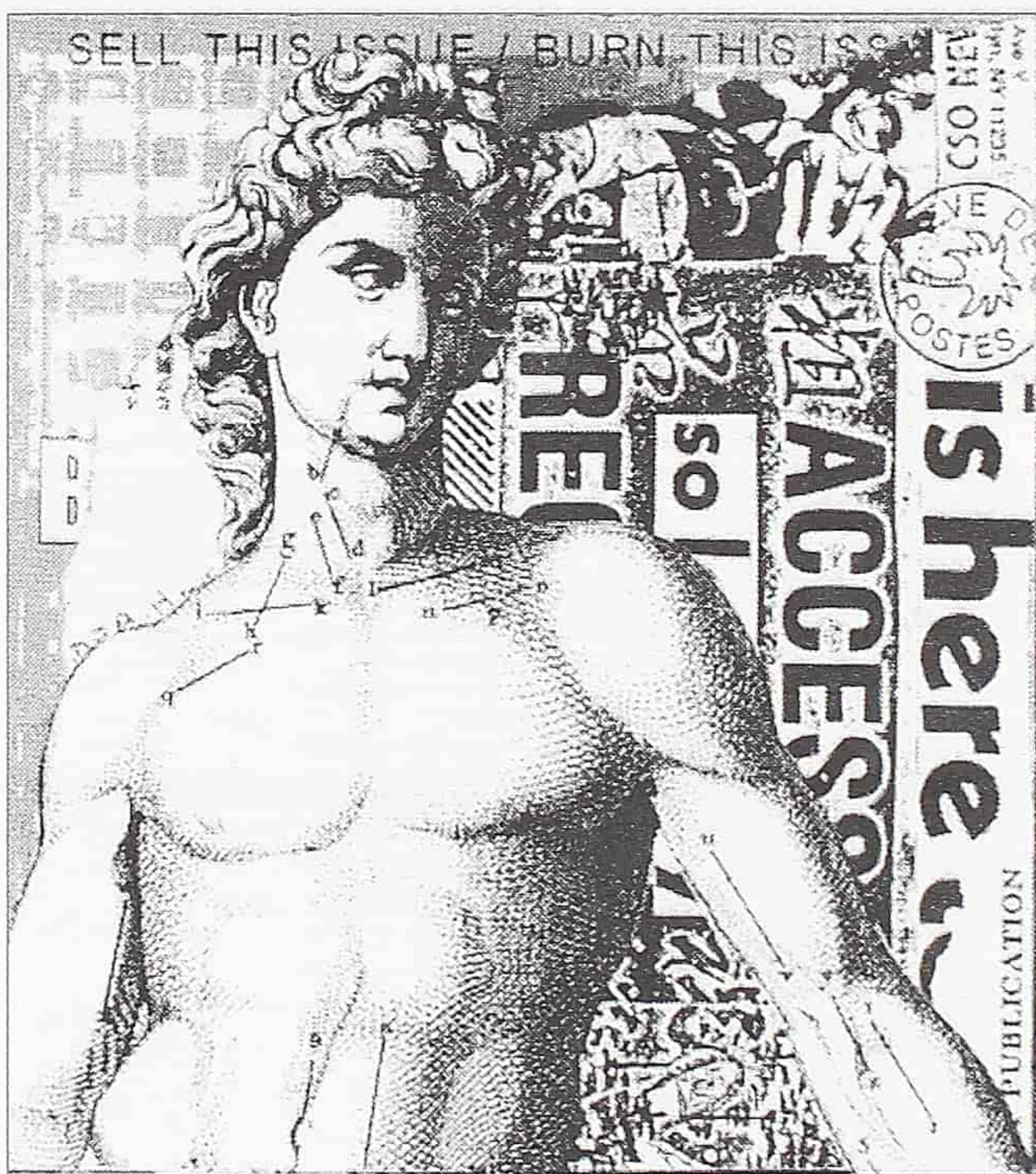
e-mail: bogdan@studiofilatelije.co.yu

MULTIKULTURALIZAM NA DELU

Dobrica Kamperelić

Šta reći o ovogodišnjem jubilarnom, pedesetom po redu, Venecijanskom bijenalu, a izbeći banalna ponavljanja, koja prate sva prethodna bijenala, počev od Prve međunarodne izložbe umetnosti u Veneciji davne 1895. godine, sudeći prema knjizi Adriana Bonadjia o istorijatu Venecijanskog bijenala?

Najpre, ako već niko do sada nije uočio, bitna novina je *multikulturalizam* u savremenoj umetnosti, pri čemu valja naglasiti da više nema dominantnih nacionalnih kultura niti se pak,

može reći da predstavljanja pojedinih nacija nose bilo kakav beleg osobite duhovnosti podneblja ili nacionalnih kultura/tradicija. Tako, recimo, ne malo iznenadjen, morao sam da konstatujem da se tehno-fetišizam proširio i na savremenu umetnost u Grčkoj, Egiptu, Rumuniji, Južnoj Aftici i Madagaskaru, pri čemu se – uostalom kao i ranijih godina – multidisciplinarnost, nove poetike, novi postupci i mnogobrojni načini percipiranja savremene umetnosti, računajući i taktilnu i telepatsku komunikaciju, neprestano šire. U grčkom paviljonu posetioци su morali s velikim oprezom da predju veliku ovalnu instalaciju na kojoj su projektovane pokretne slike, pa se gubio osećaj ravnoteže; u rumunskom paviljonu su bile digitalne projekcije, a u egipatskom fantastična instalaci-

ja prof. dr *Ahmeda Navara* i njegovih saradnika "Snovi i sukobi", koja je uz mističan elektronski zvučni opus delovala vrlo sugestivno s jatima belih i crnih golubova posmatranih kroz mrežu ... Na paviljonu Srbije i Crne Gore, tačnije na fasadi, blještala su mnogobrojna svetla u svetlosnoj instalaciji *Milice Tomić*, a unutar paviljona instalacija/maketa Muzeja moderne umetnosti u Njujorku *Alfreda Bara* i međunarodna izložba moderne umetnosti 2013. (rimejk čuvenog *Armory Showa*), što sve skupa radije ne bih komentarisao.

Kako rekoh, svega je bilo na ovogodišnjem Venecijanskom bijenalu, od ambijentalne umetnosti u japanskom paviljonu (projekat *Heterotopias*), preko foto-instalacija u ruskom paviljonu ... sve do vrlo originalnih bodi-pejnting performansa tajlandskih umetnika, s prepoznatljivom kaligrafijom.

Ali, kao učesnik u projektu BRAIN ACADEMY APARTEMENT Guljema Di Maura, zajedno s multimedijalnom grupom KVART iz Beograda, najviše mogu da sudim o učešću umetnika u sekciji EXTRA 50 ovogodišnjeg bijenala, u koju smo i mi svrstani.

Najpre, učesnici su u skladu sa svojim učešćem svrstani u multimedijalne performere, eksperimentalne pesnike, multimedijalne slikare i one koji su svrstani u kompjutersku umetnost i mejl-art, a bili su najmalobrojniji, što nikako ne stoji jer većina učesnika deluje u mejl-art mreži.

Dakle, najviše je bilo performerera i, naravno, performansa, a opet najbrojnija je bila ekipa prof. *Šoza Šimatota* iz Japana i priredila je i najveći broj performansa, hepeninga i raznih drugih akcija. Bilo je tu i "asova", poput *Djovanija Fontane* (zvučna poezija), *Andžeja Dudeka-Direra* i *Grasine Borovik* iz Poljske, *Dr Klause Groha* (zvučna poezija), *Emilia Morandia* (suorganizatora ovog projekta), bračnog para *StraDADA*, *Adriana Bonaria*, *Roberta Svirkievica* iz Budimpešte (koji je nakon performansa i instalacije-kanua priredio šok u finišu programa vešću da će tim oslikanim kanuom-pošto prodje mnoge venecijanske kanale-da se otisne na otvoreno more!), *Ilka Juhani Takolo Eskole* iz Finske, grupe *SINESTETIKO* iz Padove, *Fernanda Aguirra* iz Lisabona i drugih. U performansima je bilo vidjeno mnogo toga, mnogo nove ideje i teme, a dominirale su one koje se daju umestiti u politiku, etiku, erotiku, meditaciju, ironiju i samoironiju ... Jugoslovensku (srpsko-crnogorsku, je li) ekipu činili su još *Nenad Bogdanović* i *Ana Milovanović*, ali nikakvog nacionalnog predstavljanja nije bilo, pa se, recimo, *Nenad Bogdanović* uključio u performans *Bruna Kapattija; Ružica Mitrović, Jelica Obodjan* i *Vesna Djurišić* (iz moje grupe KVART) u performans Guljema Di Maura, a ja sam opet s Ilkom Juhani Takalo Eskolom iz Finske izveo performans "Ja sam sretan"!, po njegovoj ideji. Mojoj grupi KVART, opet, pripomogao je svirkom uživo na saksofonu *Nemac Klaus Fridrih Haker*, jer je razglas zatajio, a takvih primera ispomoći je bilo mnogo.

- Umetnost nije tamo gde mislite da ćete je naći -, glasi *bilbord-projekt Patrika Mimrana*, ali je bila tamo gde se niko nije nadao da će je biti ... Recimo, već na platou ispred željezničke stanice ... ili u jednoj crkvi s relaksirajućim projektom švajcarskih umetnika i s osećanjem da ste dosegli u toj prijatnoj atmosferi gledajući iz žablje perspektive svod crkve odakle vise milioni cvetića, zvezdica i *ko-je-če-ga* još – ideal nirvane. Ali, bilo je i protestnih akcija, pa i ozbiljnih upozorenja ... - Venecija živi u blizini bombe! Najopasniji hemijski proizvod (fosgen) u Italiji samo je nekoliko stotina metara udaljen od Venecije - stoji u jednom letku neke ekološke grupe. A Njujorški umetnik *Dejvid Velet* u svom projektu "Verujemo u Boga" – jedan od retkih tamnopusih umetnika postavlja pitanje ko je Bog? ... I odgovara da Amerika uzima formu modernog boga, odnosno da američka ekonomija postaje bog ... ili, čak i sam predsednik Buš.

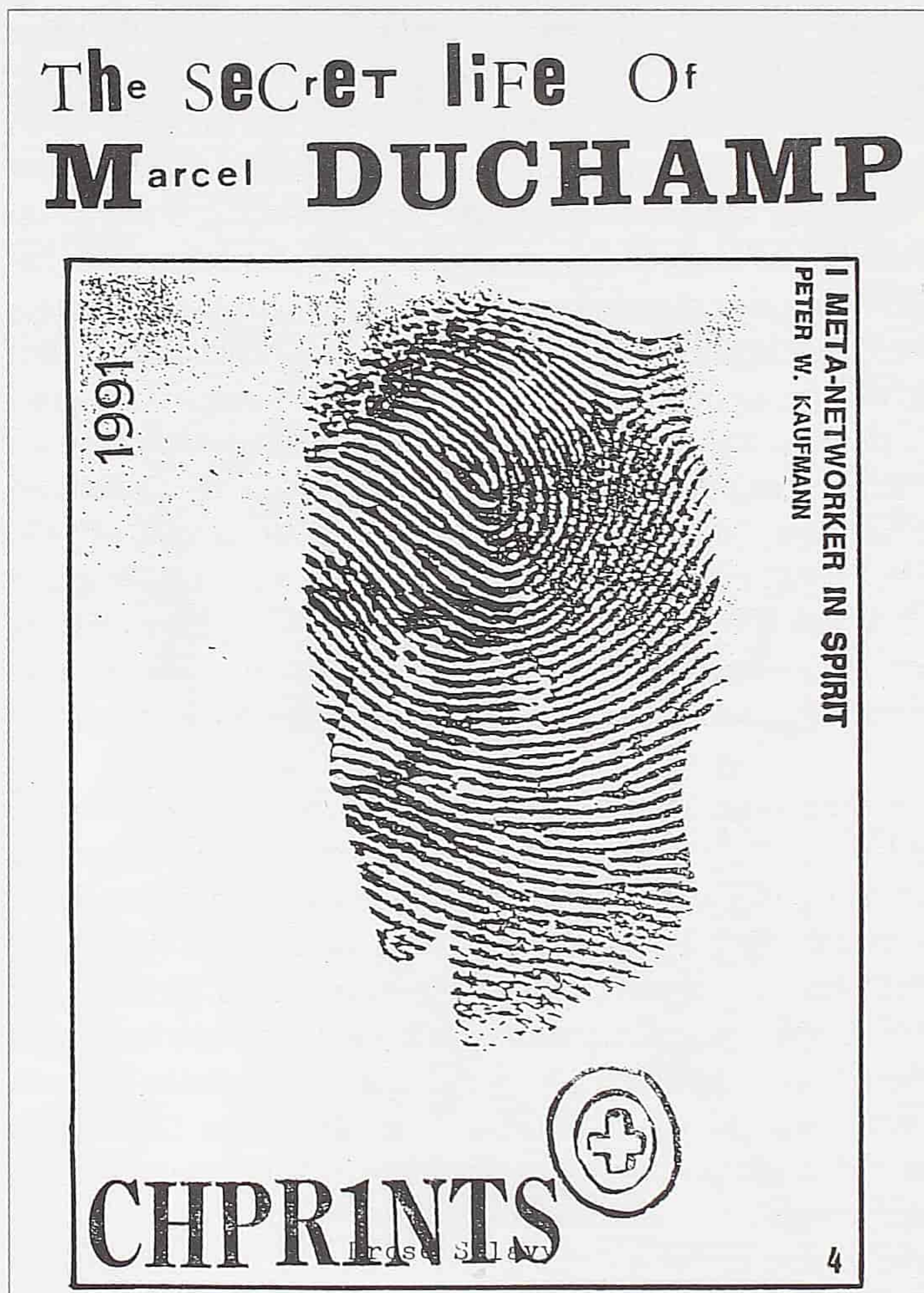
A bilo je i cenzure, pa je tako izostao projekat *Rolanda Pene "LUTO"* u venecuelanskom paviljonu ...

Medjutim, bogatstvo ideja, kreativna energija koja je prosto sevala na svakom koraku, solidarnost i razumevanje medju umetnicima bez obzira odakle potiču ... sve je to doprinelo jednom nezaboravnom promovisanju savremene umetnosti, koje će, ubedjen sam, dugo pamtiti i umetnici i publika.

18. juna 2003. Anno Domini

MESTO PEČATA U UMETNOSTI¹

Među umetnicima pečat su prvi koristili Futuristi, u ruskoj i italijanskoj grani ove umetnosti. Sa ruske strane, razni članci, a posebno knjiga "Взорвал" od Krišenjika (Krucheyka, izdanje 1913.) u kojoj je Kazimir Maljevič (Kasimir Malévitch) slikao uz pomoć pečata, u najlepšem maniru nasledjenom od štamparija mnogih pesničkih knjiga.

U Italiji pristup je bio drugačiji: u inventaru pomagala za njihovu komunikaciju, Futuristi proučavaju grafičizam pečata na isti način kao što se čini za zaglavlja memorandumima ili koverata. To je isti postupak za potpise koji docnije nalazimo kod Bauhauusa (Bauhaus) kada Rol (Röhl) 1919. godine i Šlemer (Schlemmer) 1922. godine prave nacрте žigova.

1914. godine Fernan Leže (Fernand Léger) slika upotrebom raznih žigova mrtvu prirodu, koristeći pečat kao način da odštampa neki motiv, da ga ponavlja, da se koristi pritiskom predmeta na papir i da manje ili više nanosi mastila na motiv.

To je još uvek samo futuristička kompozicija. Korak unošenja apstrakcije u umetničko delo učinjen je 1919. godine od strane Kurta Švitera (Kurt Schwitters). Njegovih 10 crteža načinjenih pečatom koji su bili objavljeni

u reviji Der Sturm Bilderbucher IV 1920. godine izvršice snažan uticaj na mnoge umetnike. Dadaisti takodje koriste pečate. Raul Hausman (Raul Hausmann) pečatio je, na primer, pozivnice za jednu DADA manifestaciju.

(preveo Dušan Janjetović)

¹ Ghion Nadeau Vedrine: L'art du tampon, pres materijal izložbe, Musee de la poste Paris 1995

Ako je forma princip manifestovanja umetnosti, komunikacija bi morala da bude sadržaj umetnosti... (D. Kamperelić: "Umetnost kao komunikacija")

EFEKTNO I EFIKASNO

Ruggero Maggi¹

U svetu neprekidnog tehnološkog i kulturnog razvoja, učesnik Mreže je stekao nova čudesna oruđa.

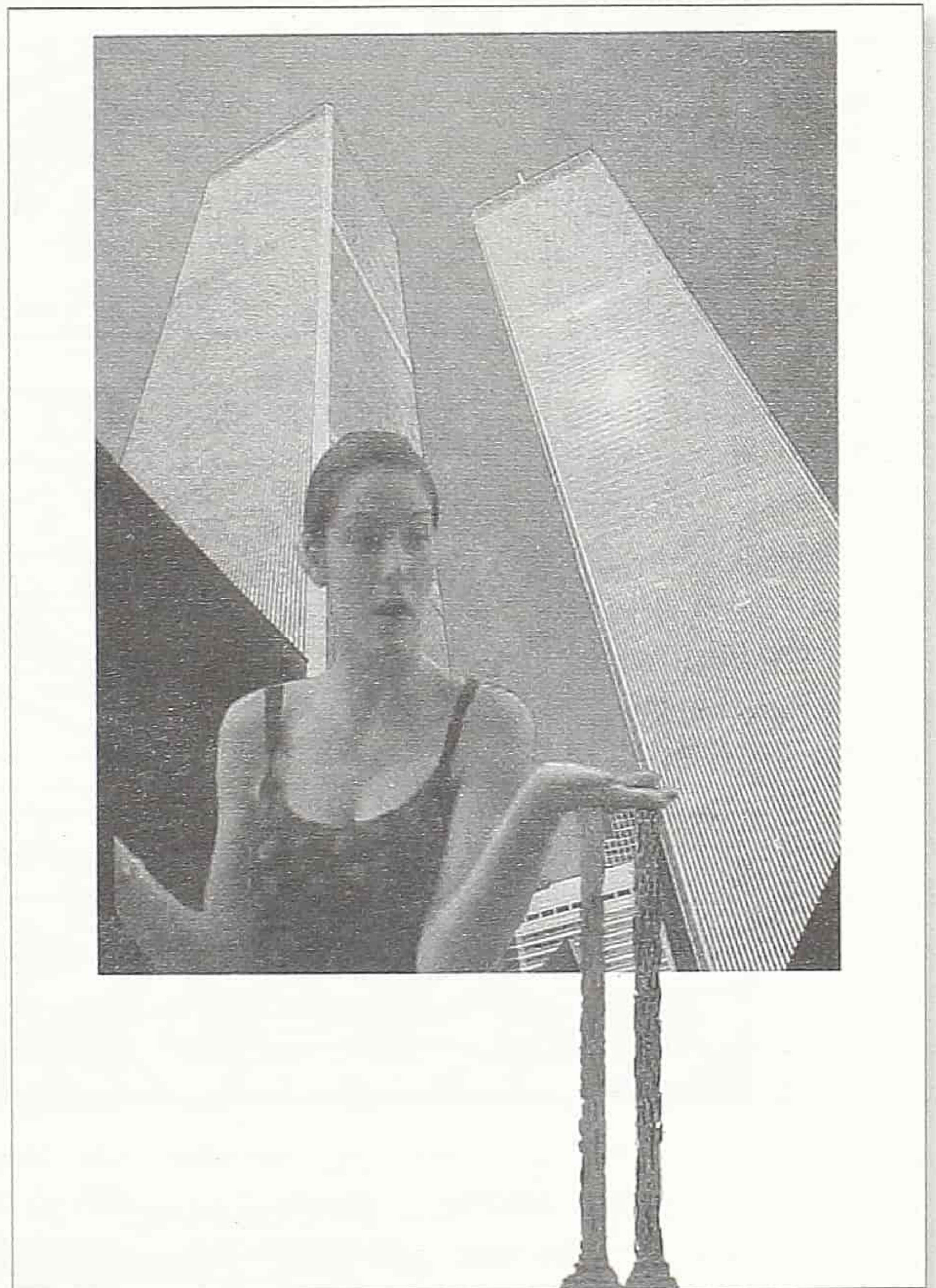
Sfera umetnosti pruža izvesne otpore uvođenju kompjutera i drugih tehnoloških sredstava, delom zbog troškova koji su još uvek prilično visoki, delom zbog straha od prevelike racionalizacije umetničke aktivnosti. Međutim, kompjuter i druga sredstva su isti kao olovka ili kičica, jedina razlika je u nešto višem stepenu razvoja.

Ova problematika se često promišlja uz ispoljavanje isključivosti prema ovoj ili onoj izražajnoj tehnici. A potrebno je upravo iznalaženje njihove sve veće vrednosti u potrazi za njihovom interakcijom. Po mom mišljenju umetnička tehnika sama po sebi nije presudan faktor umetničke aktivnosti, već predstavlja efektno i efikasno sredstvo u prenošenju umetničke poruke.

U ovom društvu koje gramzivo troši sve vidove roba, kompjuter je idealno sredstvo izražavanja.

Pierre Restany² je nedavno to ovako formulisao: "Mi živimo u postindustrijskom društvu, to jest u društvu koje zapravo nije još napustilo industrijski stupanj, nego ga se, u punom jeku, totalno zasitilo. U takvom društvu potrebno je ponovo iznaći veze između Čoveka i Mašine, a danas je oličenje mašine upravo kompjuter. Za redefinisavanje te veze potrebno je stvoriti pogodne uslove za dijalog između dve vrste inteligencije: one veštačke i one ljudske".

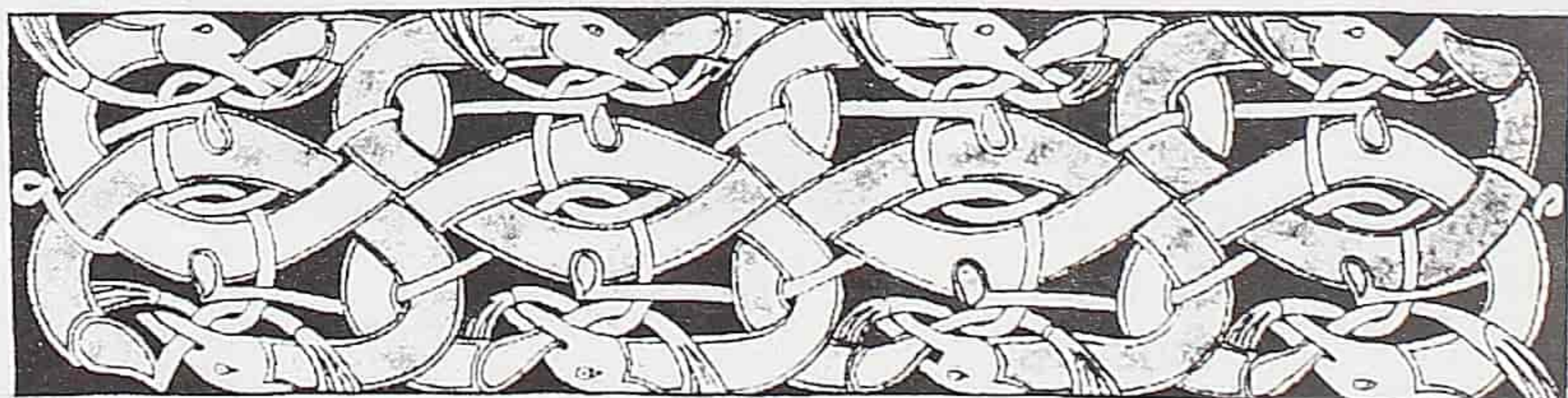
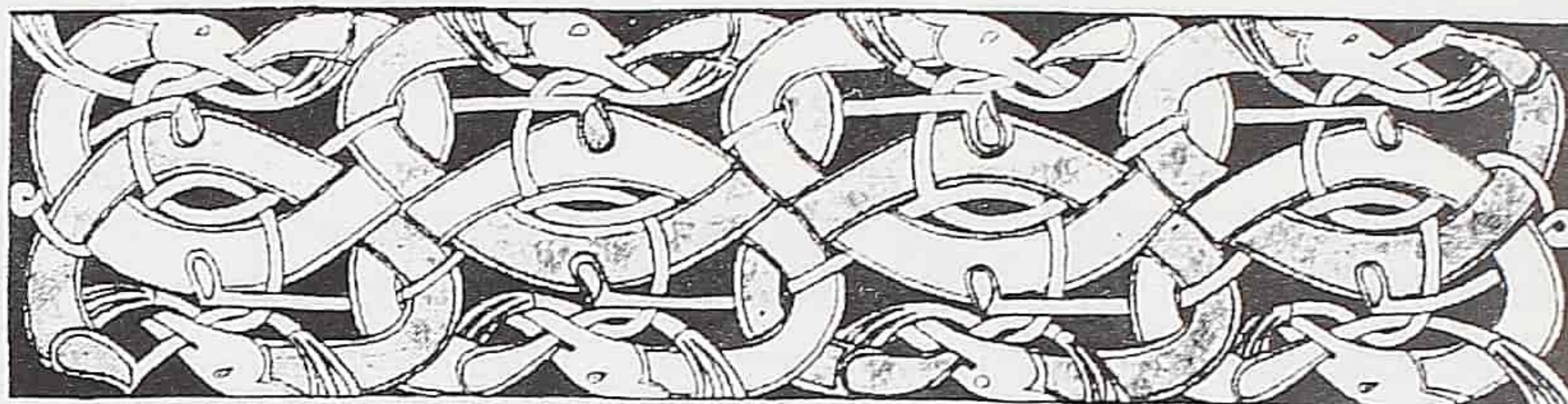
Učesnik Mreže, zahvaljujući sopstvenoj poetici i kontaktima sa drugim umetničkim stvarnostima, dospeva u svom radu do visokog stepena kulturnog i formalnog ostvarivanja, što zahteva preciziranje novih kodova i pravila opštenja.

Ruđerо Mаđi: Serie cARTed N.138 - 20

Kompjuter i druga tehnološka sredstva pružaju mnoštvo raznih mogućnosti ali MAIL ART jeste Mreža, MAIL ART IS THE NETWORK!

P.S. IF YOU LIKE MY ARTSTAMPS YOU CAN PUBLISH THEM ON YOUR ZINE - THANKS IN ADVANCE!

→ DEAR BEGOVIC - ON OPEN WORLD ZINE OF OUR COMMON FRIEND DOBRICA KAMP. I HAVE READ ON YOUR PHILATELIC ACTIVITY AND ON YOUR ZINE AND I HAVE THOUGHT TO SEND TO YOU SOME EXAMPLES OF MY ARTSTAMPS SHEETS REALIZED

AT 1979 (1) IN PERU WHERE I LIVED A LOT OF TIME - I'M "WORKING" IN THE MAIL ART WORLD SINCE 1975!! MY BEST WISHES - PIERRE

Ruđerijev artefakt upućen uredniku časopisa "Filatelista"

¹ Ruggero Maggi, istaknuti italijanski moderni umetnik, arhitekta i stvaralac u oblasti mail-arta
² Pierre Restany, nedavno preminuli francuski umetnik osnivač i teoretičar Novog Realizma

SRBIJA 1804-1918, ISTORIJA POŠTA I ŽIGOVI

*Značajan doprinos historiografiji srpske pošte
i istoriji filatelije kao njenog sastavnog dela
(Iz recenzije dr Jovana Veličkovića)*

Početak juna, u izdanju "Studija filatelije", izašla je iz štampe knjiga dr Vojislava Mićovića SRBIJA 1804-1918, ISTORIJA POŠTA I ŽIGOVI, prva ove vrste na srpskom jeziku.

Još 1936. godine veliki autoritet i poznavalac

srpske filatelije Evžen Deroko štampao je kod bečkog izdavača "Die Postmarke" priručnik na nemačkom jeziku "Die Poststempel von Serbien 1840. bis 1921". Ova knjiga je dugo vremena bila osnovna literatura za izučavanje istorije poštanskih žigova Srbije. Posle II svetskog rata, u stručnim časopisima, objavljeno je nekoliko stručnih radova na istu temu, među kojima i rad dr Vojina Višackog "Otvaranje pošta i mesni poštanski žigovi u Srbiji 1840-1918". Izuzimajući rad dr Višackog, bili su to uglavnom kraći prikazi istraživanja ili reagovanja na objavljene stručne članke.

Koristeći značajan broj pisanih dokumenata i bogat uporedni materijal, dr Vojislav Mićović je ovu knjigu napisao smeštajući u nju obilje dragocениh podataka. Ovaj autor je dobar poznavalac i tumač poštanske istorije, uspešan izlagač i što je takođe važno - ozbiljan publicista, pa će nas način na koji je knjiga napisana lišiti čitalačkih nedoumica - vezanih za jezik, stil i terminologiju, a sama knjiga - zbog svoje preglednosti, biti laka i razumljiva za čitanje.

Knjiga "Srbija 1804-1918, istorija pošta i žigovi" seže duboko u istoriju srpske pošte. Autor navodi prve tragove o glasničkoj (kuris-

koj) službi Karađorđa, organizaciju i rad tatarske službe, otvaranje prvih civilnih pošta i rad poštanskih službi raznih specijalnosti (vojne pošte, opštinske pošte, pošte stranih država na teritoriji Srbije).

- Žigovi su jedan od prvih i bitnih grafičkih simbola koji predstavljaju svaku savremeno organizovanu poštansku službu - ističe autor, dajući njihovu veoma preglednu studijsku obradu. Tipološka obrada žigova je svakako veoma zahtevan posao. U ovoj knjizi ona je urađena veoma jasno, bez suvišnih detalja, što će svakako olakšati posao budućim istraživačima i sakupljačima ovoga materijala. Žigovi predfilatelističkog i filatelističkog perioda Srbije razvrstani su u 27 tipova.

U sistematizaciji redovnih civilnih pošta i žigova (1840-1918) navedeni su podaci za 202 pošte. Ima se utisak da bi, inače pregledna i veoma razumljiva sistematizacija, bila još komletnija da je kao podatak u hronološkom pregledu navedena i oznaka (broj) tipa žiga čime bi bilo olakšano njegovo smeštanje u određenu tipološku grupu.

Autor je učinio napor da za mesne poštanske žigove u Srbiji navede retkost. Čak 16 žigova smešteno je u kategoriju *vrlo retki* (RRR), 25 žigova su se našli u kategoriji *retki* (RR), a 17 žigova dobili su atribut *ređi* (R). Ovaj impozantan broj žigova (58), jeste jedan od pokazatelja značaja materijala koji se u knjizi obrađuje.

U grupu "posebnih žigova" svrstani su žig НАПЛАЋЕНО, žigovi za označavanje plaćene poštarine za pošiljke za inostranstvo, žigovi za preporučene pošiljke, žigovi za preporučene pošiljke za inostranstvo, porto žigovi, uputnički žigovi, žigovi pošta na železnici i parobrodima i rukopisno označavanje imena pošta, obrađeni su u posebnom poglavlju knjige.

Veliki broj žigova opštinskih pošta u periodu 1883-1878 prikazan je na 27 strana.

U posebnim poglavljima obrađeni su žigovi u Balkanskom ratu 1912-1913, Prvom svetskom ratu na teritoriji Srbije (1914-1915), srpskih vojnih pošta na Solunskom frontu (1916-1918), srpskih vojnih jedinica u Francuskoj i Rusiji (1916-1918), francuskih i engleskih vojnih misija i bolnica u Srbiji (1915) i srpskih pošta na teritorijama drugih država.

Kroz vizuru sanitarne kontrole pisama, obrađeni su sistematično i pedantno karantini u Srbiji, pa će u ovom poglavlju čitalac naći obilje podataka važnih za istraživanje i rad na ovom veoma specifičnom terenu u dodiru sa filatelijom. Data je i neizbežna procena vrednosti objekata sa karantinskim žigovima. Imajući razumevanje za odluku autora da ne objavljuje slike karantinskih pečata u crvenom vosku (zbog crno-bele štampe) mislimo da je šteta što su izostale reprodukcije žigova u negativu, koji su otiskivani crnom bojom pa bi se mogli lako reprodukovati.

Strane pošte na teritoriji Srbije u periodu 1841-1918 prikazane su veoma pregledno na 57 strana. U obradi značajno mesto dato je

žigovima turskih pošta u Srbiji. Za ovo poglavljje korišćena je zaista odlična teorijska podloga i originalan uporedni materijal pa ne čudi da se ova materija izlaže na tridesetak strana. Austrijske pošte u periodu 1841-1912 takođe su dobile odgovarajući prostor, a to isto se može reći za bugarske pošte u 1885. godini i u Prvom svetskom ratu (1915-1918).

Knjiga se završava objašnjenjem osnovnih principa i kriterijuma za vrednovanje žigova i bibliografijom koju čini 29 literaturnih jedinica.

SRBIJA 1804-1918, ISTORIJA POŠTA I ŽIGOVI je jedna od onih knjiga koje će neizbežno naći svoje mesto, ne samo u javnim bibliotekama, već i u privatnim kolekcijama filatelističkih knjiga bez kojih se ne može zamisliti ni jedan ozbiljan poštansko-istorijski rad. To je razlog da je preporučimo posebno sakupljačima poštanske istorije i poštanskih žigova Srbije.

Knjiga sadrži 428 strana sa crno-belim ilustracijama, u broširanom povezu i može se nabaviti kod izdavača po ceni od 30 eura u dinarskoj protivvrednosti.

(V.B)

ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda

Savez filatelista Srbije raspolaže sa ograničenim brojem primeraka svojih izdanja - filatelističkih knjiga i časopisa:

1. Dr Vojin Višacki: **Vojna pošta i sanitet Vojne granice 1496-1871**, po ceni od 600 dinara za primerak;

2. Kit Robinson: **Crna Gora - poštanska istorija**, po ceni od 300 dinara za primerak;

3. **Pojedinačne primerke časopisa Filatelista**, od broja 241 do broja 254 po ceni od 30 dinara za primerak;

4. **Kompletna godišta časopisa Filatelista**; 2000.g. (brojevi 241-244) po ceni od 120 dinara, 2001. g. (brojevi 245-248) po ceni od 120 dinara i 2002.g. (brojevi 249-253) po ceni od 150 dinara.

Po dogovoru isporučujemo ukoričena godišta (tvrdi povez sa štampom naslova na prvoj korici) što uvećava cenu godišta za 250 dinara.

Za porudžbine u vrednosti od 5.000 dinara i više odobravamo popust 10%.

Iskoristite priliku - naručite još danas i popunite vašu filatelističku biblioteku.

Porudžbine možete izvršiti telefonom/faksom (011) 638-751, pismenim putem ili neposredno od Saveza filatelista Srbije, Sremska 6/IV 11000 Beograd.

Preuzimanje: lično ili putem pošte - pouzećem. Cena za isporuku poštom uvećava se za troškove poštarine.

ФИЛАТЕЛИСТА
PHILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

Излази четири пута годишње,

Примерак 60 динара. За чланове Савеза
филателиста Србије примерак 30 динара.

Годишња претплата за Југославију 240
динара; за иностранство 480 динара.

Поштански трошкови се плаћају посебно.
(за авионску пошту + 30 динара за Европу,
односно 60 динара за прекоморске земље).

Мали огласи до 20 речи 200 динара; свака
даља реч 5 динара; за правна лица: 1/1
страна 1.000 динара

Published four time at year by Union of
Philatelists of Serbia

Address: Sremska 6/IV, YU - 11000 Belgrade
Tel/fax: +381 11 638 751
PO Box 702

Little advertisements: first 20 words €15.00;
each additional word € 0.10

Unless otherwise stated, all items may be
reprinted, provided that the proper information is
given of source and author.

Рукописи се не враћају.

*Марке или групи
материјал послати због
снимања враћамо у
препорученом писму или
по договору.*

*Препиштавање
дозвољено, уз навођење
извора и аутора, уколико
групиције није наведено.*

Издавач:

Савез филателиста
Србије

Администрација:

Београд, Сремска 6/IV
тел: 011/638-751

e-mail: philserb@eunet.yu
YU ISSN 0430-4063

Тираж: 400

Штампа:

kućaštampe

kućaštampe

PRIPREMA, FILMOVANJE, ŠTAMPA
Tel: 011 307 5 307, Bačka 15d, Zemun